**T.C.**
**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ**
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**
**SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

# İSLAM'IN ENGELLİYE BAKIŞI VE ENGELLİ AİLELERİ (ANKARA, ÇUBUK ÖRNEĞİ)

**Hazırlayan**

**Ziya Emre ATLI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**

**Doç. Dr. Şahin DOĞAN**

**Çankırı – 2022**

**T.C.**

**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

# İSLAM'IN ENGELLİYE BAKIŞI VE ENGELLİ AİLELERİ (ANKARA, ÇUBUK ÖRNEĞİ)

**Hazırlayan**

**Ziya Emre ATLI**

**ORCID: 0000-0001-9530-7969**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**

**Doç. Dr. Şahin DOĞAN**

**Çankırı – 2022**

# İÇİNDEKİLER

**Sayfa**

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... iii
TEZ KABUL VE ONAY ..... iv
ÖNSÖZ ..... v
ÖZET ..... vii
ABSTRACT ..... viii
KISALTMALAR ..... ix
TABLO LİSTESİ ..... x

**1. GİRİŞ ..... 1**

**2. ENGELLİLİK VE ENGELLİLİK ÇEŞİTLERİ ..... 4**

2.1. Engellilik Nedir? ..... 4
2.1.1. Tıbbi Açıdan Engellilik ..... 4
2.1.1.1. Zihinsel Engelliler ..... 6
2.1.1.2. Görme Engelliler ..... 7
2.1.1.3. İşitme Engelliler ..... 8
2.1.1.4. Dil ve Konuşma Engelliler ..... 9
2.1.1.5. Bedensel Yetersizliği ve Süreğen Hastalığı Olanlar ..... 11
2.1.2. Sosyal Söylem Açısından Engellilik ..... 12

**3. ENGELLİLİK VE DİN İLİŞKİSİ ..... 19**

3.1.1. Semavi Dinlerde Engellilerin durumu ..... 22
3.2. İslam'a Göre İnsan ve Değeri ..... 25
3.2.1. İslam'ın Engellilere Bakışı ..... 29
3.2.2. Kur'an'nın Engellilere Yaklaşımı ..... 29
3.2.3. Sünnetin Engellilere Yaklaşımı ..... 31
3.2.4. İslam İnancı Açısından Engelliliğin Dini Boyutu ..... 33

**4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ ..... 39**

4.1. Araştırmanın Amacı ..... 39
4.2. Araştırmanın Önemi ..... 39
4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ..... 39
4.4. Araştırmanın Özgünlüğü ..... 40
4.5. Veri Toplama Araçları ..... 40

**5. BULGULAR ..... 42**

5.1. Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları ..... 42
5.6. Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Çocuklarına Dini Boyutta Yaklaşımına Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerliği ve Güvenirliği ..... 46
5.7. KİŞİSEL ÖZELLİKLER ..... 47
5.7.1. Cinsiyet ..... 47

5.7.2. Medeni Durum ..... 48
5.7.3. Yaş ..... 51
5.7.4. Meslek ..... 53
5.7.5. Eğitim Durumu ..... 56
5.7.6. Aylık Kazanç ..... 58
5.8. Temel Dini İnançlar ..... 61
5.9. İbadet Sıklığı . ..... 68
5.10. Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Çocuklarına Dini Boyutta Yaklaşımlarına Yönelik Tutumlar ..... 73
5.11. REGRESYON ..... 83
5.11.1. İMTİHAN TUTUM ..... 83
5.11.2. EMANET TUTUM ..... 85

**6. SONUÇ ..... 87**

**7. KAYNAKÇA ..... 90**

**EKLER ..... 96**

**ÖZGEÇMİŞ ..... 100**

# BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *İslam'ın Engelliye Bakışı ve Engelli Aileleri (Ankara, Çubuk Örneği)* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

16 /02 / 2022

Öğrencinin Adı Soyadı

Ziya Emre ATLI

# TEZ KABUL VE ONAY

# ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

# SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

*Ziya Emre ATLI* tarafından hazırlanan *İslam'ın Engelliye Bakışı ve Engelli Aileleri (Ankara, Çubuk Örneklemi)* başlıklı bu çalışma, *16.02.2022* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz *tarafından Sosyoloji* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

**TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)**

| | | |
|---|---|---|
| Danışman | : Doç. Dr. Şahin DOĞAN | İmza: …….. |
| Üye | : Prof. Dr. İsmail HANOĞLU | İmza: …….. |
| Üye | : Doç. Dr. Abdulkadir ZORLU | İmza: …….. |

**ONAY**

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 16/02/ 2022 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvan Ad SOYAD

Enstitü Müdürü

# ÖNSÖZ

Engelliler, insanlık tarihi boyunca var olan bir olgudur. Her toplum, inanç ve geleneksel sistemler, engellilere özgün bir yaklaşım sergilemiş ve onları toplumun farklı kesimlerinde konumlandırmıştır. Bazı toplumlar engellileri yermiş, reddetmiş ve güldürü konusu haline getirmiş, kimi zamanda öldürülmesi gerektiğini savunmuştur. Öte yandan bazı toplumlar ise onu sağlıklı bir insandan ayırt etmeyerek normal bir insan değeri vermiştir.

İnsan, yaşamı boyunca istemediği ve ansızın gerçekleşen olaylarla karşı karşıya kalabilmektedir. Engellilik veya hastalık gibi hayatlarını olumsuz etkileyen olaylarla karşı karşıya kalan kişiler, içinde bulundukları bu durumda kendilerini bazen ne yapacağını bilememek, bazen öfkeli, isyankâr, bazen de çaresiz hissederek duygusal yönden karmaşa yaşamakta, tıbbi çarelere ve çeşitli tedavi yöntemlerine başvurarak bir çıkış yolu bulmak için çaba göstermektedirler. Karşılaştıkları bunca sıkıntı karşısında kendisine manevi ve sosyal yönden destek sağlayacak bir sığınak aramaktadır.

Bu durumda insanlar, yaşadıkları olayı dini inanç ve değerlere yer vererek, Allah'tan bir imtihan, ceza veya Allah'ın hükmü olarak değerlendirerek anlamlandırmaya çalışır, içinde bulundukları maddi ve manevi bunalımlardan Allah'tan yardım isteyerek kurtulmaya çalışırlar.

Araştırma konusu olarak belirlediğimiz "İslam'ın Engelliye Bakışı Ve Engelli Aileleri" başlıklı bu çalışmamızda İslam'ın engelli bireye karşı bakış açısını incelemek ve engelli bireye sahip olan ailelerin çocuklarının durumuyla ilgili dini düşünceleri belirlemeyi amaçlamıştır.

Çalışmamız giriş bölümde araştırmamız hakkında genel bilgiler verdikten sonra ilk başlığımız olan engellik ve engellilik çeşitleri hakkından kapsamlı bilgi verilmektedir. İkinci başlığımız olan engellilik ve din ilişkisine tarihsel olarak bakılmakta, geçmiş toplumlarda, inanç sistemlerinde ve İslam medeniyetinde engelli bireye yaklaşım tarzı karşılaştırmalı olarak göz önüne serilmiştir. Araştırmanın yöntemi bölümünde ise, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları, özgünlüğü ve veri toplama araçları yer almaktadır.

Bulgular bölümünde ise çalışmamıza katılım sağlayan engelli ailelerin ve çocuklara karşı dini yönden yaklaşımları hakkındaki yönelttiğimiz sorular ve yanıtları yer almaktadır. Verilen yanıtlardan yola çıkarak değerlendirme yapılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Sonuç kısmında ise çalışmamızın genel bir özeti yapılarak engelli ailelerine çocuklarının durumuyla ilgili dini düşünceleri hakkında yöneltmiş olduğumuz soruların değerlendirmesi yapılmış ve konuyla ilgili öneriler verilmiştir.

Çalışmamızı hazırlarken her daim yardım ve desteğini esirgemeyen, tecrübelerinden faydalandığım ve yüksek lisans eğitimim boyunca danışmanlığımı üstlenen sayın hocam, Doç. Dr. Şahin Doğan'a samimi duygularımla teşekkür ederim.

Ayrıca, bugünlere kadar ulaşmamda maddi ve manevi destekleriyle her daim yanımda olan, her ne yaparsam haklarını ödeyemeyeceğim rahmetli babama ve saygıdeğer anneme, hayat yükünü beraber omuzladığım ve çalışmalarım sırasından bana kuvvet veren kıymetli eşime en derin şükranlarımı sunarım.

Cenab-ı Allah'tan engelsiz bir ömür temennisiyle...

16/02/ 2022

Öğrencinin Adı SOYADI

Ziya Emre ATLI

# ÖZET

**Tezin Başlığı** : İslam'ın Engelliye Bakışı ve Engelli Aileleri (Ankara, Çubuk Örneği)

**Tezin Yazarı** : Ziya Emre ATLI

**Danışman** : Doç. Dr. Şahin DOĞAN

**Anabilim Dalı** : Sosyoloji

**Tezin Türü** : Yüksek Lisans

**Kabul Tarihi** : 16/02/2022

Bu araştırmanın temel amacı engelli çocukları olan ebeveynlerin dindarlık düzeyleriyle çocuklarının engellilik durumlarına yönelik tutumlarının araştırılmasıdır.

Bu amaçla Ankara'nın Çubuk ilçesinde ikamet eden engelli aileleri örneklem olarak seçilmiş ve 160 ebeveyne anket uygulaması yapılmıştır. Katılımcıların dindarlık düzeylerini ve engelliliğe yönelik tutumlarını ölçmek için "*temel dini inanç ölçeği*", "*dini davranış ölçeği*" ve engelliliğe yönelik tutum soruları sorulmuştur.

Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda tutumların iki faktörde toplandığı görülmüştür. Bunlardan birinci faktör "*imtihan"* ikinci faktöre ise *"emanet"* olarak adlandırılmıştır. Ebeveynlerin temel dini inanç, dini davranış ve engelliliğe yönelik tutum düzeylerinin ölçülmesi için betimsel analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda temel dini inanç, dini davranış ve engelliliğe yönelik tutum düzeylerinin oldukça yüksek olduğu sonucu çıkmıştır.

Guruplar arasında fark olup olmadığını görmek için bağımsız örneklemler t-testi ve tek yönlü anova varyans analizleri yapılmıştır. Engelliğe yönelik tutumlar üzerindeki etkiyi ölçmek için yapılan çoklu hiyerarşik regresyon analizi sonucunda temel dini inanç ve dini davranışların "*imtihan"* ve *"emanet"* tutumlarında etkili olduğu, demografik değişkenlerin ise etkili olmadığı sonucu çıkmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Engelli, İslam, Engelli Ailesi, Dini Düşünce

# ABSTRACT

**ThesisTitle** **:** Islam's Perspective on Disabled Persons and Disabled Families (Ankara, Çubuk Sample)

**Author** **:** Ziya Emre ATLI

**Supervisor** **:** Doç. Dr. Şahin DOĞAN

**Department** **:** Sociology

**ThesisType** **:** Master'sThesis

**Date** **:** 16/02/2022

The main purpose of this research is to investigate the religiosity levels of parents with disabled children and their attitudes towards their children's disability. For this purpose, families with disabilities residing in Çubuk district of Ankara were selected as a sample and a questionnaire was applied to 160 parents. In order to measure the participants' level of religiosity and their attitudes towards disability, questions of "*basic religious belief scale*", "*religious behavior scale*" and attitude towards disability were asked. As a result of the exploratory factor analysis, it was seen that attitudes were gathered in two factors. The first factor is called "*test"* and the second factor is called "*entrusted".* Descriptive analysis was conducted to measure the level of parents' basic religious beliefs, religious behaviors and attitudes towards disability. As a result of the analysis, it was concluded that the levels of basic religious belief, religious behavior and attitude towards disability were quite high. Independent samples t-test and one-way analysis of anova variance were performed to see if there was a difference between the groups. As a result of the multiple hierarchical regression analysis performed to measure the effect on attitudes towards disability, it was concluded that basic religious beliefs and religious behaviors were effective on *"test"* and "*entrusted"* attitudes, while demographic variables were not.

**Keywords**: Disabled, Islam, Disabled Family, Religious Thought

# KISALTMALAR

| | |
|---|---|
| **T.C.** | Türkiye Cumhuriyeti |
| **OECD** | Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü |
| **TÜİK** | Türkiye İstatistik Kurumu |
| **UNICEF** | Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu |
| **IQ** | Zekâ Seviyesi |
| **S.** | Sayfa/Sayfalar |
| **DB** | Desibel |
| **MÖ** | Milattan Önce |
| **MS** | Milattan Sonra |
| **Vd.** | Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler |
| **S.A.V.** | Sallallâhu Aleyhi Ve Sellem |
| **Vb.** | Ve Benzeri |
| **HZ.** | Hazreti |
| **C.C.** | Allah Celle Celaluhu |

# TABLO LİSTESİ

**Tablo No:** **Sayfa**

Tablo 5.1: Tanımlayıcı İstatistikler , KMO ve Bartlett's Test Değerleri ..... 42
Tablo 5.2: KMO ve Bartlett's Testi Değerleri ..... 43
Tablo 5.3: Cinsiyete Göre Frekans Dağılımı ..... 47
Tablo 5.4 :Cinsiyet'e Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (T-Test).. 47
Tablo 5.5: Cinsiyet'e Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. ..... 48
Tablo 5.6: Medeni Duruma Göre Frekans Dağılımı ..... 48
Tablo 5.7: Medeni Duruma Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA) ..... 49
Tablo 5.8: Medeni Duruma Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA) ..... 50
Tablo 5.9: Yaş'a Göre Frekans Dağılımı ..... 51
Tablo 5.10: Yaş'a Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA) ..... 51
Tablo 5.11: Yaş'a Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA) ..... 52
**Tablo 5.12:** Mesleğe Göre Frekans Dağılımı ..... 53
Tablo 5.13: Mesleğe Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA) ..... 54
Tablo 5.14: Mesleğe Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA) ..... 55
Tablo 5.15: Eğitim Durumuna Göre Frekans Dağılımı ..... 56
Tablo 5.16: Eğitim Durumuna Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA) ..... 56
Tablo 5.17: Eğitim Durumuna Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA) ..... 57
Tablo 5.18: Aylık Kazanca Göre Frekans Dağılımı ..... 58
Tablo 5.19 Aylık Kazanca Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA) ..... 59
Tablo 5.20: Aylık Kazanca Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA) ..... 60

Tablo 5.21: Çocuğun Engel Durumuna Göre Frekans Dağılımı..... 61
Tablo 5.22: Allah vardır ve birdir. ..... 61
Tablo 5.23: Ölümden sonra dirilme gerçektir ve ahiret hayatı vardır. ..... 62
Tablo 5.24: Kur'an Allah tarafından gönderilmiştir. ..... 62
Tablo 5.25: Cennet ve cehennem diye bir şey vardır. ..... 63
Tablo 5.26: Kur'an'ın bildirdiği her şey doğrudur. ..... 64
Tablo 5.27: Allah'a inanıp iyi işler yapanlar cennete, Allah'a inanmayıp kötü davranışta bulunanlar cehenneme gidecektir. ..... 64
Tablo 5.28: Her şeyi yaratan ve idare eden Allah'tır. Fakat insan kendisi iyi veya kötü yönü seçer ve bundan da ahirette sorumlu olur. ..... 65
Tablo 5.29: Allah insanlara kendi emirlerini bildirmek üzere peygamberleri aracılığı ile ilahi kitaplar göndermiştir. ..... 66
Tablo 5.30: Yaptığımız iyi ve kötü davranışlar melekler tarafından yazılmaktadır. . 66
Tablo 5.31: Kader veya alın yazısı diye bir şey vardır. ..... 67
Tablo 5.32: Günde beş vakit namaz kılarım. ..... 68
Tablo 5.33: Cuma namazı kılarım. ..... 68
Tablo 5.34: Bayram namazı kılarım. ..... 69
Tablo 5.35: Teravih namazı kılarım ..... 70
Tablo 5.36: Ramazan orucunu tutarım. ..... 70
Tablo 5.37: Dua ederim. ..... 71
Tablo 5.38 : Tövbe istiğfar ederim. ..... 71
Tablo 5.39 .Kandil gecelerinde ibadet ederim. ..... 72
Tablo 5.40: Çocuğumun engelli olmasıyla Allah beni imtihan etmektedir. ..... 73
Tablo 5.41: Çocuğumun engelli olması ahirette alacağım mükâfattan dolayı benim için bir lütuftur. ..... 73
Tablo 5.42: Benim çocuğumda kesinlikle normal bir birey olmalıydı. ..... 74
Tablo 5.43: Çocuğumun engelli olması Allahın takdiridir başa gelene rıza göstermek ve isyan sakınmak gerekir. ..... 75
Tablo 5.44: Anne karnında çocuğun engelli olduğunu öğrenilince çocuğu aldırmak hayatta sıkıntı yaşamaması için en mantıklısıdır. ..... 75
Tablo 5.45: Allah'ın verdiği canı Allahtan başkası alamaz. Çocuğun dünyaya gelmesi gerekir. ..... 76

Tablo 5.46: Allah beni engelli çocuğum hürmetine çeşitli nimetlerle rızıklandırmaktadır. ..... 77
Tablo 5.47: Çocuğumun engelli olması sebebiyle dinime olan bağlığımın artığını hissediyorum. ..... 77
Tablo 5.48: Engelli bireyin tedavisi için elden gelen bütün yollara başvurduktan sonra Şifa Allahtan olduğunu bilip ve ondan ümit kesmeyerek dua etmek gerekir. ..... 78
Tablo 5.49: Allah beni çocuğumla imtihan etmekle katındaki değerimi ve bana olan sevgisini göstermektedir. ..... 79
Tablo 5.50: Engelli bir çocuğun dünyaya gelmesinde Annenin yediği yiyecekler, içtiği içecekler ve yaptığı hareketler neden olmuştur, burada dini bir boyut söz konusu değildir. ..... 79
Tablo 5.51: Engelli çocuğumuza her türlü davranışımızda onun Allah'tan emanet olduğunu bilerek davranmamız gerekir. ..... 80
Tablo 5.52: Çocuğumun engelli olması benim günahlarım yüzünden olmuştur. ..... 81
Tablo 5.53: Engelli bireye sahip olan ailelerin kendilerine bir şey olması halinde çocuğunun ileride durumunun ne olacağına dair sürekli endişe etmesine gerek yoktur, çocuğuma ne olacağını Allah bilir takdir onundur. ..... 82
5.54: İmtihan Tutum Regresyon Analizi ..... 83
5.55: Emanet Tutum Regresyon Analizi ..... 85

# 1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komisyonu Sekreterliğine göre, dünya nüfusunun yaklaşık %15'i, başka bir deyişle 1 milyarın üzerinde insan çeşitli engellerle hayatını geçirmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, nüfus artışı ve yaşlanma süreci gibi faktörlerin engelli insan sayısını artırdığına dikkat çekerken, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne göre OECD ülkelerinde az eğitimli olan gruplar arasında engellilik oranları önemli ölçüde daha yüksek ve bu oran takribî %19'dur. Dünya Bankası'na göre dünya üzerinde yoksul olan bireylerin %20'si bir tür engelle yaşamını sürdürmektedir. (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) UNICEF'e göre, sokak çocuklarının %30'da bir tür engele sahip olduğunu söylemektedir (www.hiproweb.org/fileadmin/cdroms/HandicapDeveloppement/www/en_page21.html). Konuya Türkiye açısından bakıldığında, 2003 yılında yayınlanan TÜİK verilerine göre Türkiye nüfusunun yaklaşık %12,29'u farklı engellere sahip vatandaşlardan oluşuyordu (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017). 2015 yılında 11 Temmuz Dünya Nüfus Günü münasebetiyle hazırlanan TÜİK haber bültenine göre ülkemizde en az bir fonksiyondan muzdarip yaklaşık 5 milyon insan bulunmaktadır (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18617). Tabii engellilikten doğrudan etkilenen aile bireylerinin sayısını da eklersek bu durumun daha çok insanı etkilediğini söyleyebiliriz.

Sosyal bir varlık olarak insan cinsiyet, yaş, ırk ve diğer birçok kişisel özellik açısından farklı yaratılmıştır. Toplumun gelişmesi ve değişmesi için önemli olan bu çeşitlilik doğaldır ve normal bir durum olarak kabul edilmelidir. İnsan varoluşunun bir koşulu olarak ortaya çıkan engellilik, bu çeşitlilik içerisinde değerlendirilmesi gereken özelliklerden biridir. Ancak tarihin her döneminde farklı boyutlarda var olan engeller, insanın normal yaratılışından ayırt edici bir özellik olarak görüldüğü için çoğu zaman bir eksiklik, sakatlık ya da hastalık olarak görülmüştür. Hatta bazı toplumlarda engellilik ilahi bir ceza olarak tasvir edilir, bu nedenle engellilerin kaçınılması gereken anormal varlıklar olarak görülmesine neden olmaktadır. (Scalenghe, 2014:67; Turan,2016:15-20). Modern zamanlarda sağlık, gençlik, güzellik, canlılık ve başarı

gibi değerlerin sinematize edilmesi; Engelliler, yaşlılar ve yoksullar gibi imkânları kısıtlı olanları da toplumdan dışlanma riski altında bırakmıştır.

Etrafımıza baktığımızda hayatımızın hiçbir döneminde istemediğimiz olay ve olgularla karşılaşmayan kimsenin olmadığı bir gerçektir. Yaşanan çeşitli acılar ve sorunlar hemen hemen herkesi bir ölçüde etkiler ve kaçınılmaz olarak bazı duygu ve düşüncelere sevk eder. Ayrıca karşılaşılan acı verici durumlar, insanları en azından çözüm olarak görülen bir yanıtla tatmin oluncaya kadar, "acaba neden" ya da "neden ben" şeklinde bir sualle karşı karşıya bırakmaktadır. Engellilik, bu suallerin apaçık şekilde ortaya çıktığı alanlardan biridir. Nitekim düşünce tarihine bakıldığında, insanların niçin engelli olarak Dünya'ya geldiği ve engelliliğin insanoğlu için ne anlam taşıdığı sorularına, genellikle teolojik temele dayandırarak birtakım cevapların verildiği görülmektedir. Söz konusu cevaplar dikkate alındığında, "Engellilik Allah'ın bir gizemidir" ya da "Engellilik Allah'ın bir lütfudur" gibi olumlu bazı bakış açılarına karşın, "Böyle bir felaketle karşılaşmamın nedeni, Allah'ın beni cezalandırıyor olmasıdır", "Bunun benim başıma gelmesi için gerçekten kötü bir şey yapmış olmalıyım", "Tanrı beni unutmuş olmalı!", "Benim günahlarım yüzünden çocuğum engelli oldu" gibi çok sayıda olumsuz ifadenin olması dikkat çekicidir. Bu ve benzeri cevaplar, engellilik ve din arasındaki ilişkiyi araştırmayı daha da önemli kılmaktadır. Bunun nedeni, birçok yönden engelliliğin nasıl algılandığının ve engellilerin tarih boyunca maruz kaldığı tutum ve davranışların belirlenmesinde dinin önemli bir rol oynamasıdır. Bir insan hayatı boyunca birçok zorluk yaşayabilmektedir. Örneğin, insanoğlunun yaşantısında meydana gelen olumsuz vakaları açıklamada; 'sınav ediliyor olma' gibi dini inanışlar öne çıkmaktadır. İnsanlar yaşamı boyunca karşılaştıkları olayları iman ettikleri dinlerin bakış açısıyla anlam vermektedirler (Yaparel, 1994, s. 277). Din, kâinatın nasıl ve neden var olduğunu açıklamakla birlikte insanların karşılaştıkları olayların nedenini de açıklamaktadır (Russel, 2001, s. 22). Yapılan dini açıklamalar insanlara yaşamlarını tertip etmelerinde destekçi olmaktadır.

Tüm bunlar doğrultusunda İslam'ın engelli bireye karşı bakış açısını incelemek, engelli bireye sahip olan ailelerin çocuklarının durumuyla ilgili dini düşüncelerini tespit etmek ve bu anlamdaki yapılan çalışmalar bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Bu konudan yola çıkarak, Ankara ili Çubuk ilçesi ve çevresinde engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının durumuyla ilgili dini düşünceleri incelenmiştir.

Dini inançlar insan yaşamının şekillenmesinde ve anlamlandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmamızda, İslam dinin engelli bireye bakışını; İnsan olarak ona verdiği değeri göz önüne sermek ve diğer İnanç sistemlerinin engelli bireye yaklaşımlarını değerlendirerek aralarına karşılaştırmalı bir analiz yapma imkanı sağlamaktadır. Ayrıca bu zor durumlarda engelli ailelerine dini duygu ve düşüncelerine destekçi olup olmadığını, dini tutum ve davranışlarının, dinin amacına göre engelli çocuk ailelerinin yaşamlarına olumlu bir şekilde yansıyıp yansımadığını araştırmaktadır. Elde edilen verilerin engelli çocukların ailelerini hedef alan diğer çalışmalara da katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmamızda ilk olarak 5 aile ile ön görüşme gerçekleştirilmiş, buradan yola çıkarak oluşturmuş olduğumuz soruları önce bir pilot gruba yöneltilmiş ve bu doğrultuda soruların eksikleri tamamlanarak yeni sorular eklenmiştir. Çoğu aile ile bire bir görüşme sağlanmıştır. Bu nedenle ek açıklamaları da dikkate alınarak çalışma şekillendirilmiştir.

Çalışmamız giriş bölümde araştırmamız hakkında genel bilgiler verdikten sonra ilk başlığımız olan engellik ve engellilik çeşitleri hakkında kapsamlı bilgi verilmektedir. İkinci başlığımız olan engellilik ve din ilişkisine tarihsel olarak bakılmakta, geçmiş toplumlarda, inanç sistemlerinde ve İslam medeniyetinde engelli bireye yaklaşım tarzı karşılaştırmalı olarak göz önüne serilmiştir. Araştırmanın yöntemi bölümünde ise, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları, özgünlüğü ve veri toplama araçları yer almaktadır.

Bulgular bölümünde ise çalışmamıza katılım sağlayan engelli ailelerin ve çocuklara karşı dini yönden yaklaşımları hakkındaki yönelttiğimiz sorular ve yanıtları yer almaktadır. Verilen yanıtlardan yola çıkarak değerlendirme yapılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Sonuç kısmında ise çalışmamızın genel bir özeti yapılarak engelli ailelerine çocuklarının durumuyla ilgili dini düşünceleri hakkında yöneltmiş olduğumuz soruların değerlendirmesi yapılmış ve konuyla ilgili öneriler verilmiştir.

# 2. ENGELLİLİK VE ENGELLİLİK ÇEŞİTLERİ

## 2.1. Engellilik Nedir?

### 2.1.1. Tıbbi Açıdan Engellilik

Engelliğe ilişkin tıbbi açıklamalarda ya da yeni tanımlamasıyla geleneksel bireyci tıbbi modelde (traditional individualistic medical model) engelli olmak, doğuştan gelen ve sonradan ortaya çıkan şeklinde iki ana gruba ayrılabilir. Doğum öncesi, doğum sırası ve anneye ait faktörler doğumla birlikte gelen engellilikte yüksek oranda belirleyicidir. Kan bağına dayalı evlilikler, genetik, toplumda yaygın tıbbi hizmetlerin olmaması veya bu hizmetlerin topluluklar arasında eşit olmayan dağılımı, kadınlar için yetersiz eğitim, genç yaşta annelik, doğum öncesi annenin sağlık hizmeti eksikliği, çok sayıda çocuk doğurma, doğumun sağlık görevlisi müdahilinde gerçekleşmemesi, doğum esnasında çocuğun ve annenin belirli risklere maruz kalması, salgın hastalıklar, türlü çocuk hastalıkları, ateşli hastalık vb. doğumdan önce ve doğum esnasında engelliliğe neden olan faktörler olarak kabul edilir. Doğumdan sonra sakatlığa neden olan faktörler birçok kaza, hastalık ve doğal afet olarak sayılabilir (Tezcan, 2006, s. 69-72). Diğer bir deyişle; Engelli birey, bedensel, zihinsel, ruhsal ve duyusal duyuların kaybı nedeniyle sosyal yaşama uyum sağlamakta ve günlük yaşamın gereksinimlerini karşılamakta güçlük çeken, bakıma, korunmaya, rehabilitasyona, danışmanlık ve destek hizmetlerine gereksinim duyan, engeli doğuştan veya sonradan gelen kişi olarak tanımlanabilir (5378 Sayılı Özürlüler Kanunu, 2005). Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı açıklama da dünya üzerinde 500 milyon insan bir tür engelle sahiptir. Avrupa toplumlarında ise zihinsel ve bedensel engele sahip insan sayısı yaklaşık 46 milyondur. (WHO, 1980). Türkiye'de; Başbakanlık Özürlüler Yönetimi Başkanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yürütülen 2002 yılında yapılan Türkiye Engelliler Araştırması'nın sonuçlarına göre ortalama 8,5 milyon (%12,29) insanın engelli olarak yaşamını sürdürmektedir. Çalışmadan elde edilen verilere göre Türkiye'de engellilerin toplam nüfusla oranı %12,29'dur. Bu durum erkeklerde %11,10, Kadınlarda ise %13,45'tir. Türkiye yaşayan insan sayısının %0,60'ı görme, %1,25'i ortopedik, %0,38'i

dil ve konuşma, %0,37'si işitme, %0,48'i zihinsel, %9,7'si ruhsal ve kronik süreğen hastalığı olanlardan oluşmaktadır'' (Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, 2004, s. 8-9).

Engelliliğin nedenlerine yakından baktığımızda önemli bir kısmının önlenebilir nedenler olduğunu görüyoruz. Genel olarak engelliliği kökenine ve nedenine göre sınıflandırılabilir. Doğumla beraber gelen engellilik nedenleri kaynağına göre ayırdığımızda, bazı kalıtsal nedenler, anne baba arasında kan bağı olması, annenin hamilelik sırasında yaşadığı travma, hastalık, uyuşturucu kullanımı, radyasyona maruz kalma, annenin alkol ve uyuşturucu kullanımı ve yetersiz beslenme gib nedenleri sayabiliriz. Bu nedenlerin tümü kaçınılmaz değildir ve en azından bazı genetik nedenler tıbbi araştırmalarla önceden belirlenebilir. Doğum esnasında ve doğumdan sonra 'kazanılan" engelliliğe baktığımızda; kötü ve yetersiz şartlarda doğumun gerçekleşmesi, psikolojik sıkıntılar, bilinçsiz uygulamalar gibi sebeplerden dolayı ortaya çıkmaktadır. Doğumdan sonra meydana gelen olaylar arasında iş kazaları, evde yaşanan kazalar, trafik kazaları, savaşlar, terör saldırıları, endüstriyel kazalar, deprem ve benzeri ciddi kazalar, engelliliğin başlıca nedenleridir. Bu nedenlerin çoğunun önlenebilir olduğu açıktır.

Çocuğun doğumu veya sonradan ortaya çıkan nedenlerle bireyin engelli olması, her şeyden önce ailesini derinden etkiler ve ebeveynlerin beklemediği bir durum olarak karşılarına çıkar. Bir aile, bir çocuğun yetersiz "engelli" olduğunu fark ettiğinde, ilk tepkileri genellikle şok, suçluluk, derin üzüntü ve öfkedir (Kravetz ve Katz, 1990, s. 18). Ebeveynlerin, çocuklarının iyileşemeyeceği fikrine alışmakta zorlandıkları ön görülmüştür. Yine bazı araştırmalar göstermiştir ki engelli çocuğu olan anne babalar çocuğu; Reddetme, suçluluk, utanç ve içe kapanma hisleri ile karşı karşıya bırakmışlardır (Bricker & Filler, 1985, s. 14).

''Engelli çocuğa sahip ailelerde üç ana kriz türü gözlemlenmiştir.

1. *İlk tanı şoku,*
2. *Çocuklar için gelecek beklentilerinin yok edilmesi,*
3. *Çocuğun sosyal geleceğine ilişkin kaygı ve çocuğun gelişiminin garanti edilememesi sorunudur'' ( (Menolascino, 1968, s. 589). Çocuğun bu durumunu inkâr etmek, benimsememek, çocuğun uygun olmayan davranışlarından rahatsız*

*olmak (Oelvein, 1995, s. 6). Çocuğu gereğinden fazla korumak da gözlemlenen tutumlar arasında yer almaktadır (Küçüker, 1993, s. 23).*

Anne baba kaygısının düzeyini etkileyen birçok değişken vardır; Çocukların engelleri, engel seviyesi (Fisiloğlu & Fısiloğlu, 1992, s. 88),Yaş, cinsiyet, davranış sorunları ve gelişimdeki önemli noktalar gibi çocuk özelliklerinin yanı sıra evlilik veya bekarlık, gençlik veya yaşlılık hali, sosyo-ekonomik düzey, çalışma şartları, çeşitli şekilde alınan yardımlar gibi vb. değişkenler, ebeveynlerin kaygı seviyelerini etkilemektedir (Aksaz, 1992, s. 2). Bu bağlamda, engelli çocukların sürekli bakım ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, geleceklerini güvence altına almak için ailede de kaygı ve stres kaynağıdır (Akkök, 1989, s. 27-30).

Engellilik kuşkusuz her zaman, her yerde var olan bir olgudur. Bu, kadından erkeğe, yüksek gelirliden düşük gelirliye, bebekten yaşlıya, gelişmiş ülkeden az gelişmiş ülkelerin ortak sorunu olmuştur. Birden fazla sebeplere bağlı olarak gelişen engellilik temel olarak beş başlıkta incelenmektedir: Zihinsel engellilik, Görme engellilik, İşitme ve konuşma engellilik, Ortopedik engellilik, Süreğen Engellilik...

#### 2.1.1.1. Zihinsel Engelliler

Zihinsel yetersizlik, gelişim döneminde ortaya çıkan, uyum sağlama davranışının yetersiz olması ve genel zihinsel işlevin normalin altında olması durumudur. Zeka geriliği çok yönlü eğitim, sosyoloji, tıp, psikoloji gibi birçok disiplinin üzerinde çalıştığı bir konudur. Bu nedenlerden dolayı zihinsel engelliliğin birden fazla tanımı yapılmakta ve konuyla ilgilenen bilim dalları sahip oldukları bakış açısıyla bu olguyu değerlendirmeye ve tanımlamaya çalışmıştır. Eğitim bilimine göre zihinsel engellilik; Normal çocuklar için tasarlanmış eğitim programlarının devam eden zihinsel gelişim ve işlevsel gecikme nedeniyle tam olarak yararlanılamaması durumu olarak tanımlanmaktadır. Sosyoloji bilimi açısından zihinsel engellilik, yaşıtlarına kıyasla belirgin bir geri kalmışlık, yetersizlik, sosyal olayları anlama ve uyum sağlayamama durumudur. Tıbbi anlamda zihinsel engellilik, akranlarına göre vücutta ve beyinde yapısal farklılıkların yanı sıra kalıcı bir engel, zihinsel gelişim ve işlev geriliği şeklinde açıklamaktadır. Psikolojik açıdan zihinsel engellilik, psiko-devinimsel ve beyin gelişiminde akranlarına kıyasla belirli ve kalıcı bir gerilik ile kendini gösterir. (Enç, Çağlar, & Özsoy, 1981, s. 230). Genel olarak; doğumdan önce, doğum esnasında ve sonraki gelişim süreçlerinde meydana gelen çeşitli nedenlerle zihinsel, sosyal,

olgunluk, psiko-devimsel gelişim ve fonksiyonlarında sürekli yavaşlama, duraklamalar ve gerilemeler nedeniyle yaşıtlarına göre dörtte bir veya daha fazla geri ve yetersiz oldukları için düzenli eğitim programından yararlanmayanlara zihinsel engelli denir (Özsoy, Özyürek, & Eripek, 2002, s. 156). Zihinsel engelli çocukları sınıflandırmaya yönelik ilk girişim, 1921'de American Association for the Feebleminded (Amerikan Sorumlu Çocuklar Derneği) tarafından yapıldı. 1952 yılında Amerikan Zeka Geriliği Birliği'nin yaptığı toplantıda zihinsel engellilik üst noktası 69 IQ seviye puanı kabul edilmiştir. Buna göre IQ seviyesi 69-55 arasında olan insanlar hafif; 54-40 arasında olanlar orta; 39-25 arası olanlar ise ağır; 25 IQ seviye puanı ve aşağı seviye sahip olanlar ise çok ağır seviyede zihinsel engelli şeklinde sınıflandırılmıştır. Günümüzde bu sınıflandırma sıklıkla psikolojide kullanılmaktadır. IQ seviye sınırı 69 olan zihinsel engellilik, eğitim alanında yapılan sınıflandırma 75 IQ seviyesidir. Buradan yola çıkarak IQ seviyesi 50-55 ile 70-75 arası zeka puanına sahip olan kişilere eğitim verilebilir; 25-35 ile 50-55 arası zeka puanına sahip olan kişilere öğretim gerçekleştirebilir; 25 ve aşağı seviyeye sahip olanlar ise ağır derecede ve çok ağır derecede zihinsel engelli bireyler olarak kabul edilmektedir (Özsoy, Özyürek, & Eripek, 2002, s. 157).

#### 2.1.1.2. Görme Engelliler

Gözlük veya lenslerle yapılan düzenlemeler sonucunda görme keskinliği 20/200 fit 24 (feet, 6.04 metre) veya daha az olan, başka bir değişle görme mesafesi 20 metreyi geçmeyen kişilere dünya genelinde yasal olarak yapılan tıbbi tanıma göre "kör" denilmektedir. I. Özel Eğitim Konseyi'nin yapmış olduğu sınıflamaya göre görme engelliler, "körler ve az görenler" şeklinde değerlendirilmektedir. Buradan yola çıkarak kör, "tüm düzeltmelere rağmen görme keskinliği her iki gözünde 1/10'dan az ve görüş alanı 20 dereceden az olan, eğitim ve öğretim çalışmalarında görme gücünden yararlanamayan kişi" olarak tanımı yapılmaktadır. Az görenlerin tanımına bakıldığında "tüm düzeltmelere rağmen binoküler görüşü 1/10 ile 3/10 arasında olan ve eğitim çalışmalarında belirli araç ve yöntemler kullanmadan görme gücünden yararlanamayan kişi şeklindedir" (Ersoy & Avcı, 2000, s. 33). Gözlerdeki görme bozukluğu; görme kaybı ve başlangıç nedenleri olarak gruplandırılmasında fayda vardır. Görme engelliliğinin başlangıç nedenleri olarak iki kategoriye ayrılmaktadır:

***a.*** *Doğuştan kör olan veya beş yaşından önce görme yetisini kaybeden kişiler.*

***b.*** *Avantajlı körler veya beş yaş ve daha üstü yaşlarda görme yetisini kaybedenler.*

Göz bozukluklarını ortaya çıkartan sebeplere göre sınıflandırılabilir. Buradan yola çıkarak aşağıdaki gibi gruplar oluşturulabilir:

***a.*** *Genetik sebeplerle kör olan insanlar.*
***b.*** *Gözü doğrudan etkileyen bir hastalık veya nedenden dolayı görme yetisini kaybetmiş kişiler.*
***c.*** *Görme yetisini beyin tümörü, kan uyuşmazlığı, beyin kanaması, verem ve benzeri hastalık ve nedenlere bağlı olarak kaybedenler (Enç, 1972, s. 36) şeklinde sınıflandırılmaktadır.*

Kısaca görme engelli; Bir ya da iki gözünde az ya da tam olacak şekilde görme fonksiyonunu kaybeden kişidir. görme yetersizliğiyle birlikte, renk ve gece körü (tavuk karası) olanlar, protez göz kullananlar kişiler bu gruba dahil olur.

#### 2.1.1.3. İşitme Engelliler

İşitme kaybı çeşitli şekillerde tanımlanır ve bölümlere ayrılır. Bu konuda farklı disiplinlerin farklı görüşleri olması, işitme kaybının farklı tanımlarının yapılmasına neden olmuştur. Uyumsal ve gelişimsel iletişim görevlerini yerine getirebilmek için kişinin işitme duyarlığının yeterli olmamasından dolayı ortaya çıkan duruma işitme kaybı-yetersizliği denir (Özsoy, Özyürek, & Eripek, 2002, s. 52). İşitme yetersizliği, "Gerekli düzeltmelere rağmen özel eğitim gerektiren bir işitme bozukluğudur." diye tanımlanabilir (Enç, Çağlar, & Özsoy, 1981, s. 84). Yapılan bu tanımlama, işitme engellilerin iki ana grubunu kapsar: İşitemeyenler ve işitme güçlüğü çekenler. İşitemeyenler (Sağırlar): Düzenlemelerin ardından 70 DB veya daha fazla işitme kaybı olan kişiler. Başka bir deyişle; İşitme kaybı, gerekli düzeltmelerden sonra ana dillerini normal şekilde konuşmayı öğrenmelerine engel olacak şekilde işitme kaybına sahip ve bundan dolayı özel eğitim gereksinimi duyan kişilerdir. İşitme güçlüğü çekenler: Düzenlemelerin ardından, iyi düzeyde işiten kulaklığın işitme kaybı seviyesi 25-70 DB arasında olanlardır. İşitme kayıpları anadilini alışılmış şekilde öğrenmeyi ağırlaştıracak derecede olup bu yüzden işitme güçlüğü çeken kişi için özel bir eğitim gerektirir (Enç, Çağlar, & Özsoy, 1981, s. 84). İşitme engelli, işitsel yollara

bakıldığında, işitme kaybının meydana geldiği yer bakımından isimlendirilen sınıflandırmalar kullanılarak da araştırılır.

- ***a.*** *İletimsel İşitme kaybı: Çeşitli nedenlerle ses sinyalleri hava yolunu izleyerek dış ve orta kulaktan geçerek iç kulağa ulaşamıyorsa bu tip işitme kayıplarına iletimsel işitme kaybı denir (Özsoy, Özyürek, & Eripek, 2002, s. 54).*
- ***b.*** *Sensörinöral işitme kaybı: Ses dalgaları genellikle iç kulağa ulaşmak için dış ve orta kulaktan geçer. Ancak iç kulaktaki sinirler hasar gördüğünde ve beyne ulaşamadığında bu tip rahatsızlığa sensörinöral işitme kaybı denir (Enç, Çağlar, & Özsoy, 1981, s. 85).*
- ***c.*** *Merkezi İşitme Yetersizliği: Beynin kendisine gönderilen sinyalleri yorumlayamaması durumudur (Ersoy & Avcı, 2000, s. 60).*
- ***d.*** *Karışık İşitme Kaybı: Orta ve iç kulak yaralanmalarının bir arada görülmesine verilen isimdir.*
- ***e.*** *Histerik veya Nörojenik İşitme kaybı: İşitme organlarında yapısal veya işlevsel bir bozukluk olmamasına rağmen bazı kişiler duyamaz. Böyle bir duruma psikolojik işitme kaybı denir. Bu aynı zamanda Psikolojik sağırlık olarak da bilinir (Özsoy, Özyürek, & Eripek, 2002, s. 55). Bunlardan yola çıkarak işitme engelli; bir ya da iki kulakta az ya da çok işitme yetersizliğine sahip kişilerdir. Bu grup aynı zamanda işitme cihazı kullanıcılarını da içerir.*

#### 2.1.1.4. Dil ve Konuşma Engelliler

En yaygın insan iletişim aracı konuşmadır. İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan konuşmanın birçok tanımı vardır. Konuşma, çeşitli organların ortak veya iş birliğine dayalı faaliyetleriyle öğrenilir ve elde edilir. Kulaklar işitmeye, gözler ise görmeye yarayan organlarımızdır. Ayrı ve benzersiz bir konuşma organının olmaması, konuşmak için geçirilen sürecin ne anlamda karmaşık olabileceğini anlamaya yardımcı olur. Konuşma öğrenilebilen eylemlerdir. Konuşmanın tanımında olduğu gibi, konuşma bozukluklarının da birçok farklı tanımı vardır. Konuşma bozukluklarının farklı tanımlarına bakıldığında "konuşma yetersizliği", "dil bozukluğu", "konuşma bozukluğu", "konuşma engeli - engelli" vb. tabirlerle ifade edilmektedir (Özsoy, Özyürek, & Eripek, 2002, s. 80). Bir konuşma işitilmesi zor, yaşa uygun olmayan veya anlaşılmaz, normalden çok farklı bir sesle yapılırsa, genel olarak yeterli olmayan bir konuşma şeklinde kabul edilir. Başkalarının konuşma seviyesinden önemli ölçüde

saptığında, iletişimi bozduğunda ve konuşmacılar arasında uyumsuzluk yarattığında da yetersiz bir konuşma olmaktadır (Özsoy, 1971, s. 5-7). Bu tanımların belli başlı benzer tarafları vardır. Bu açıdan, konuşma bozukluğu olan kişiler için şu şekilde tanımlanabilir: Konuşma engelli birey; sesin akışı, ritmi, tizi ve vurgusunda, ses birimlerin çıkarılmasında, eşleştirilmesinde, telaffuzunda ve anlamında kusurları olan kişiler olarak tanımlanır.

Konuşma bozukluğu her ne kadar tek başına bir sorun olarak görülse de gerçekte konuşma ile ortaya çıkan bozukluk birçok sorunu içinde barındıran bir başlıktır. "Konuşma güçlüğü ile ilgili sorunlara özellikleriyle birlikte şu şekilde yaklaşabiliriz:

- ***a.*** *Gecikmiş konuşma: Çocuğun yaşına uygun düzeyde konuşmayı kullanamamasıdır. Bu çocukların kelime kıtlığı, düzgün cümleler kuramaması ve fikirlerini organize edememeleri görülmektedir.*
- ***b.*** *Ses bozukluğu: Ses bozukluğu sesin duyulabilirlik seviyesini ifade eder. Bu tür çocukların sesleri, konuşurken önemli ölçüde farklıdır.*
- ***c.*** *Artikülasyon bozukluğu: Çocuklar ana dillerinde bağımsız veya birleşik sesleri doğru ve net olarak çıkaramazlar veya çıkardıkları sesler o yaşlarda beklenenden daha farklı çıkarılışı. Sesin düşürülmesi, atlama, sesi değiştirme, ses ekleme, sesi bozma gibi durumlar bu kategoriye girer.*
- ***d.*** *Kekemelik: Bu, konuşmanın normal ritmini ve akıcılığını koruyamama durumudur.*
- ***e.*** *İşitme yetersizliği: İşitme kaybı olan çocuklar başkalarının konuşmalarını duyamadıkları için normal konuşma için önemli olan ayrıntıları taklit edemezler.*
- ***f.*** *Yarık damak ve beyin zedelenmesi: Doğuştan sağ ve sol yarıların ağız içi ve çevresindeki kaynaşmasının herhangi bir nedenle tamamlanamadığı doğumsal damak yarığıdır. Bu gibi çocukların konuşmaları, ses ve artikülasyon bozukluğu olarak görülebilir. Dil bozuklukları, doğum öncesi, sırası ve sonrasında herhangi bir nedenle beyin hasarına bağlı olarak konuşma bozukluğu beyin zedelenmesine bağlıdır.*
- ***g.*** *Yabancı dil ve bölgesel konuşma ayrılıkları: Yabancı bir dil veya bölgesel bir aksanla konuşan çocuklarda konuşmalarındaki ses ve artikülasyon bozuklukları olarak kendini gösterir" (Özsoy, 1971, s. 7-9) gibi nedenlerle*

*konuşamayan veya hız, akıcılık, ifade ve ses bozukluğu yönünden konuşmasında sıkıntı yaşayan kişilerdir.*

#### 2.1.1.5. Bedensel Yetersizliği ve Süreğen Hastalığı Olanlar

Tıbbi açıdan bakıldığında; Eklem bozulmalarını ve kas-iskelet, hastalık, kazalardan kaynaklanan sinir sistemi hasarlarını ve kronik sağlık sorunlarını içerir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan Özel Eğitim Okulları Yönetmeliğinde ortopedik engelliler; "Tüm düzeltmelere rağmen iskelet, sinir sistemi, kaslar ve eklemlerin yetersiz çalışması nedeniyle normal eğitim ve öğretim faaliyetlerinden tam olarak yararlanamayanlar" olarak tanımlanmaktadır (Çağlar, 1982, s. 13). Diğer bir tanıma göre ise bedensel engelli çocuklar, duyusal özellikleri olmayan, fiziksel kısıtlılık veya sağlık sorunları nedeniyle okula devamları aksayan ya da öğrenebilmeleri için özel hizmetleri, öğretimi ve özel donanıma ihtiyaç duyan çocuklardır. Süreğen hastalığı olan kişiler, "sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıkları nedeniyle eğitim ve öğretimden yararlanamayanlar" olarak tanımlanmaktadır (Özsoy, Özyürek, & Eripek, 2002, s. 107).

Fiziksel engelli ve kronik hastalığı olan kişiler, "engelliliğe neden olan durumlara göre şu şekilde sınıflandırılır:

Merkezi sinir sisteminin hasar görmesinden kaynaklanan engeller (merkezi sinir sisteminin beyin ve omurilik hasarı).

Beyinsel İnme (Cerebralpalsy-Kasıntılı beyin felci)

Konvülziyon Bozukluklar (Nöbetler, konvülziyon bozukluklarının belirgin özelliğidir. Beyindeki aşırı elektriksel deşarj, konvülsiyonlara neden olur. Büyük nöbette bilinç kaybı meydana gelip 2-5 dakika sürerken, küçük nöbete 5-30 saniye sürer ve büyük nöbetteki gibi bilinç kaybı görülmez. Çocukta aniden boş bir bakış görülür ve işine kaldığı yerden devam eder) (Bel Kemiği Çatlağı Felci (spinabfida), polio (çocuk felci), çoklu sklerosis).

Hastalık nedeniyle kas-iskelet sistemi hasarına bağlı ortaya çıkan yetersizlikler: Adale erimesi, düztabanlık, vb.

Doğuştan oluşan bedensel yetersizlikler: Kalça çıkığı, kalp sorunları, böbrek yetmezliği, doğuştan anne karnında gelişememe, eller, kollar veya bacaklar gibi uzuvların eksik olması.

Kaza ve diğer hastalıklara bağlı bedensel sakatlıklar: Düşmeler, yanıklar, zehirlenmeler ve trafik kazaları... Çeşitli verem türleri, ateşin eşlik ettiği romatizmal hastalıklar, şeker hastalığı, kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanser, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, HIV gibi sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklar süreğen hastalıklar olarak bilinmektedir" (Özsoy, Özyürek, & Eripek, 2002, s. 108).

### 2.1.2. Sosyal Söylem Açısından Engellilik

Engelliliğe ilişkin ilk olarak kabul edilebilecek ciddi akademik adımlar İngiltere'de 1970'li yılların sonlarına rastlamaktadır. İngiltere'de ve diğer Avrupa ülkelerindeki engellilik konusundaki tartışmalar öncelikle kendini tıbbi bir model çerçevesinde göstermiştir. Engellilik olgusu tıp alanının bir problemi olarak incelenmiş ve tıbbi tanımlamalarla açıklanmıştır. Ancak özellikle İngiltere'de ve diğer ülkelerdeki engelli nüfusunun nicel boyutuna dikkatler yöneldiğinde, giderek engelli bireylerin sosyal boyutuyla da ele alınması gerektiği düşünülmeye başlanmış ve bu bağlamda tıbbi modelleme sürecinin çok uzun sürmediği görülmüştür (Burcu, 2020, s. 1). Farklı nedenlere bağlı da olsa giderek artan engelli nüfusla birlikte, sadece konuyu tıbbi odaklanma ile ele almanın yetersizliği ortaya konulmuş ve bu çerçevede tıbbi modele önemli eleştiriler getirilmiştir. Özellikle bu eleştiriler İngiltere'de engelli bireylerin kendileri tarafından ele alınmış ve bu eleştiriler çerçevesinde engelli bireyler yer aldıkları çeşitli organizasyonlar ve/veya birliklerde seslerini duyurmaya çalışmışlardır (Burcu, 2020, s. 2).

Engelliğe ilişkin tıbbi açıklamalarda ya da son dönem tanımlamasıyla geleneksel bireyci tıbbi modelde (traditional individualistic medical model), öncelikle hastalık ve sakatlığın tıbbi açıklanması üzerinde durulmuştur. Bu modelin temsilcileri engelli bireylerin sosyal hareketleriyle ilgilenmek yerine onların hastalık ve sakatlık durumlarını iyileştirme çabasında olmuşlardır. Tıbbi ya da geleneksel bireyci tıbbi modelde engelli bireylerin sosyal yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları sosyal, kültürel ve çevresel engellemelerle, sosyal hareketleri, politikleşmeleri ve örgütlenmeleriyle

ilgilenilmemiştir. Engellilik, normal bedenin anatomisi ve işleyişi dışında olma şeklinde betimlenmiştir. Zamanla bu modeli benimseyenler arasında engelliliğin sadece bu şekilde, tıbbi gözlükle tanımlanmasına şüpheyle bakılmaya ve akut ya da kronik olsun hastalığın ve engelin yansımalarının toplumsal sonuçlarıyla ilgilenilmeye başlanılmıştır (Burcu, 2020, s. 3).

Geleneksel bireyci tıbbi model başlangıçta Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) (World Health Organization) de benimsediği temel yaklaşım olmuştur. Tıbbi yaklaşım çerçevesinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve onun uzantısı olan ICIDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps), sakatlığı, anotomik yapıda ya da işlevdeki psikolojik, fizyolojik normal dışılık / anormallik ya da herhangi bir yoksunluk / kayıp olarak, engelliliği, sakatlık sonucu bir insanın normal kabul edilenleri yapabilmesinde ve belli bir tavırda beklenilen aktivitelerini sergilemesinde gerekli olan performansını gösterme yeteneğindeki yoksunluk ve/veya sınırlılık olarak tanımlamıştır (Wood 1980 s. 27-29). Tıbbi model yaklaşımı çerçevesinde üretilen bu tipoloji, 1981'de kurulan BCODP (British Council of Organizations of Disabled People) ve DPI (Disabled Peoples' International) tarafından diğer bir ifadeyle, engelli bireylerce kurulmuş olan organizasyonlar tarafından reddedilmiştir (Barnes, 1998, s. 67). Bu kuruluşlar tarafından Dünya Sağlık Örgütü (WHO) özellikle engellilik açıklamasından dolayı eleştirilmiştir. Bu kuruluşlara göre Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün engellilik tanımlamasında bireyin karşılaştığı yoksunluklar ve yetersizlikler göz ardı edilmiştir. Oysaki BCODP ve DPI sosyal model temelinde sakatlık ve engellilik kavramlarını birbirinden ayrı düşünürlerken, engelliliğin tanımlanmasının temeline sosyal faktörleri koymuşlar ve tek bir tanım üzerinde uzlaşmışlardır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün tanımına rağmen bu kuruluşların kabul ettikleri engellilik tanımı 1994 yılında WHO'nun uzantısı olan ICIDH tarafından da artık kabul edilmiştir ve kullanılmaktadır. Buna göre, sakatlık, biyolojik olarak vücudun mekanizmasında ve kol-bacak aksamının tamamında ya da bir kısmındaki eksiklik-sınırlılık-kayıptır. Sosyal anlamda engellilik ise, aktivite sınırlılığının yarattığı avantajsız durumu yaşayan bireylerin çağdaş sosyal organizasyonlar tarafından göz ardı edilmesi ya da çok az dikkate değer görülmesiyle, bu insanların sosyal hayatın içine girmelerinde, sosyal aktivitelerini sürdürmelerinde gerekli katılımlardan uzak tutulması durumudur (Barnes, 1998, s. 73). Belirtilen önemli kuruluşlardaki engellilik tanımının değişmesiyle birlikte artik engelliliği

anlamada biyolojik faktörlerden çok sosyal faktörler ön plana çıkarılmıştır (Burcu, 2020, s. 4). Bu kabül söylemin bir model olarak tanımlanmasına yol açmaktadır. Buna göre tıbbi modelin alternatifi olarak sosyal model engelli olmanın sosyal anlamı ve açıklamasıyla ilgilenir.

Sosyal söylem içinde engellilik, engelsizlik yönelimli ve engelsizliğin hükmettiği çevreler tarafından yaratılan sosyal bir inşa olarak tasvir edilir. Sosyal model doğrusal nedenselliği reddetmektedir. Bu modele göre, her ne kadar bozukluk bedenle ve zihinle birleşmiş olan nesnel bir gerçekliğe sahip olsa da, engellilik daha çok toplumun engelli kişilerin ihtiyaçlarını hesaplamadaki başarısızlığı ile ilişkilidir (Burcu, 2020, s. 26).

Buna göre engellilik sadece engel üzerinde odaklanılarak değil, engelli birey ve çevre etkileşimi göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmalıdır. Önemli olan engelli bireyin engelinin bir sonucu olarak izole edilip- edilmediğini ve engele yönelik sosyal tutumların engelli bireyin kimliğini nasıl etkilediğini görebilmektir. Sosyal söylem, engelliliği toplumsal olarak üretilen bir kategori ve bedenin dışındaki bir dizi ilişkili deneyim olarak anlamaya çalışır. Dolayısıyla engellilik toplumda yaşayarak dönüşen bedendir. Engelli birey toplumun tanımladığı tutum ve normlar yoluyla engellileştirilmektedir. Bugün engelliliği sosyal söylem ile ele alan açıklamalar, engellilik durumunun bireyi temsil eden tek bir özellik olmadığını ve bireyin kimliğinin birçok önemli belirleyicilerinden biri olduğunu kabul ederek sosyal faktörlerle birlikte bireyi ele alır. Diğer taraftan maalesef hala birçok toplumda engelliliğin belirginliğini aşırı önemseme eğilimi devam etmekle birlikte, engellilik durumunun hemen tüm sorunların kaynağı ve nedeni olduğu otomatik bir biçimde varsayılır (Burcu, 2020, s. 26).

Avrupa'da özellikle İngiltere'de yaşanan bu gelişmeleri özellikle kuramsal temelde 1970'lerin başında Amerika'da da görmek mümkündür. Özellikle Amerikalı engelli gençlerin girişimleri dikkat çekmiş ve engellilik araştırmaları sosyo-politik bir yaklaşım çerçevesinde şekillenmiştir.

Sosyolojik kuramlar bağlamında (yapısal-işlevselci, sembolik etkileşimci ve çatışmacı kuramlar) engellilik konusunun “refah devleti', 'bağımsız yaşam', 'etiketlenme', 'dışlanma', 'ayrımcılık', 'işlevsel olma', 'güç', 'engelliliğin meşrulaşması', 'sosyal inşa' gibi kavramlar odağında incelenmesi, Amerikalı araştırmacıları tıbbi model den

uzaklaştırarak sosyal modele yöneltmiştir (Burcu, 2020, s. 4). Her birinin engelliliği ve engelli birey olmayı sosyal bağlam içinde tartıştığı ve her birinin de kendine özgü çözümlemeleri benimsediği dikkat çekicidir.

Buna göre yapısal-işlevselci yaklaşımda engellilik ve engelli birey daha makro bir duruş ile kurumlar, değerler, işlevler, statüler, roller, görev ve sorumluluklar açısından ele alınır. Bu yaklaşımda, engelli olmayanların bakış açısında engelli bireylerin olumsuz konumlandırılması sosyal düzenlemelerle açıklanmaya çalışılır. Bu bağlamda engelli olmayan çoğunluğun hâkim değerleriyle şekillenen aile, eğitim, meslek gibi alanlarda engelli bireylere yönelik sosyal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Burcu, 2020, s. 47).

Çatışmacı yaklaşımda engelli bireyler ve sorunlar tartışılırken maddi öğeler önemli görülmüştür. Çatışmacı yaklaşımda engellilik yapı ve kurumsal engellemeler, güç ilişkileri, kaynaklar ve eşitsizlikler üzerinde durularak tartışılmaktadır (Burcu, 2020, s. 50). Çatışmacı yaklaşımda engelli bireylerin 'özgürlüğü ya da bağımsızlığı' problemi ana odak olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşımda engelli insanın üzerindeki baskının doğası ve bu baskının orijini anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşıma göre üretim sürecindeki anlamlı rolü ile tüm engelli bireyler toplumda kabul görebilir. Zira engelli bireylerin üretim sürecine katılmamaları yabancılaşmaya neden olur (Burcu, 2020, s. 51).

Sembolik etkileşimci yaklaşımda bireyde konumlanan engellilik kavramsallaştırması yerini engelliliğin birey, engel durumu ve çevre arasındaki etkileşimi üzerinde durmaya bırakmıştır. Bu yaklaşımda artık engelliliği deneyimleyen bireylerin bu durumlarına sosyal ve kültürel açıdan nasıl anlamlar yüklendiği ile ilgili açıklamalar getirmeye odaklanmaktadırlar. Sembolik etkileşimci yaklaşım içinde hastalık ve engellilik analizinde hem hastalığa / engele yönelik toplumsal tepkilerin özellikleriyle hem de bireyler için ortaya çıkan sonuçlarla ilgilenmişlerdir (Burcu, 2020, s. 54).

Engellilik araştırmalarında önemli bir yaklaşım olan sosyal inşacı yaklaşımda engellilik tanımlamaları ile engellilik varsayımlarının nasıl şekillendiği üzerinde durulur. Sosyal inşacı yaklaşımda özellikle engellilik varsayımlarının ortak duygu, düşünce ve pratikler ve uzmanlar aracılığıyla nasıl inşa edildiği önemlidir (Burcu, 2020, s. 58-59).

Postmodern dünyanın hâkim özellikleri olarak gözüken ‘bireycilik’ ve ‘çoğulculuk’ postmodern yaklaşımda engellilik söylemi içinde kaygı ile karşılanır. Çoğulculuk çeşitliliğin ortak varoluşudur ve yaşam biçimlerinin birbiriyle bağımlı bağlamının çeşitliliğidir. Buna karşın bireycilik kültürel rollerin farklılığını ve çoğulluğunu yansıtır. Bu roller büyük oranda bireyler üzerinde zorlayıcıdır. Postmodern yaklaşıma göre engellilik ve sosyoloji ilişkisinde postmodernist soru, ‘bireyler üzerindeki baskının açıklanmasının ve devamlılığının sağlanmasından çok, birinin diğerinden daha üstün görülmesinin saptanmasının mümkünsüzlüğünde’ vücut bulur (Burcu, 2020, s. 66).

Feminist yaklaşım ise engelli kadınlarla ve engelli kadın bedeniyle ilgilenmiştir. Feminist yaklaşımda engellik konusuna odaklanılmasının en önemli nedeni engeli bulunan kadınların engelli olmayan kadınlara göre daha farklı sorunları deneyimlemeleridir. Feminist yaklaşıma göre engellilik, bedenin sosyal olarak inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. Sosyal tutumlar ve kurumlar beden gerçekliğinin belirlenmesinde biyolojik olgulardan çok daha fazla etkilidir. Bu bağlamda feminist yaklaşımda temsilin bedeni yönettiği noktasında kadın bedeninin nasıl inşa edildiği ve bu süreçteki sosyal baskıları üzerinde durulmuştur (Burcu, 2020, s. 69-70).

Amerika'da 1980'li yıllara gelindiğinde, engellilik konusuna o güne kadar ihmal edildiği söylenen tarihsel perspektifte bakılmaya başlanmıştır. Örneğin, Stone (1996) Weber'in bürokrasi görüşünün etkisi altında, kapitalist büyümeye bürokratikleşme ve rasyonelleşmenin eşlik ettiğini belirterek, İngiltere ve Amerika'daki engellilik konusundaki gelişmelerin, aslında 'iş dağılımını / işi paylaşmayı, mal üretimini ve dağıtımını' kapsayan kompleks sistemin toplumsal işlevleri boyutunda değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Stone (1996) bu kompleks kapitalist sistemde herkesin bir işi yapabilme yeterliliğinin olmamasının, iş ve ihtiyacın dengelenmesinde kaynakların dağılımı problemini beraberinde getirdiğini belirtmiştir. Ona göre, engellilik konusunda ortaya çıkan bu probleme bireysel sorumluluk' ve 'önleme' bağlamında yeni vurgularla çözüm üretilebilir. Diğer bir sosyolog olan Wolfensberg (1989), Batı toplumlarının son dönem yaşantılarının kısa bir tarihsel analizini yapmıştır. Wolfensberg (1989)'e göre, engelliliğin sosyal inşası ve bağımlılık, hizmet endüstrisinin olağanüstü büyümesinin gizli bir fonksiyonudur ki bu hizmet 1945'lerin sonundan itibaren rehabilitasyon ve yasal uzmanlaşmalar şeklinde

kendini göstermiştir. Ona göre, insanlığa yönelik hizmet endüstrisinin gizil işlevi, diğerlerine göre daha az güvenli bir ortamda olanların (engelli bireyler gibi) bağımlılığını yaratmak ve bunu sürdürmektir. Aslında bu tür insanların durumlarını iyileştirmeden çok, bir 'pazar' yaratma asıl amaçtır. Wolfensberg (1989)'in bu yaklaşımını benimseyen diğer bir sosyolog da Albrecht (1992)'dir. O, The Disability Business adlı çalışmasında, engelliliğe 'tıbbi şartlarla", "politik ve azınlık grup mantığıyla' ve 'sosyal sapma odağı' ile bakmanın yerine artık engelliliğe bir 'iş / görev' (disability business) olarak bakılması gerektiğini önermiştir. Antropolojik ve tarihsel materyallerden faydalanan Albrecht (1992), 'ekolojik çevre' kavramını kullanarak, fiziksel, bio-fiziksel ve kültürel çevrenin sakatlıklara / bozukluklara yönelik sosyal tepkileri ne şekilde belirledikleri ve etkiledikleri üzerinde durmuştur (akt. Burcu 2007a:61-66).

Gelişen insan hizmet sektörünün hakim olmaya ve önemli bir pazar oluşturmaya başladığı endüstrileşen modern Amerikan toplumunda, engellilik hareketleri özellikle Amerikalı engelli bireylerin hakları yönünde politikleşmiş ve bir çok araştırmacı tarafından bu durum 'engellilikten rehabilitasyona dönüş' olarak nitelendirilmiştir (Burcu, 2020, s. 5).

Amerika'da toplumun ekonomik ve sosyal geleceğine ilişkin olarak engelliliğin yeniden tanımlanmasına ve böylece gelecek için sorun yaratabilecek riskli durumların önüne geçilebileceğine inanan sosyologlar, çözüm olarak engelliliğin 'kişisel yeniden tanımlanmasına' ve engelliliğin 'hemen herkes tarafından kabul edilen sosyal tanımına' doğru bir sosyal inşalaştırılmaya ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Bugün engelliliğin ve engellilik kültürünün engelli bireylerin bakış açısıyla yeniden şekillendirilmesi yönünde ciddi organize adımlar söz konusudur (Burcu, 2020, s. 5).

Engellilik hareketliliğinin gelişiminin ve engellilik kavramındaki dönüşümün bu kısa tarihi, engellilik gerçekliğinin akademik düzeydeki söylemlerinin gelişimini de göstermektedir. Öncelikle ve özellikle Batı dünyasında, tüm gerçekliği tip penceresinden görüp, engelliliği 'normal insan"biyolojisine aykırı (organ yokluğu-işlev eksikliği / yokluğu) durumlar olarak gören tibbi söylem daha sonra yerini engellilik hareketlerinin ve organizasyonlarının politik temelde faaliyete geçmesi ile yakından ilgilenen ve bu dinamizmin temeline engelli bireylerin sosyal ve kültürel

engellemelerle sistematik mücadelesini koyan sosyal söyleme bırakmıştır (Burcu, 2020, s. 5-6).

Engelliliğin ne olduğunu ve çeşitlerini açıklamaya çalıştık. Tarih boyunca tüm toplumların bir parçası olan engelliler her toplumda toplumun kendine özgü inanç ve geleneğine göre değer görmekte ve her toplumun engellilere karşı farklı bir tutumu bulunmaktadır. Tezimizin bu bölümünde, dinlerin ve diğer toplumsal geleneklerin engellilere yönelik tutum ve davranışlarını incelemeye çalışacağız;

# 3. ENGELLİLİK VE DİN İLİŞKİSİ

Engelli bireylere yönelik sergilenen tutum ve davranışlara tarihsel olarak bakıldığında her toplumun farklı bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Bu davranışlar engellin; kökeni, türü, şekli, oluşma zamanı, nedeni, engellilerin yaşı ve cinsiyeti ile gelenek, inançlar ve dini değere göre değişkenlik göstermektedir. Tarihe baktığımızda, tek tanrılı dinler öncesi dönemlerde engellileri korumaya yönelik uygulamalara rastlanılmadığı görülmektedir. İnsanlığın uzun tarihini kapsayan bu dönemde, engelli çocukları uğursuzluğun kaynağı olarak görülmüş ve bu yüzden onları kendi haline bırakıldığını veya öldürüldüğünü görüyoruz (Kaygusuz, 2011, s. 306).

Tarih boyunca, engelli insanlar sıklıkla aşağılayıcı uygulamalarla karşı karşıya kalmıştır. Engellilerin bu şekilde kötü muamele görmelerinin ve öldürülmelerinin üç ana nedeni vardır:

**Faydacılık:** Yaşam tarzlarının fiziksel ve kas gücüne dayandığı bir dönemde (avcı-toplayıcı), engelli olarak doğan bir çocuk "işe yaramaz" olarak kabul edilirdi. Savaşa katılmayıp sürekli olarak tüketici konumunda olan engelliler kendi hayatlarını kazanamamış ve devamlı olarak başkasının desteğine gereksinim duyduklarından dolayı kendisine yardım eden kişi'nin topluma katkısını engellediğine inanılmıştır. Bu nedenle yaşama hakları ellerinden alınarak hayatlarına son veriliyordu. Pek çok zorlukla karşılaşan ve toplum için faydasız sayılan engelliler, "Sakattır, bir iş yapamaz, işe yaramaz!" düşüncelerinden dolayı toplumdan dışlanmışlardır (Şahin, 2003, s. 49).

"Kuzey Alaska'da yaşayan göçebe Kızılderili kabileleri, sonbaharın gelmesi ve güneye göç vaktinin gelmesiyle birlikte kabiledeki muhtaç insanları için çadırlarında biraz yiyecek ve yakacak bırakarak onları kaderlerine terk etmişlerdir. Kuzey kutbu çevresinde yaşayan bazı kabilelerde yaşlılar ve yatalaklar, en yakın akrabaları tarafından köyden uzak bir yerde buzların üzerinde donarak ölüme terk edildi. Afrika'daki bazı ilkel topluluklarda ise yaşlılar ve engelliler ölümleri beklenmeden gömülerek yok edilmişlerdir" (Enç, Çağlar, & Özsoy, 1981, s. 25).

**Toplumsal değer sistemi:** Engellilerin eski Yunan toplumunda çok az yeri vardır. Antik çağlardan 16. ve 17. yüzyıllara kadar engelliliğin temel nedeni, çevrede var olduğu kabul edilen kötü ruhlar, şeytanlar ve bunların olumsuz etkileriydi (Kazzafi, 1988, s. 17-18).

Aristoteles'in (MÖ 384-323) oluşturmuş olduğu yeryüzündeki canlılar piramidi düzenlemesinde en altta engelli insanlar yer almaktaydı. Ona göre ideal bir sınıflama şudur: Üst katman Tanrı'nın konumu, alt katman ise şeytanın konumudur. Orta katlar ise hayvanlar, melekler, insanlar ve insanların en alt katmanını oluşturan engelliler için ayrılmıştır (Macha). Aristoteles'in "mükemmel olmayan hiçbir şeyin gelişmesine izin vermeyin" sözünden etkilenerek Yunan ve Roma kültüründe estetik, kuvvet ve akıl ön planda tutulmuş, bundan dolayı insanlar içerisinde kusurlu olarak görülen engelli bireyler yok edilmişlerdir.

Antik Yunan uygarlığının bilim ve felsefe alanlarında insanlığa sağladığı avantajlar bir yana bırakılırsa, onların felsefelerinin baskın yapısı rasyonalizm, sınıfsal ayrım ve rol model olma felsefesidir. Ancak bilinmelidir ki, onların bu yaşam biçimi engellilere, onları aşağılamak ve toplumun dışına itmekten başka bir fayda sağlamamıştır. Mükemmeliyetçilik felsefesi Sokrates'in (Sokrates, MÖ 69/99) düşünce anlayışında egemen olmuştur. Ona göre her bireyin değeri toplumdaki görevlerini en iyi şekilde yerine getirmesiyle belirlenir.

Platon'a göre (Platon, MÖ 427/347), ülkede engellilerin varlığı ülkeye zarar vermekte ve gelişmesini engellemektedir. Engellilerin evlenmesi ve üremesi ülkenin gerilemesinin nedeni olarak görülüyor. Özellikle akıl hastalarına atıfta bulunan şöyle bir sloganda bulunmuştur " Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur." Cumhuriyetin akıl ve sağlık egemenliği temelinde kurulması gerektiğini düşünüyordu. Bu düşünceyle, engellilerin sınır dışı edilip ülkelerine geri dönmelerini engellenmesini istedi ve ülkede sadece akıllı, üretken ve savunmacı insanlarının bırakılmasını istemiştir. Platon'un Devlet adlı kitabında, adil ve doğru bir toplum kurmak için ruh ve beden sıhhati iyi olan kişilerin evlenmeleri gerektiğini vurgular. Platon'a göre, bu doğru ve adil yönetim biçiminde engellilere yer olmadığını söylemiştir.

Spartalılar döneminde, Solon ve Lycurgus tarafından engelli çocukların tümünün ortadan kaldırılmasına dair yasa çıkartılmıştır. Spartalılar zamanında kabul gören

görüşe göre; "toplum için en yararlının kalması" kuralına göre engellilerin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Çünkü bu kişiler başlangıçta kendilerini koruyamadıklarından, toplayıcılık ve avcılıkla yaşadıkları topluma katkı sağlayamamışlar ve bu yüzden en yakınları tarafından bile eziyet ve işkence görmüşlerdir. Onlardan kurtulma sebepleri ise, kötü ruhlarla mücadele etmek, var olduğuna inanılan büyüleri yok etmek, kötü ruhları kovmaktır. Bundan dolayın kötü hava koşullarında donarak ölmek veya nehirlerde boğulmak süratiyle ölmeleri gerekliydi (Efenceri, 1999, s. 5).

Milattan sonra ikinci yüzyılda Savaşçı kimliğiyle tanınan Roma uygarlığında, engellilerin durumu diğer uygarlıklardan daha iyi değildi. Örneğin; yüzü görüntü olarak çirkin veya özürlü olan çocuk, babası tarafından köle veya palyaço olması, insanları eğlendirmesi için sokağa bırakılırdı (Efenceri, 1999, s. 5).

"Roma pazarlarında engelli çocukların içine konarak dağ başlarına ya da nehirlere bıraktıkları sepetler ve çömlekler eşya gibi serbestçe satılmıştır" (Enç, 1972, s. 2). "Ayrıca Roma'da, zengin ve varlıklı kişi ya da ailelerin misafirlerini eğlendirmeleri için zihinsel engelli bireyleri soytarı olarak tuttukları, hatta bazı soytarıların imparator Augustus'un soytarısı Gabba gibi şöhret oldukları söylenmektedir" (Şahin, 2003, s. 49).

**Doğaüstü güçlere inanç:** Engellilerin kötü muamele görmüş olduğu bu inanç sisteminde engelli bireye sahip olmak, ailelerin Tanrı tarafından cezalandırılmış olması anlamına gelir Eski Germen kabilelerinde baba, doğuştan engelli olan çocuğu suda boğma hakkına sahiptir. Bu çocukların öldürülmelerinin veya yok edilmelerinin temel sebeplerinden biri, bu durumdakilerin, kendilerinin ya da ebeveynlerinin suçları ve günahlarından dolayı tanrılar tarafından cezalandırılmalarıydı. Tanrıları daha fazla kızdırmamanın en iyi yolu bu suçun kanıtlarını ortadan kaldırmak olduğuna inanılıyordu. Roma İmparatorluğu döneminde kör erkeklerin kalyonlarda kayıkçılara kürekçi olarak satıldığı, gözleri görmeyen kızların ise fahişe olarak yetiştirildiği bilinmektedir (Enç, 1972, s. 2).

"Çok tanrılı dinlerin egemen olduğu dönemlerde engelli bir çocuğun, içinde bulunduğu aileye işledikleri bir suçtan ötürü Tanrı tarafından bir ceza olarak verildiğine inanılıyordu. Bu nedenle engelliye yardım etmek, Tanrı'nın gazabını

çekmek anlamına geldiği için, kimse onlara yardım etmemiş; engelliler şehir dışına sürülerek, yalnızlık ve ölümle baş başa bırakılıyordu" (Öztürk, 2011, s. 16).

Firavunların ilk zamanlarında da, engelli çocuklardan kurtulma yönü tercih edilmekteydi. Ancak zamanla Firavun tarafından çıkarılan yasaların engelli bireyleri koruma ve içerisinde bulundukları durumu iyileştirmeye yönelik bir vaziyet almıştır. Örneğin; işitme de güçlük çeken engellileri iyileştirmek için bitkilerden bazı ilaçlar yapıldığı ve sağlığını tekrar geri kazandırmak için kullanıldığı bilinmektedir (Ebunnasr, 2004, s. 151-152).

Çin ve Hint uygarlıklarında engellilerin vaziyetinin diğer uygarlıklara göre daha iyi olduğu biliniyor (Ebunnasr, 2004, s. 151-152). "Eski İsrailler arasında körlük, katlanılabilecek en korkunç felaket olarak kabul edildi. Bu tür insanlar şeytanın esiri sayılarak kendilerinden uzak durulurdu. Ayrıca İbranilerin görme engellileri, el değirmenlerinde çalıştırarak yararlandıkları da söylenmektedir. Eski Çin'de de görme engellilerin dilenmek üzere yetiştirildiği ve şarkıcı kızlar adı verilen fahişeliğin kör kızlar için geleneksel bir meslek olduğu bilinmektedir" (Enç, 1972, s. 2-3). Ayrıca kraliyet saraylarında ve evlerinde eğlence için engelli köleleri beslediği de bildiriliyor.

İstanbul'da bedensel engellileri hastalığa çare bulmaktan çok başkalarını rahatsız etmesinler diye toplumdan uzaklaştırmak için M.S. 330 tarihinde bir "yaşam evi" kurulmuştur. Bilindiği üzere, geçmişte akıl hastaları ve cüzzamlılar, bedensel engellilerden önce toplumdan izole edilmiş, belirli yerlere kapatılmıştı.

Engelli olan çocuğun vücuduna cinlerin girdiğine ve kötü ruhların esiri olduğuna inanılır, bu sebeple çocuğu kötü ruhları kurtarmak için dövülmesi ve başını bir kayaya vurarak şeytanlardan arındırılması gerektiğine inanılırdı. Engelli ve kronik hastalığı bulunan çocukları yaşadıkları yerden uzak ormana, ıssız çöle veya dağlara ölmeleri için bırakılması ilkel toplumlarda uygulanan bir diğer yöntemdir. Engelli çocuğu doğar doğmaz silahla öldürmek, vadiye veya nehre atmak, yabani hayvanlara yem etmek ve diri diri gömmek ilkelce yaşayan toplumlarda kullanılan yöntemlerdendir (Usta M. 2010, s. 83).

### 3.1.1. Semavi Dinlerde Engellilerin durumu

"Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi büyük dinlerin ortaya çıkması sırasında engellilere yönelik davranışlarda ciddi değişiklikler olmuş, koruyucu ve şefkatli

tutumların gelişmesiyle birlikte engelliler korunmaya başlamıştır. Kutsal kitaplarda "hastaya, yaşlıya, sakata, fakire" karşı şefkatli ve koruyucu bir tavır takınılmasının tanrı emri olduğu inancı yaygınlaşmaya başlamış, ibadethaneler ve tapınaklar engellilerin sığınağı olmuştur. Bunun sonucunda dini kuruluşlar, vakıflar aracılığıyla engellilerin barınma, beslenme ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için bakım yurtları açmış ve bu tür kişilere yönelik sosyal yardım faaliyetlerinin öncülüğünü yapmışlardır" (Enç, Çağlar, & Özsoy, 1981, s. 27).

Engelliler, katı dini kuralların hakim olduğu Yahudi dünyasında kendilerine yer bulabilmiş ve diğer sıradan insanlarla eşit haklara sahip olduğuna vurgu yapılırken, semavi dinlerin insana verdiği değerin bir sonucu olarak engelliler kusurlu olarak görülmemiştir. Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'ın emrettiği iki şey hayati derecede önemlidir: İlgi ve saygı göstermek. Karşılaştığımız insanların sağlıklı veya engelli olması, hiçbir şeyi değiştirmez. Çünkü; Hepimizin birbirimize ihtiyacımız olduğunu ve engelliliğin hayatımızın bir parçası olarak görülmesi gerektiğini asla unutmamalıyız (Baybal, 2015, s. 281). Bunların yanı sıra Yahudilerin dini kurallarına fiilen ne ölçüde uydukları, dünyadaki davranışlarıyla örtüşmemektedir. Örneğin; İsrail'in Gazze'de engelliler topluluğuna düzenlediği saldırıda kişi ve eski Hamas başbakanı İsmail Heniye'nin yeğeni öldü. (https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ismail-heniyenin-yegeni-de-olduruldu/14210). Üstelik İsrail'in dünya çapında kullandığı savaş malzemeleri (çeşitli bombalar vb.) tüm dünyada insanların engeli kalmasına neden olmaktadır.

Otieno'nun Hristiyanların engelli kişilere bakışı hakkındaki makalesindeki bilgilere göre, Mukaddes kitap engelliliği bir hastalık olarak kabul eder. İncil'de bahsedilen en yaygın hastalıklar dilsizlik, sağırlık, cüzzam, felç ve körlüktür. Görme bozukluğu, antik çağda yoğun olarak görülen engellilik biçimidir. İshak (Yaratılış 27/1), Yakup (Yaratılış 48/10), İlyas (1 Samuel 3/2, 4/15) ve Ahiya Silomiti (1 Samuel 14/4) dışında görme yetisini kaybedenlerin doğal varoluş nedenlerinden İncil'de bahsedilmez. Engelliliğin Tanrı'dan geldiğine inanılmaktadır. Eski Ahit yazarlarına göre; Tanrı, ya insanın itaatsizliğine karşı gazabının bir sonucu olarak ya da günah nedeniyle suç işlemenin cezası olarak engelliliği göndermiştir. Engellilik, bilgisizlik ve inançsızlıktan kaynaklanan bir lanet olarak kabul edilir (http://dsq-sds. org/article/view/988/1164).

Hristiyanlar engellileri insanlığın ortak bir laneti olarak tanımlarlar, ancak engellileri toplumdan soyutlamak gibi bir davranış görülmemiştir. Ancak Hristiyanların engellileri topluma veya kiliseye kazandırma konusunda ve sorunlarının çözümüne yönelik somut araştırmalar yapma gibi ileri düzeyde bir çabaları olmamıştır (Baybal, 2015, s. 291). Ancak söz konusu konuda dünyanın küreselleşmesiyle birlikte yeni küçük adımların atıldığı da göz ardı etmemeliyiz. Bu arada, İncil'in birçok yerinde sakatlık ve günahın birbiriyle ilişkili olduğunu anlayabiliriz, ancak bundan hemen sonra, İsa'ya göre sakatlık çok önemli değildir. Ona göre en önemli şey Tanrı'yı yüceltecek işler yapmaktır (http://dsq-sds. org/article/view/988/1164).

Hristiyanlığın engellilere bakışıyla alâkalı şu yorum konuyu daha da anlaşılır hale getirmektedir; Tanrı Adem'i doğrudan kendi yaratmıştır ya da insan vücudu evrimin sonucudur. Bu beden asli haliyle mükemmel ve ölümsüzdür. Aynı şekilde kıyamet gününde bize verilecek olan bedenimiz de kusursuz olacaktır. Tanrı insan ruhunu yarattı ve onu yaratmaya devam ediyor. Tanrı insan vücudunu yarattı ve onu insana emanet etti. Evliler bir vücut oluşturmak için birleşirler. Tanrıyla bu konuda işbirliği yapıyoruz. Ruhu vücuda yerleştiren Tanrı'dır. Ancak Âdem ve Havva düştükten sonra onlarda birlikte günah ve ölüm dünyaya girdi. İnsanlar, bilim adamlarının henüz anlamadığı nedenlerle ölmeye başladılar. Kısacası, insan cennetten çıkarıldığı için vücudumuz bozuk ve kusurlu hale gelmiştir. Bu nedenle beyindeki bozukluklar zihinsel engelliliğe, diğer organlarımızdaki bozukluklar ise başka engellere neden olur. Bu engelli doğma hali, insanoğlunun aynı ölüm gibi bir lanetidir. Engelli doğmak, ölüm kadar insanın lanetidir. Sorun şu ki, Tanrı vücudumuzu ilk etapta kusurlu olarak yaratmadı. Vücudumuzu biz kusurlu hale getirdik. Bu iş hem sağlıklı ve hem de engelli insanların sorunlarıdır. Bu durum Tanrı'nın insanlığa özel bir armağanıdır, önemli olan hepimizin içinde bulunduğumuz duruma ve ruhlarımıza ne ölçüde değer verdiğimizin farkında olmamızdır. (www.hristiyanforum.com)

Yukarıdaki engelli görüşü bazı araştırmacılar tarafından desteklense de, ancak özellikle "Allah (Baba) sadece Âdemi yarattı ve bugün hiç insan vücudunu yaratmıyor" ifadesi oldukça sorunludur. Çünkü Hıristiyan inancına göre Tanrı tüm insanların ve nesnelerin, bedenin ve ruhun yaratıcısıdır (Markos, 10/6. Vahiy, 4/9-11). Buna İlaveten engelli doğmanın insanlığın laneti sayılması da tartışılmaktadır (Baybal, 2015, s. 291).

Geçmişte, Hristiyan aleminde engelli insanlara kötü davranılmış ve insan olarak görülmemiştir. Örneğin; zihinsel engellilerin aç bırakılarak ölüme terk edildikleri, hatta bunların iblise karışmış oldukları mazeretiyle yakıldıkları ifade edilmiştir. Tüm tarihsel dönemlerde, Batı toplumlarından farklı olarak Müslüman toplumlarda engellilere başkaları gibi davranılmamış ve zulme uğramamıştır. Batıda zihinsel engelli insanlar hastane dehliz ve bodrumlarında çeşitli işkencelere maruz kalıp zincire bağlanarak öldürülürken, İslam dünyasının birçok bölgesinde Bimarhaneler de hasta olarak kabul edilip tıbbi yöntemlerle tedavi edilmişlerdir (Sancaklı, 2006, s. 40). Ortaçağın Batı toplumunda, mahiyeti tam olarak anlaşılamayan akıl ve ruh hastalıklarının nedenleri metafizik varlıklara atfedildi. Doğanın cinler ve şeytanlar gibi doğaüstü ve canavarca güçlerle dolu olduğuna ve bu görünmez varlıkların insanları istila edip tedavi edilemez hastalıklara yol açabileceğine inanılır. Bu anlayışa göre doğuştan kusurlu olan veya çeşitli bedensel veya ruhsal rahatsızlıklar geçirdikten sonra engelli kalan kişiler, büyüsel ve doğaüstü güçlerden etkilendiklerine inanılarak "cadı" kabul edilerek yakılırdı. Modern tıp bilimine göre “cadı” olarak kabul edilen bu insanları incelediğimizde, çoğunun zihinsel, aklen veya ruhsal engelleri olduğunu ve kronik olarak hasta olduklarını, bu nedenle bakım ve desteğe ihtiyaç duyan insanlar oldukları görülmektedir. Batı toplumunun engellilere yönelik içinde "şeytan" veya "cin" olduğu gerekçesiyle gerçekleştirdiği zulmü ve katliamları, sanayileşme döneminin başlangıcına kadar devam etmiştir (Usta M. 2010, s. 83-84). Cadı muamelesi gören bu kişiler topluma çeşitli tehlikeler ve zararlar verebilecekleri başta kilise olmak üzere, dönemin siyasi rejimi tarafından takip altına alınmışlardır. Engizisyon mahkemelerinin kurulmasıyla “cadı” olarak anılan bu kişiler yargılanmasına müsaade edilmiş ve öldürülmedikleri takdirde engelli olduklarından dolayı işkence görmüşlerdir. Resmi belgelere göre Ortaçağ'dan 18. yüzyılın sonlarına kadar yaklaşık 9 milyon insanın, cadılıktan ötürü öldürüldüğü söylenmektedir (Seyyar, 2004, s. 22).

### 3.2. İslam’a Göre İnsan ve Değeri

İslam dini insanları ten rengine, ırkına, cinsiyetine, soyuna, güzelliğine, fizyolojik yapısına, engelli ve sağlıklı durumuna göre değil, onu inanç, ahlak, iyilik, ibadet ve itaat ile değerlendirir. Kur’an’da “Sizin en hayırlınız, takvada ileri olanınızdır” (Hucurat, 49/13.) ayeti ile üstünlüğün takvaya bağlı olduğu bildirilmektedir. İnsana

şekil verip (Teğabün, 64/3) ona ruhundan üfleyen (Secde, 32/9.) Allah, onu en güzel bir biçimde yaratarak (Tin, 95/4) meleklerden üstün tutmuş, (Bakara, 2/34.) varlıkların en şereflisi konumuna yükseltmiştir. İslam dini insanı saygın bir varlık kabul eder. "Biz insanı en güzel bir şekilde yarattık" (Tin, 95/4.) "Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onların karada ve denizde gezmesini sağladık, kendilerine güzel rızıklar verdik, yarattıklarımızın pek çoğundan şerefli kıldık." (İsra, 17/70.) şeklindeki ayetler, insanın gerek şekil ve beden yapısı bakımından, gerekse şerefi yani manevi yapısı bakımından en güzel bir şekilde yaratıldığını ve yaratılmışların en üstünü olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca insanın aklıyla, düşüncesiyle, konuşmasıyla, bilgisiyle, çalışarak ilerleyebilmesiyle üstün kılındığını bildirmektedir. İslâm anlayışına göre insan, Allah katındaki değerini ve üstünlüğünü ancak manevi değerlere bağlılığıyla koruyabilir. İnsanı bu dünyadaki diğer varlıklardan üstün kılan yönü, akıl, bilgi, irade gibi manevi imkânlara sahip olmasıdır. İnsanın akıl, bilgi ve iradesiyle, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan, hayrı şerden ayırabilecek yeteneğe sahip olması, ilahi emaneti/sorumluluğu yüklenmesi ve ilâhî tekliflere muhatap kılınması onun maddî ve fiziki yapısı ile ilgili değil, manevî ve ruhi yapısı ile ilgilidir. İnsanı Allah nezdinde değersiz ve kıymetsiz kılan unsur, onun manevi değerlerden yoksun olmasıdır: "Şüphesiz Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir, çünkü onlar iman etmezler" (Enfal, 8/55.)anlamındaki ayet, bu gerçeğe işaret etmektedir. Dolayısıyla Allah, insanları imanlarına, güzel amellerine, güzel ahlaklarına, ibadet ve itaatlerine veya inkâr, şirk nifak, isyan ve kötü davranışları, takva veya zulüm sahibi olup olmamaları açısından değer biçer. Onları ırkına, rengine, cinsiyetine, diline, nesebine, fizyolojik yapısına, yaratılışlarına, engeline veya sağlıklı oluşuna yahut zenginliğine göre değerlendirmez (Karagöz, 2003, s. 35). Allah onun ihlâsla ibadet edilmesini, mahlûkların içinde en şerefli varlık olan insandan saygılı bir şekilde yaşamasını, birbirlerine kibir ile üstünlük taslamamasını istemiştir. Aynı zamanda kendi katında en kıymetli insanların yaratılış gayesine göre en güzel yaşayan ve onun emirlerine uyan kimseler olduğunu ifade etmiştir (Hucurat, 49/13.) Kişinin, yaptığı iyilikler, güzel davranışlar ve güzel ahlakı ile özel bir değere sahip olabileceğini bildiren Kur'an, "Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır." (En'am, 6/132.) ayeti ile bu gerçeğe vurgulamış ve herkesin kendi yaptıklarına uygun bir dereceye getirileceğini bildirmiştir. İnsanlar haklar bağlamında eşit haklara sahip olsa da farklı inanç ve amel yönünden farklı değerlere sahiptir. İslam

dini insanı toplum içinde değerli bir varlık olarak görür, yaptığı hizmetlerle topluma fayda sağlar ve toplumun hizmetlerinden payını alır; dil, soy, ten rengi, zenginlik, yoksulluk, fizyolojik yapı, cinsiyet, ırk gibi şeyleri üstünlük ve farklılaşma aracı olarak görmemiştir. İslam dininin yayılmaya başladığı ilk yıllarda yeryüzünde adaletsizlik, baskı, cinayet, kavga ve mantıksız çatışmalar, köylü-asil, beyaz-siyah ayrımı, özgür-köle, zengin-yoksul, cinsiyetçilik ayrımı acımasız bir şekilde varlığını sürdürmekteydi. "İnsanlar Adem'in oğullarıdır, Adem'i de Allah, topraktan yaratmıştır." (Tirmizi, Menakıb, 73; Ebu Davud, Edeb, 111. ) "Ey insanlar! İyi biliniz ki Rabbiniz birdir; babanız birdir. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap'a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza Allah'a bağlılık dışında hiçbir üstünlüğü yoktur." (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 411. ) Hadislerden de görüldüğü gibi, İslam bu tür ayrımları insanların yüreğine vurulan zincirler olarak görmüş, insanın üstünlüğünü tehlikeye atan ve manen ilerlemesini engelleyen bu zincirleri kırarak, yerine dürüstlüğü, çalışkanlığı, dini duyarlılığı, yardımseverliği ve daha fazla ölçüler koymuştur. Ancak Allah katında çalışkan tembelden, iyi kötüden, cömert cimriden, edepli edepsizden, Allah'tan korkan korkmayandan, âlim ve cahilden daha hayırlıdır (Algül, 2010, s. 177). Peygamber'in insan eşitliği konusundaki hassasiyeti şu olayda açıkça görülmektedir: Ebu Zer bir gün Bilali Habeşistan'a kızarak "siyah bir kadının oğlu" diyerek onu aşağıladı Bilal onu Hz. Peygamber'e şikâyet etti. Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebu Zerr'e dedi ki: "Annesi siyah diye onu mu ayıpladın? Sen öyle bir adamsın ki sende hala cahiliyet kokusu var. Bak, sen takva ile daha üstün olmadığın takdirde, beyaz veya siyah derililerden daha hayırlı değilsin." Ebu Zer hata yaptığını anlayınca tövbe etti. Yüzünü yere koydu: "Vallahi ey Allah'ın Rasulü, Bilal ayağı ile yanağıma basmadıkça yüzümü yerden kaldırmam" dedi ve ısrar etti. Sonunda Bilal Ebu Zerr'in yanağına bastı ve helalleştiler. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 158.) Peygamberimiz Hz. Ayşe'nin, Hz. Safiye'nin kısalığını kastederek eli ile işaret etmesi üzerine "öyle bir söz söyledin ki, şayet deniz suyuna karıştırmış olsa idin onu bozardı."(Tirmizi, Kıyâme, 51.) buyurarak, Hz. Ayşe'yi uyarması, Hz. Peygamberin herhangi bir engellinin engeli ile alay edilmesi ve engelliliği ile çağırılması bir yana, engeli olmayan kimselerin boyu ya da ten rengi dolayısıyla aşağılanmasını dahi göz yummayarak bu tür davranışlarda bulunanları kınadığının açık göstergesidir. Engellilik bir yana, İslam dini ten rengine, ırkına, iyi ya da kötü dış görünüşe dayalı ayrım yapmayı, aşağılamayı, üstünlük taslamayı uygun görmemiştir. "Allah,

insanların şekillerine, mallarına değil, kalplerine ve davranışlarına bakar"(Müslim, Birr, 34)buyuran Hz. Peygamber, İslam'a göre asil-köylü, siyah-beyaz, zengin-fakir, engelli-engelsiz gibi ayrımları üstünlüğün ya da geriliğin temeli saymayı uygun görmemiştir. Her halükarda insanları insan olarak sevmenin ve saygı duymanın gerekli olduğunu davranışlarıyla göstermiştir. Kölelikten azat ederek hürriyetine kavuşturduğu Zeyd b. Harise'yi ve bu zatın oğlu Üsame'yi ordunun başına komutan olarak getirmiştir. Siyahi bir zat olan Bilal Habeşi'yi Camii müezzinliğine getirerek, konukların misafir edilip ağırlanması gibi önemli devlet görevi vermiştir. Köle ve hizmetçilerin insandan sayılmadığı ve değer görmediği bir dönemde Hz. Peygamber'in dadısı Ümmü Eymen'e "Anneciğim" diye hitap etmesi, herkesin eşit bir değerler ilişkisine sahip olduğunun bir göstergesidir (Algül, a.g.e., s. 179.).

Çeşitli toplumsal sınırlamalarla kısıtlanan ve bu engeli aşamamaktan ümidini kesen insanlar, teselli için Allah'a sığınmışlar, ona yönelerek umut ve güven duygularını tazelemişlerdir (Peker, 2003, s. 70). Din, birçok engelli kişiye manevi destek sağlamıştır. Zor durumdaki insanların dine yöneldiğini ve hatta onun sayesinde hayatta kaldığı gözlemlenmiştir (H.Mass, 1988, s. 77). Olumsuz koşullarda imanın ve duanın gücüne bağlı kalmak, insanların kendilerini iyi hissetmelerine ve olumlu bir tutum geliştirmelerine olanak sağlamaktadır (Crapss, 1986, s. 322-324). İslam inancı öteki inanç sistemleriyle karşılaştırdığımızda daha değişik bir yaklaşımla engelliye bakmaktadır. O engelliye ve tüm insanlığa dış görünüş olarak değil de iç dünyası ve kalbine bakarak insanı ve insanlığı değerlendirmektedir. İslami inancına göre dünya hayatı bir imtihan sahasıdır. Bir insanın yeryüzünde imtihan olabilmesi için hayatına fayda, sevinç, zarar, acı ve sefalet getirme fırsatına sahip olması gerekir (Güler, 1998, s. 42). Ölümden sonra insan, bu dünyada başına gelenlere karşı tutumunun ve yaptığı her davranışın mükâfatını görecektir. İnsan ahirette, bu dünyada yapmış olduğu iyi işlerin ve çeşitli sıkıntılara karşı sabrının mükafatını kazanç olarak bulacaktır. Bu nedenle müminler çektikleri acıların kendileri için bir sınav olduğuna inanırlar. (Cebeci, 1985, s. 129). Müminler, yaşadığı zorluklara göğüs gerer ve sabırla mücadele ederse ahirette mükâfatını alacağına inanırlar. Müminin bu inancı onun rahatlamasına ve aklı başında kalmasına yardımcı olur (Peker, 1998, s. 20). Sonuç olarak; Evreni değerli kılan, herkesi değerli ve yüce kılan Allah'a olan imanıdır. Bütün ayetler ve kutsal kitaplar incelendiğinde, İslam'a göre insanın ırk, renk, soy, zengin, engelli gibi farklılıklarına bakılmaksızın Allah katında eşit değerde olduğu görülmektedir.

### 3.2.1. İslam'ın Engellilere Bakışı

İnsanlar yaşadıkları olumsuzlukları inandığı din bağlamında anlamlandırmaktadır. İslâm dininin korumak ve farklı önlemler almak istediği beş şeyden mal, can, ruh, nesil, din ve bir tanesi sağlıklı yaşam hakkıdır. Kur'an-ı Kerim'de; "Kendinizi öldürmeyiniz. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir."( Nisâ, 4/29.) "Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz."(İsrâ, 17/31. bk. En'âm, 6/151. )"Allah'ın yasakladığı cana, haksız yere kıymayın!"(En'âm, 6/151. ) "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."(Bakara, 2/195.) Yukarıda zikredilen bu ayetler sıhhatli yaşamanın ne kadar anlamlı ve değerli olduğunu ifade etmektedir.

### 3.2.2. Kur'an'nın Engellilere Yaklaşımı

Kuran'a göre, sağlıklı olsun, engelli olsun her insan bir değere sahiptir ve her insan saygı ve hürmete layıktır. Kuran'da görme, işitme, konuşma, ortopedik ve zihinsel engellilerden bahsedilir. Kur'an'da yer alan Kuran'da engellilerle ilgili bazı ayetler fiziksel anlamda kullanılsa da ( Nur, 24/61; Fetih, 48/17.) yani hakiki anlamda kullanılsa bile, çoğu mecazi anlamda kullanılmıştır (Karagöz, 2005, s. 15-17). Din, namaz, oruç, hac, zekat, cihat gibi ibadetle ilgili konularda, doğuştan veya sonradan, hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal veya duygusal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş olan engellilere "kişinin gücünün yettiğinden sorumludur" şiarıyla çeşitli kolaylık ve ruhsatlar sağlamaktadır (Döndüren,2003, s. 6.), "görme ve yürüme engelli için güçlük yoktur" (Nur, 24/61; Fetih, 48/17.) buyrularak engellilere karşı zorunluluk olmadığını, Kendilerine sağlanan kolaylık ifade edilmektedir. Yine Hz. Peygamber, İslam'ı güçlendirmek için Mekke'nin zengin ve ileri gelenlerinden Ebu Cehil, Ümeyye İbn Ebî Halef, Abbâs İbn Abdülmuttalib ve Utbe İbn Ebî Rebî'a ile özel bir görüşme yapar. Hz. Peygamber Ümeyye İbn Halef ile konuşurken Abdullah Ümmi Mektûm adında görme engelli biri gelir ve Peygamberimizden kendisine Kur'an'dan bir ayet okumasını istedi. "Ey Allah'ın Peygamberi! Allah'ın sana öğrettiklerinden bana öğret" der. Peygamberimiz (s.a.v.), sözünün kesilmesinden hoşlanmaz, yüzünü ekşitir, ondan yüz çevirir ve diğerlerine döner. Peygamber konuşmasını bitirip ayağa kalkacakken vahiy geldi ve Abese sûresinin konuyla ilgili ayetleri nazil oldu. "Kendisine o a'mâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü, yüz çevirdi. (Ey Peygamberim!) Ne bilirsin

belki o a'ma temizlenip arınacak yahut öğüt alacak da bu öğüt kendisine fayda verecekti. Kendisini muhtaç hissetmeyene gelince sen ona yöneliyorsun. Oysaki onun temizlenip arınmasından sen sorumlu değilsin. Fakat Allah'a derin bir saygı ile korku içinde koşarak sana gelenle ilgilenmiyorsun. Hayır, böyle yapma! Çünkü bu (Kur'an) bir öğüttür. Artık dileyen ondan öğüt alır"(Abese, 80/1-12. ). Kuran-ı Kerim, yukarıda bahsedilen bu ayetlerle Allah'a yönelen bir görme engelli birinin, inkâr edip isyan eden ve itibarlı zenginden daha değerli olduğunu bildirmektedir. Ayrıca Hz. Peygamberin kime daha çok emek vermesi gerektiğini kesin olarak bilemeyeceğini, topluluğun önde gelenlerinden de sorumlu tutulmadığı bildirmektedir. Bu olaydan sonra Hz. Peygamber zaman zaman Abdullah'ı gördüğünde "Kendisinden dolayı rabbimin beni azarladığı şahsa merhaba!" diyerek ona iltifatta etmiştir. Bu ayeti kelimeler, vahyin nesnelliğini göstermesi ve Peygamber'in insanlığa kendi arzu ve düşüncelerini değil, ilâhî vahyi iletmesi ve ayrıca onun bir ilâh gibi yanılgısız kabul edilmemesi bakımından da önemlidir. Bir diğer önemli husus ise, Peygamberimizin kendi tutumunu eleştiren bu ayetleri, kendisinde en ufak bir kaygı ve komplekse kapılmadan halka okuması, tebliğ etmesidir. Hz. Peygamberin görme engelli birisine karşı ilgili davranmaması, isteklerine cevap vermemesinin nedeni; tebliğ ettiği kimselerin Müslüman olmasını umması ve kendini tebliğe fazla kaptırmış olması olabilir. Bu da davetindeki samimiyeti, hakikat sevgisini ve yüksek ahlakı gösterir (Hayreddin Karaman ve Diğerleri, 2007, s. 51-52). Yine Kuran'da, uzun bir süre ağır hastalıklar geçirdikten sonra, Eyyub Peygamber'in imtihanını tamamlayıp sağlığına kavuştuğundan (Sâd, 38/41, 42, 44.), oğlu Yûsuf'un ayrılık hasretinden dolayı gözlerini kaybeden babası Ya'kub a.s'ın, seneler sonra Yûsuf'un gömleğini suratına ve gözlerine sürünce gözlerinin açıldığından (Yûsuf, 12/84, 93, 96) ayeti kelimelerinde bahsedilmektedir. İslam'a göre engellilik bir kusur değil, imtihandır. "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz"(Bakara, 2/155.) âyeti imtihanların bu dünyada bir gerçek olduğunu hatırlatmaktadır. Ayette sözü geçen "canlardan eksiltme" ifadesi de engellilere atıfta bulunduğu söylenilmektedir. Dolayısıyla, Bu nedenle İslami inanışa göre engellilik, insanın sabırlı olması gereken bir imtihan olduğunu ifade etmektedir.

### 3.2.3. Sünnetin Engellilere Yaklaşımı

Her toplumda olduğu gibi Peygamberimiz yaşadığı döneminde de engelli bireyler toplumda yer almaktaydı. Hz. Peygamber'in engellilere yaklaşımı hakkında gerçekten dikkate değer bazı sözler ve uygulamalar vardır. Hz. Peygamber engellilerle bizzat ilgilendi ve onlara değer vererek onları topluma kazandırmaya çalıştı. Engellileri, başkalarına muhtaç ve dilenmeye mahkûm kişiler olarak görmez, vaziyetlerine göre bir işte çalışmalarını sağlamak kastıyla, onların ticaret yapmaları için basitleştirici kararlar getirmiştir (Sarıçam, 2000, s. 109-110). "Ticaretle uğraşan Münkız b. Amr adlı sahabenin bir sebeple akli dengesi bozuldu ve dili tutuldu. Buna rağmen ticarete devam etti, ancak defalarca kandırıldı. Bunun için Hz. Peygambere gelerek ona durumunu anlattı. Hz. Peygamber o sahabeye, ticareti ve çalışmayı yasaklamamış, alışveriş yapacağı zaman satıcıya "İslam'da aldatmak yoktur" demesini ve aldığı malı üç gün içinde iade etme hakkının olduğunu söylemesini istemiştir" ( Buhâri, Büyû, 48). Bedir savaşına katılanların arasında olan görme engelli sahabe İtban b. Malik, içinde bulunduğu durumunu Hz. Peygambere şöyle arz etmektedir. "Kabilem Salim oğullarına namaz kıldırıyor idim. Onların bulunduğu yerle benim evim arasında bir vadi vardı ve sel suları geldiğinde onların mescidine gitmen bir hayli zor oluyordu. Bir defasında Hz. Peygamber'e Ey Allah'ın Rasulü, bazen karanlık veya sel oluyor ve ben gözleri iyi göremeyen bir insanım. Evimin bir yerinde namaz kılsan da ben orayı mescit edinsem? dedi. Hz. Peygamber onun evine gelerek, onun gösterdiği yerde iki rekât namaz kıldırdı" (Buhâri, Ezan, 40.).Rasûlullah (s.a.v.) bir sahabenin evine kadar gitmesi, kendisine sunulan yemeği yemesi, onun isteği üzere gösterdiği yerde namaz kılması Peygamber'in engellilere yaklaşımının önemli bir örneğidir. Mekke fethedildiğinde, Hz. Ebû Bekir, yaşlı ve âmâ olan babası Ebû Kuhâfe'yi sırtında taşıyarak Hz. Peygamber'in huzuruna getirmişti. Bu durum karşısında rahatsızlığını dile getiren Hz. Peygamber, "Bu ihtiyarı evde bıraksaydın da, onun yanına biz gitseydik ya!"(Ahmed, Müsned, III, 160.)diyerek saygı ve nezaket göstermiş, böylece engelliye karşı gerekli tutumu sergilemektedir. Hz. Peygamber engelli bireyleri topluma kazandırmak, sosyal diyalog kurabilmelerini ve toplumla bütünleşmelerini sağlama yeteneklerine göre onlara farklı alanlarda görevler vermiştir. Engellileri dilenci ve toplumun verimsiz bir parçası olarak görmez. Aksine, çeşitli departmanlarda bundan yararlanma yönüne gitmiştir. Sahabeden görme engelli İtbân b. Mâlik, kendi kabilesine imamlık yapmıştır. Ortopedik engelli Muâz b. Cebel'i Yemen'e vali olarak

göndermiş, çeşitli vesilelerle Medine'den ayrıldığında ise 13 defa görme engelli Abdullah İbn Ummi Mektûm'u kendi yerine vekalet etmesi için bırakmıştır. Vekâleti süresi boyunca camide namazları da yine o kıldırmıştır. Bununla beraber hem Mekke'de hem de Medine'de Hz. Peygamber'in yanında uzun yıllar müezzinliğini yapmıştır (Nesâî, es-Sunenü'l-Kebîr, V. 181 ). Hz. Peygamber engelliliğin, Allah'a kul olmaya, hem de cemiyet yaşamına katılmaya bir mani olmadığını hem sözleri, hem tavırlarıyla göstermiştir. "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır (sorumluluğu yoktur) uyanıncaya kadar uyuyan kimseden, akıl baliğ oluncaya kadar çocuktan ve şifa buluncaya kadar akıl hastasından"(Tirmizi, Hudud 1.) buyuran İslam Peygamberi, zihinsel açıdan engelli insanların her hangi bir mesuliyetinin olmadığını da ifade etmiştir. İslam Peygamberi "görme engelli birisine yol göstermenin, sağır ve dilsiz birisine rehberlik yapmanın" (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V., s. 169. ) bir "sadaka" olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca engellilerin Allah nezdinde büyük bir kıymeti olduğunu belirterek, "Gözleri görmeyip de bu durumlarına sabredenlerin cennetle mükâfatlandırılacağını" bildirmiştir (Buhari, Merde 7). Hz. Peygamber, engellilere yapılacak her türlü yardım ve desteğin bir sadaka olduğunu söylemiştir. Yine İslam Peygamberi "her gün" için sadaka verilmesi gerektiğini söylerken, sahabeden Ebu Zer, her gün sadaka vermeye güçleri yetmediğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Sadakanın birçok çeşidi vardır. Allahüekber (Allah en büyüktür), sübhânellah (Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim), lâilâhe illallah (Allah'tan başka ilah yoktur) estağfurullah (Allah'tan bağışlanma dilerim) demek, iyiliği emretmen, kötülüğü men etmen, insanların yolundan diken, taş ve kemik (gibi zarar veren şeyleri) kaldırman, görme engellilere rehberlik etmen, sağır ve dilsize anlayacakları bir şekilde anlatman, ihtiyacı olanın hacetini tedarik etmesi için bildiğin yere delalet etmen, derman arayan dertliye yardım için koşuşturman, koluna girip güçsüze yardım etmen, konuşmakta güçlük çekenin meramını ifade edivermen, bütün bunlar kendin için (yaptığın) sadaka çeşitlerindendir..."(Ahmed b. Hanbel, Müsned, V., s. 168-169.) buyurmuştur. Hz. Peygamber'in bu mesajı, engellilerin değerli olduğunu ve engellilere karşı dikkatli olunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bir defasında Zâhir, Medine çarşısında çölden getirdiği bazı şeyleri satarken Peygamberimiz ona yaklaşıp şakayla gözlerini kapadı: "Bir kölem var, satıyorum Onu benden kim alır?" Zâhir: "Ey Allah'ın elçisi, beş para etmez bir sakat köleyi kim satın alır?" deyince Peygamberimiz bütün ciddiyetiyle şöyle der: "Ya Zâhir, andolsun ki sen Allah katında değersiz değilsin, tam

aksine çok değerlisin." (İbnü'l-Esîr, s. 208) Hz. Peygamber, engellileri onları yücelten, güzel bir şekilde öven sözlerle anlatmış ve bu uygulamalarla gelecek nesillere rehberlik etmiştir.

### 3.2.4. İslam İnancı Açısından Engelliliğin Dini Boyutu

İnsan neden engelli doğar? Neden engelli olur? İlahi imtihan mı? Allah'ın takdiri mi? İnsanın kendi cezasının karşılığı mı yoksa kaderi mi? Konuya Ayetler ve hadisler ışığında baktığımızda, engelliliğin, Allah'ın kullarını imtihan için takdir etmiş olduğunu ve insanın hata ve kusurları neticesinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. İslam inancına göre insanların malına, maddi ve manevi hayatına gelen tüm afetler ancak Allah'ın izni ve iradesi ile olur. "Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet başa gelmez" (Teğabun, 64/11.), "Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır." (Hadid, 57/22.) ayetleri bu gerçeğe işaret etmektedir. Engellilik Allah'ın takdiri olmakla beraber ilahi imtihandır. "Şüphesiz Allah (hiç kimseye) zerre kadar zulüm etmez. (Nisa, 4/40. ) Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. (Enbiya, 21/35.) Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz." (Bakara, 2/155.) Ayetlerde belirtildiği gibi, Bir kimsenin malına ve canına kazara ve umulmadık bir şekilde isabet eden her şey Allah'ın dilemesiyle gerçekleşse de, bu durum Allah'ın kullarına verdiği ceza değil, ilahi bir sınavın tezahürüdür. Allah bu dünyayı bir imtihan olarak yaratmıştır, bu yüzden kullarını bazı zaman hiç ummadıkları bir anda imtihan eder. Allah, acı, ızdırap, engellilik, hastalık gibi sıkıntılarla karşı karşıya olan kullarına, "Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz" (Bakara, 2/156.) demelerini tavsiye eder (Gül, 2005, s. 107). Yukarıda bahsi geçen ayette Allah, insanları mallarını ve canlarını kaybederek imtihan edeceğini bildirmekte ve "Sabredenleri müjdele!" ifadesiyle, insanın acı ve ıstıraplara sabırla göğüslemesini, üzülüp hayata küsmeden yaşamına devam etmesi gerektiğini beyan etmiştir. İslam inancına göre insan, başına gelenin Allah'tan olduğunu düşünmeli, kaza ve kadere olan imanı gereği olarak olanları sabırla karşılayıp rıza göstermeli, bu sınavın hem bu dünyada hem de ahirette kendisine büyük bir mükâfatının olarak döneceğini bilmelidir. İnsanları başına gelen belaların sebeplerinden biri de kendi eliyle yaptığı ihmal ve hatalardır. Allah pek çok ayetinde, insanın başına gelen felaketlerde kendi kusurlarının bulunduğunu ifade

etmektedir. “Başınıza gelen herhangi bir musibet ellerinizle işlediklerinizden ötürüdür. O, yine de çoğunu affeder (Şura, 42/30.). Sana ne iyilik gelirse Allah’tandır. Sana ne kötülük gelirse kendindendir (Nisa, 4/79). Elleriyle yaptıkları işler yüzünden onlara bir kötülük dokunursa, o zaman da insan pek nankördür (Şura,42/48. ). Eğer kendi işledikleri şeyler sebebiyle başlarına bir kötülük gelirse, bir de bakarsın ki ümitsizliğe düşerler (Rum, 30/36. ). Ayrıca “kim kötü iş yaparsa onunla cezalanır”(Nisa, 4/123. ) hükmü nazil olduğunda, Hz. Ebu Bekir dedi ki: “Ey Allah’ın Resulü, yaptığımız her şeyle cezalandırılırsak, o zaman halimiz perişandır” demesi üzerine Peygamber şöyle buyurdu: “Allah seni affetsin ey Ebu Bekir! Sen hiç hasta olmadın mı? Hiç üzülmedin mi? Bir sıkıntıya maruz kalmadın mı?” diye sordu. Ebu Bekir evet dedikten sonra, “İşte bu cezalandırıldığınız şeylerdir” buyurmuştur (El-Munziri, 1968, s. 294). Yine Kuran-ı Kerim, aşağıda belirtilen ayetlerde, musibetlerin insan ihmal ve hatalarından kaynaklanabileceğini açık bir ifadeyle belirtilmektedir. “Onların (müşriklerin) başına (Bedir’de) iki mislini getirdiğiniz bir musibet (Uhud’da) sizin başınıza geldiğinde, “Bu, nereden başımıza geldi?” dediniz, öyle mi? De ki: “O (musibet), kendinizdendir.” ( Ali-İmran, 3/165. ) Uhud Savaşı'nda Müslümanlar ağır bir yenilgiye uğradılar. Savaşın neticesinin böyle olması kendi kusurlarının bir neticesiydi. Zira savaş sırasında ganimet toplamak amacıyla Hz. Peygamberin emrine uymayarak nöbet yerlerini boş bıraktılar. Cenâb-ı Hak, musibetin nereden ve niçin geldiğinin gerçek sebebini “başınıza gelen kendinizdendir” ifadesiyle bildirmiştir (Hayreddin Karaman ve Diğerleri, 2007, s. 711-712). Bazı durumlarda engellilik, kişilerin ihmal ve hatalarından kaynaklanmaktadır. Araştırmalar, engelliliğin çoğunun çeşitli sebeplerle daha sonra ortaya çıktığını göstermektedir. Devlet İstatistik Kurumu'nun 2003 Türkiye Özürlüler Araştırması sonuçlarına göre, kaza ve benzeri nedenlerle engelliliğin sonradan meydana geldiği veya doğuştan geldiğine ilişkin sayısal veriler aşağıdaki gibidir:

1. Doğuştan ortopedik engelli %23.91, sonradan%73.30
2. Doğuştan görme engelli %20.41, sonradan %76.32
3. Doğuştan işitme engelli %29.49, sonradan %67.10
4. Doğuştan konuşma engelli %46.63, sonradan %50.16
5. Doğuştan zihinsel engelli %47.92, sonradan %49.89

Dünya çapında yapılan araştırmaya göre, iş kazası sonucu her saniye üç kişi yaralanıyor ve her üç dakikada bir kişi ölüyor. Yaralananların bir kısmı tedavilerinin ardından sağlığına kavuşmakta, bir kısmı da ölüm veya engelli kalmakla sonuçlanmaktadır (Usta H. , 1992, s. 13).Trafikte alkollü araç kullanmaktan dolayı kuralları çiğneyen, trafik kural ihlali nedeniyle meydana gelen bir kaza sonucu kendisinin veya masum bir kişinin engelli kalmasına veya ölmesine sebep olması bu bağlamda ele alınabilir. Son derece yıkıcı nükleer ve biyolojik silahların savaşlarda kullanılması, nükleer testler, doğanın aşırı tahribatı, endüstriyel atıklar ve diğer toksinler, alkollü içecekler, uyuşturucular, sigara ve zehirli gazlar milyonlarca insan zarar görmüş, Bu onların engelli doğmalarına veya daha sonra engelli kalmalarına, hatta ölmelerine neden olmuştur. "İnsanların kendi işledikleri kötülükler sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır."( Rum, 30/41. ) ayeti bu gerçeklere işaret etmektedir. Son yüzyılda iki dünya savaşı da dahil olmak üzere ideolojik savaşlar ve soykırımlarda yaklaşık 200 milyon insanın öldüğü kabul edilmektedir. Resmi UNICEF rakamlarına göre, 1991 ve 2001 yılları arasında dünya çapında 2 milyon insan katledildi ve 6 milyon çocuk ağır yaralanmış ya da engelli kalmıştır. Türkiye dahil 30 ülkeyi kapsayan 1998 Dünya Sağlık Örgütü araştırma raporuna göre, alkol trafik kazalarının %60'ının ve akıl hastalığı olanların %40-50'sinin önde gelen nedenidir.(Director-General, 1998). Alkollü içecekler beyni ve omuriliği oluşturan merkezi sinir sistemine zarar verdiği için birçok hastalığa ve bedensel engelliliğe neden olur. Sigaraya bağlı damar tıkanıklığı ve ayak parmaklarında ve bacaklarda kangren görünümü nedeniyle ampütasyon vakaları gün geçtikçe artmaktadır(Gül, 2005, s. 104). Tüm bu musibet ve facialarının mesulü olan insan, kendisini ve insanlığın geleceğini tehlikeye atmaktadır. Ancak Kuran, "kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın"( Bakara, 2/195) uyarısıyla insanlığı uyarmaktadır. Bazı engelli insanlar, engelliliği Tanrı'nın bir cezası veya kendi günahları ve ailelerinin günahları için bir karşılık olarak görürler. Bunu İslam inancı açısından değerlendirecek olursak, insanların bu dünyadaki kötülüklerinin ve çirkinliklerinin ahirette bedelini alacağını söyleyen birçok ayet vardır. Ancak bu dünyada kötülük yaparsan başına bu dünyada mutlaka felaket gelir diyen bir ayet yoktur (Gül, 2005, s. 102). Bunun bu şekilde olabileceğini daha çok "Kim bir kötülük işlerse onunla cezalandırılır." gibi ayetleri açıklamak üzere aktarılmış olan hadislerde görülmektedir. İslam âlimleri: "Kim zerre

miktarınca bir hayır yapsa onu görür, kim de zerre miktarınca şer yaparsa onu görür" (Zelzele, 99/7-8) ayetindeki mükâfatın hem bu dünyada hem ahirette olacağını söylemekte, "mümin, yaptığı günahların karşılığını dünyada, sevaplarının karşılığını ise ahirette görecek, kâfir ise yaptığı iyiliklerin karşılığını dünyada, kötülüklerinin cezasını ise ahirette çekecek" (Hayreddin Karaman ve Diğerleri, 2007, s. 670) şeklinde açıklık getirmektedir. Hadisi şeriflere göre mümin kimsenin bu dünyada çektiği dertler günahlarına kefarettir. "Mümin kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık, bir üzüntü hatta küçük bir tasa hali isabet edecek olsa, bunlar müminin bir bölüm günahlarına kefâret olur."(Müslim, Birr, 52. )"Müslümana, fenalık, hastalık, keder, hüzün, eza, can sıkıntısı ârız olmaz, hatta vücuduna bir diken batırılmaz ki, Allah bu musibetler sebebiyle onun bir kısım hatalarını ve günahlarını bağışlamış olmasın"(Buhari, Merda, 1, VII, 2. ) "Bir Müslümana isabet eden herhangi bir hastalık, dert, hüzün ve hatta gam ve keder yoktur ki, Allah bunu onun bir kısım hataları için kefaret kılmış olmasın!" (Ahmed, III, 24. ) "Bir Müslümana isabet eden, ayağına bir diken batması da dâhil olmak üzere, hiçbir sıkıntı yoktur ki, Allah bunu onun (günahları) için kefaret yapmasın." (Buhari, Merda, 1, VII, 2.) hadisleri bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu hadisler bağlamında engelliliği ve hastalığı, bazı günahların karşılığı olarak müminlere verilen ilahi cezalar olarak görmek yanlış olur. İnsanlar her zaman olayların görünen tarafını anlayabilir, ancak görünmeyen tarafını ve gerçek sebebini bazı zamanlar anlayamazlar. Bu gibi durumlarda kişi sinirlenir, isyan eder ve psikolojik sorunlar yaşar. Bu sebeple Cenab-ı Hak, çeşitli ayetlerde insanın başına gelen bela ve musibetlerin sadece görünen tarafına bakarak karar verilmemesi gerektiğini, her şeyin görünmeyen tarafının olduğunu ve insanların ellerinden gelen çabayı sarf etikten sonra gerisini Allah'a bırakılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak Allah, "Olur ki hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin için hayırlıdır ve olur ki, sevdiğiniz şey de sizin için bir şerdir. Allah bilir de siz bilmezsiniz." ( Bakara, 2/216.) Bu ayette, başlangıçta iyi gibi görünen herhangi bir olayın aslında kötü, kötü gibi görünen bazı bela ve musibetlerin bilakis iyi olabileceğinden bahsetmektedir. Ayrıca, engellilik ve hastalığın acı ve ıstırabı, günahların bağışlanmasına ve sabrın karşılığı olarak derece ve sevabı artmasına vesiledir "Kul, Allah'ın kendisi için takdir ettiği dereceye ameli ile ulaşamazsa, Allah onun canına, malına veya çocuğuna bir dert müptela eder sonra ona sabretme gücü ihsan eder ve böylece onu kendisi için takdir ettiği mertebeye ulaştırır." (Ebu Davud, Cenaiz, 1.) "Müslüman'a bir diken batması hatta daha küçük

bir şey isabet etmez ki bu sebeple ona bir derece yazılmış ve bir günahı silinmiş olmasın" (Müslim, Birr, 46-7.) Hadisler bu anlamda buradaki gerçeği vurgulamaktadır "Eğer Allah insanları, kazandıkları yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı Ne var ki, onları belirli bir süreye kadar erteliyor." (Fatır, 35/45.) Üstelik belalar sadece hata ve kötülük yapanların başına gelmez. Aksine, günahsız peygamberler en büyük felaketi yaşadılar. Ayrıca Hz. Eyyüb'ün amansız hastalığı, Hz. Yakub'un gözlerinin hiçbir şey görmemesi, Hz. Muhammed'in imtihanları, acıları ve çocuklarını kayıp etmesini hatırlarsak, kişinin yaşadığı engellilik ve hastalık gibi tüm talihsizliklerin hemen arkasında günahlarını ve hatalarını aramak doğru olmayacaktır. Peygamberler 'masumiyet' sıfatına sahip olduklarından, bu olumsuz olayın başlarına gelmelerinin nedeni günahları veya hataları değildir. Bu kadar acıya ve ıstıraba katlanmalarının nedeni topluma örnek ve lider olmalarıdır (Gül, 2005, s. 103)Bu nedenle engellilerin Allah tarafından cezalandırıldıklarını düşünmeleri, durumlarını herhangi bir suç veya günahın bedeli olarak görmeleri doğru olmaz. Allah, kullarını uyarmak için musibetler gönderir. Musibetlerin temeli, insanlara acizliği ve çaresizliği hatırlatmak, onları bencillikten kurtarmak, çaresiz olduklarını hissettirmektir. Allah, kulunu doğru yola yönelmesi, hata ve günahlardan uzak olması için uyarmaktadır. Onun yaşadığı musibetler insanları bilinçlendirmeli ve bu anlayış şuuru kazandırmalıdır. İnsanlar güçsüz olduklarını anlamıyorlarsa, bencilliklerinden kurtulamıyorlarsa, bu talihsizliklerinden iyi bir ders almadıkları anlamına gelir. Öte yandan bazı engelliler de içinde bulundukları durumu ailelerinin kusuru yüzünden katlanmak zorunda oldukları bir ceza olarak görmektedirler. Kula'nın araştırmasında, ortopedik ve görme engelli bir grup gence kendilerinde var olan bu engelin ailelerinin işlemiş olduğu suç veya suçun cezası olarak mı değerlendirildiği sorulduğunda, %70'inin böyle düşündüğü belirlendi. (Kula, 2003, s. 198) Kur'an-ı Kerim'in kişisel sorumluluk ilkeleri dikkate alınarak, bu düşünce ve inançların İslam'la bağdaşmadığı, herkesin kendi günahlarını kendisi üstleneceği ve başkalarının günahlarını kendi üzerine alması muhtemel olmadığı ayetler ışığında açıklanmıştır. "Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü taşımaz."(İsra, 17/15. )"Hiçbir günahkâr başkasının günahını çekmez." (Fatır, 35/18; Maide, 5/105; Enam, 6/31. ) Ayetlerin de gösterdiği gibi, ailenin günahları etkisi çocuklarda veya akrabalarda kendini göstermez. Bir çocuk aile ihmali nedeniyle engelli olabilir, ancak aile'nin günahı nedeniyle engelli olması söz konusu değildir.

Kısaca diyebiliriz ki, İslam inancına göre olan her şey Allah'ın izni ve takdiri ile olur "(Ey Peygamberim! İnsanlara) de ki: Bize ancak Allah'ın yazdığı (takdir ettiği) şey isabet eder." (Tevbe, 9/51. ) Ayet, başa gelen belaların sebepleri üzerinde durmanın ve bunlarla zihni meşgul etmenin uygun olmadığına işaret etmektedir. Bu yüzden "Elinizden çıkana, kaybettiğiniz şeylere üzülmeyesiniz. Ve Allah'ın verdiği şeyler ile de sevinip şımarmayasınız" (Hadid, 57/23.) Ayette de belirtildiği gibi, insanlar "bu benim başıma neden geldi" kaygısı duymadan, her şeyin Allah'ın iradesi, ilahi imtihan olduğunu söyleyerek sabırlı ve güçlü olmalıdır. Çünkü Allah merhametlidir ve kullarına asla zulmetmez.( Nisa, 4/40.) Mallara, canlara gelen zararlar ve musibetler insanın kendi hata ve kusurlarından kaynaklansa da, başına gelen her şey Allah'ın takdiri ve sınavıdır.

Özetle denilebilir ki İslam'a göre insan değerlidir ve bu değer bedeni yapısından değil ruhsal manevi yapısından alınır. İslam toplumunda hasta ve engellilere şefkat ve merhametle davranılır, Batı toplumunda olduğu gibi dışlanmaz ve ihtiyaçları gidermek için gerekli yardım yapılırdı. Çünkü müminler yaşadıkları dünyanın bir imtihan yeri olduğunu ve her an herkesin başına kötü şeylerin gelebileceğini bilirler.

# 4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

## 4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada amaç, İslam'ın engellilere bakışını ortaya koymak ve engelli ailelerinin engellilere yönelik dini düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Ebeveynler, çocuklarının engelleri için dini açıklamalar yapıyor mu? Var olan inançları pozitif ya da negatif istikamette farklılığa uğramış mıdır?, Din, ebeveynlere bu zorluğun üstesinden gelmede yeterli bir ruhani destek sağlıyor mu? Özetle; Engelli çocuğu olan ebeveynlerin dini inanç ve fikirleri bu durumla nasıl etkileşime girmektedir? Bu soru, araştırmanın ana problemi olarak kabul edilmiştir.

## 4.2. Araştırmanın Önemi

Dini inançlar insan yaşamının şekillenmesinde ve anlamlandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmamızda, İslam dinin engelli bireye bakışını; İnsan olarak ona verdiği değeri göz önüne sermek ve diğer İnanç sistemlerinin engelli bireye yaklaşımlarını değerlendirerek aralarına karşılaştırmalı bir analiz yapma imkanı sağlamaktadır. Ayrıca bu zor durumlarda engelli ailelerine dini duygu ve düşüncelerine destekçi olup olmadığını, dini tutum ve davranışlarının, dinin amacına göre engelli çocuk ailelerinin yaşamlarına olumlu bir şekilde yansıyıp yansımadığını araştırmaktadır. Elde edilen verilerin engelli çocukların ailelerini hedef alan diğer çalışmalara da katkı sağlaması beklenmektedir.

## 4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma Ankara ili Çubuk ilçesinde yaşayan engelli aileleri üzerinde gerçekleştirilmiş olup, elde edilen veriler bu aileler ile sınırlanmaktadır.

Çalışma verileri yukarıda belirtilen ailelerden seçilen bir örneklem grubundan toplanmıştır. Bu, benzer engelli çocukları olan ailelere de genellenebilir. Araştırmada bağımlı değişken olarak tanımlanan "engelli bir çocuğun doğumunun" "ailelerin dini tutumlarını" etkileyebileceği ileri sürülmektedir. Dini tutumu etkileyebilecek diğer faktörler çalışma dışında tutulmuştur.

### 4.4. Araştırmanın Özgünlüğü

Tez İslam'ın engelli insana bakışını ve engelli anne babaların engellilikle ilgili dini düşüncelerinin öğrenilmesi oluşturmaktadır. Yapılan çalışmaların bulgularını ve sonuçlarını salt yansıtmakla kalmayıp karşılaştırması ve tartışması yönüyle özgünlüğe sahiptir.

İslam'ın engelliye bakışını farklı boyutlarıyla ele alması engelli çocuğu olan anne babaların engellilikle ilgili dini düşüncelerinin öğrenilmesi üzerine yapılan bu çalışmada Türkiye genelinde de bir saha çalışmasına rastlanmamıştır. Ancak benzer konularda çok sınırlı çalışma bulunmaktadır. Ankara'nın Çubuk ilçesinde bu konuda bir çalışma yapılmamıştır. Bu açıdan yapacağımız çalışmanın bir başka özgün yanıdır.

### 4.5. Veri Toplama Araçları

Çalışma alanı Ankara ili Çubuk ilçesi ve çevresinde engelli çocuğu olan aileleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, anketin örneklemini Çubuk İlçesinde ikamet eden engelli çocukların anne ve babaları oluşturmuştur.

Temel çalışma verileri, çalışma örneklemine dâhil edilen ailelere uygulanan anketin sonuçlarıdır.

Çalışmamızda veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Ankette katılımcılara yöneltilecek olan sorular oluşturmadan önce 5 aile ile ön görüşme gerçekleştirilmiş, buradan yola çıkarak oluşturmuş olduğumuz anket sorularını önce bir pilot gruba yöneltilmiş ve bu doğrultuda soruların eksikleri tamamlanarak yeni sorular eklenmiştir.

Araştırmamızda 7 demografik değişken, 1çocuğun engellilik türü, 10 temel dini inanç, 8 dini davranış ve 14 tane de engelliğe yönelik tutum sorusu sorulmuştur. Temel dini inanç ve dini davranış ölçeği olarak tez danışman hocam Şahin Doğan'ın hazırlamış olduğu ölçekler kullanılmıştır (Doğan, 2007, 2016).

İnanç ölçeği ve engelli tutum ölçeği için Likert tipi beşli cevap kategorileri kullanan sorular kullanılmıştır. Bunlar "kesinlikle katılıyorum", "katılıyorum", "kararsızım", "katılmıyorum", "kesinlikle katılmıyorum" şeklindedir. Sorular olumlu ve olumsuz olmak üzere iki şekilde sorulmuştur. Olumlu sorulardan "Kesinlikle katılıyorum" beş

puan , “Katılıyorum” dört puan, “Karasızım” üç puan, “Katılmıyorum” iki puan ve “Kesinlikle katılmıyorum” bir puan üzerinden değerlendirilmiştir.

Dini davranış ölçek soruları için ise Likert tipi beşli cevap kategorileri kullanan sorular sorulmuştur. Bütün sorular olumlu olarak sorulmuştur. Puan değerleri şu şekildedir: Her Zaman” beş puan, “Sıklıkla” dört puan, “ Arasıra” üç puan, “Nadiren” iki puan ve “ Hiç” bir puan olarak değerlendirilmiştir.

Engelli çocuğu olan ailelerin bu konudaki dini görüşlerinin incelendiği bu çalışmada elde edilen bilgiler SPSS 26 paket programında analiz edilmiştir. Çoğu aile ile bire bir görüşme sağlanmıştır. Bu nedenle ek açıklamaları da dikkate alınarak çalışma şekillendirilmiştir.

# 5. BULGULAR

## 5.1. Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Verilerin açımlayıcı faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için öncelikle tanımlayıcı istatistik testine bakılmıştır;

**Tablo 5.1:** *Betimleyici İstatistikler , KMO ve Bartlett's Test Değerleri*

*Betimleyici İstatistikler*

| | X | Sd | N |
|---|---|---|---|
| 1.Çocuğumun engelli olmasıyla Allah beni imtihan etmektedir | 4,4850 | ,75933 | 160 |
| 2.Çocuğumun engelli olması ahirette alacağım mükâfattan dolayı benim için bir lütuftur. | 4,4790 | ,72675 | 160 |
| 4.Çocuğumun engelli olması Allahın takdiridir başa gelene rıza göstermek ve isyan etmekten sakınmak gerekir. | 4,5389 | ,76638 | 160 |
| 6.Allah'ın verdiği canı Allahtan başkası alamaz. Çocuğun dünyaya gelmesi gerekir. | 4,7665 | ,65809 | 160 |
| 8.Çocuğumun engelli olması sebebiyle dinime olan bağlığımın artığını hissediyorum. | 3,4790 | 1,24106 | 160 |
| 9.Engelli bireyin tedavisi için elden gelen bütün yollara başvurduktan sonra Şifa Allahtan olduğunu bilip ve ondan ümit kesmeyerek dua etmek gerekir. | 4,4970 | ,63885 | 160 |
| 10.Allah beni çocuğumla imtihan etmekle katındaki değerimi ve bana olan sevgisini göstermektedir. | 4,0958 | 1,05986 | 160 |

| | | | |
|---|---|---|---|
| 12.Engelli çocuğumuza her türlü davranışımızda onun Allah'tan emanet olduğunu bilerek davranmamız gerekir. | 4,2874 | ,74528 | 160 |

Tablo 5.2: *KMO ve Bartlett's Testi Değerleri*

| | | |
|---|---|---|
| Kaiser-Meyer-OlkinMeasure of Sampling Adequacy. | | ,762 |
| Bartlett's Test of Sphericity Approx. Chi-Square | Ki-Kare değerleri | 507,158 |
| | Serbestlik Derecesi | 28 |
| | Anlamlılık | ,000 |

KMO ve Bartlett testine bakıldığında KMO katsayısının 0,60 ve üzerinde olması örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu anlamına gelir. Yapılan test sonucu örneklem uygunluğu değeri ,76 olarak bulunmuştur. (x2=507,158, sd=28, p<,0001) çıkması verilerin birbiri ile ilişkili olduğunu ve KMO'nun yüksek çıkması veri sayısının faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.3: *Faktör Alt Boyutları ve Açıkladıkları Toplam Varyans Miktarları*

| Faktör | Öz değer | Açıkladığı toplam varyans |
|---|---|---|
| 1. | 42,569 | 42,569 |
| 2. | 13,516 | 56,085 |

Tabloda da görüldüğü gibi oluşan iki faktörün açıkladıkları toplam varyans oranı % 56,085'dir. Faktörlerin açıkladıkları varyans miktarlarına bakıldığında, birinci faktörün % 42,569'nu, ikinci faktörün % 13,516'nı açıklamaktadır.

**Tablo 5.4:** ***Faktör Analizi Sonuçları***

| **Total VarianceExplained** | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Component | InitialEigenvalues | | | ExtractionSums of SquaredLoadings | | | RotationSums of SquaredLoadings | | |
| | Total | % of Variance | Cumulative % | Total | % of Variance | Cumulative % | Total | % of Variance | Cumulative % |
| 1 | 3,406 | 42,569 | 42,569 | 3,406 | 42,569 | 42,569 | 2,568 | 32,095 | 32,095 |
| 2 | 1,081 | 13,516 | 56,085 | 1,081 | 13,516 | 56,085 | 1,919 | 23,991 | 56,085 |
| 3 | 0,904 | 11,295 | 67,38 | | | | | | |
| 4 | 0,741 | 9,267 | 76,647 | | | | | | |
| 5 | 0,673 | 8,411 | 85,058 | | | | | | |
| 6 | 0,624 | 7,798 | 92,856 | | | | | | |
| 7 | 0,483 | 6,042 | 98,898 | | | | | | |
| 8 | 0,088 | 1,102 | 100 | | | | | | |

Extraction Method: Principal Component Analysis

Engelli ailelerinin çocuklarına yönelik dini tutum ölçeği için Likert tipi beşli cevap kategorileri kullanan sorular kullanılmıştır. Bunlar "kesinlikle katılıyorum", "katılıyorum", "kararsızım", "katılmıyorum", "kesinlikle katılmıyorum" şeklindedir. Sorulardan "Kesinlikle katılıyorum" beş puan , "Katılıyorum" dört puan, "Karasızım" üç puan, "Katılmıyorum" iki puan ve "Kesinlikle katılmıyorum" bir puan üzerinden değerlendirilmiştir. Soru kağıdının son kısmını oluşturan Engelli ailelerinin çocuklarına yönelik dini tutum ölçeğinde toplam 14 soru bulunmaktadır. Yapılan

analiz sonucunda düşük değer alan ve binişik olan sorular çıkarıldıktan sonra geriye 8 soru kalmıştır. Yapılan analiz sonucunda iki faktör oluşmuştur. Bunlardan birinci faktör olarak *imtihan* olarak adlandırılmıştır**.** Bu faktör (1,2,4,6,) numaralı sorulardan oluşmaktadır. İkinci faktöre ise *emanet* olarak adlandırılmıştır. Bu faktörde ise (8,9,10,12) numaralı sorular yer almaktadır.

**Tablo 5.5:** ***Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Çocuklarına Dini Boyutta Yaklaşımlarına Yönelik Tutum Ölçeğinin Alt Boyutları***

| **Rotated Component Matrix[a]** | | |
|---|---|---|
| | Component | |
| | 1 | 2 |
| 1.Çocuğumun engelli olmasıyla Allah beni imtihan etmektedir | 0,852 | |
| 2.Çocuğumun engelli olması ahirette alacağım mükâfattan dolayı benim için bir lütuftur. | 0,852 | |
| 6.Allah'ın verdiği canı Allahtan başkası alamaz. Çocuğun dünyaya gelmesi gerekir. | 0,678 | |
| 4.Çocuğumun engelli olması Allahın takdiridir başa gelene rıza göstermek ve isyan etmekten sakınmak gerekir. | 0,58 | |
| 8.Çocuğumun engelli olması sebebiyle dinime olan bağlığımın artığını hissediyorum. | | 0,81 |
| 12.Engelli çocuğumuza her türlü davranışımızda onun Allah'tan emanet olduğunu bilerek davranmamız gerekir. | | 0,68 |
| 10.Allah beni çocuğumla imtihan etmekle katındaki değerimi ve bana olan sevgisini göstermektedir. | | 0,575 |
| 9.Engelli bireyin tedavisi için elden gelen bütün yollara başvurduktan sonra Şifa Allahtan olduğunu bilip ve ondan ümit kesmeyerek dua etmek gerekir. | | 0,543 |

ExtractionMethod: Principal Component Analysis.

RotationMethod: VarimaxwithKaiserNormalization.[a]

*a. Rotationconverged in 3 iterations.*

**İmtihan Boyutu:** İslam düşüncesinin dayandığı temel esaslardan biri de insanın bu dünyaya imtihan için gelmiş olmasıdır. Dünya imtihan dünyasıdır. İnsanlar da imtihan olmak, denenmek için bu dünyaya gelmişlerdir. Bu husus yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de şöyle beyan edilmektedir; "Ve iyi biliniz ki; mallarınız ve evlatlarınız, birer imtihan aracından başka bir şey değildir. Allah katında büyük ecir vardır." (Enfal /28) Bu nedenle insan ahirette mükafata erebilmesi için çeşitli nedenlerle imtihan edildiğine inanmaktadır. Engelli çocuğun dünyaya gelmesi de bir imtihan olarak görülmekte ve engellin de Allah tarafından yaratıldığını bilerek bu durumu ahireti kazanmaya vesile kılmaya çalışmaktadır.

**Emanet Boyutu:** İnsanın bu dünyada sahip olduğu mal, can, sağlık, servet ve evlat gibi nimetlerin emanet olarak verildiği bilinci içinde yaşamaktadır. Nitekim Ayeti kelimede; "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun." (Tahrim /6) belirtildiği üzere kişi kendisine verilen bütün nimetlerden sorumlu olduğu gibi ailesinden de sorumludur. Ailesine karşı görevlerini yerine getirmede, onları kendisine Allah'tan bir emanet olarak verildiğine ve bunun sonucunda Allah'a hesap vereceğine inanmaktadır.

## 5.6. Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Çocuklarına Dini Boyutta Yaklaşımına Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerliği ve Güvenirliği

Boşanma nedenlerine yönelik tutum ölçeğinin güvenirlik derecesini ölçmek için "güvenirlik testi" uygulanmıştır. Yapılan test sonucunda "Cronbach Alpha" güvenirlik katsayısı 0,77 olarak bulunmuştur. Alpha katsayısının yüksek olması sorular arasındaki iç tutarlılık ve homojenliğin göstergesi anlamına gelir. *İmtihan faktörü tutumunun* güvenilirliği 0,78 *emanet tutumunun* güvenilirliği ise 0,61'dir.

## 5.7. KİŞİSEL ÖZELLİKLER

### 5.7.1. Cinsiyet

Tablo 5.3: *Cinsiyet'e Göre Frekans Dağılımı*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde %** |
|---|---|---|
| Kadın | 88 | 55,0 |
| Erkek | 72 | 45,0 |
| Toplam | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların cinsiyetini göstermektedir, buna göre; katılımcıların 160 tanesinden 88'i kadın geriye kalan 72'si erkektir.

Tablo 5.4: *Cinsiyet'e Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (T-Test)*

| **İmtihan** | **N** | **X** | **S** | t | **Sd** | p |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Kadın | 88 | 4,63 | ,41 | -,337 | 149,455 | ,736 |
| Erkek | 72 | 4,65 | ,43 | | | |
| **Toplam** | **160** | | | | | |

Tablo incelendiğinde kadın ve erkeklerin imtihan tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır*(p> 0,736).* Aritmetik olarak erkeklerin imtihan tutumuna yönelik algıları (X= 4,65) kadınlara göre (X= 4,63), daha yüksektir.

Tablo 5.5: *Cinsiyet'e Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması.*

(T-Test)

| **Emanet** | **N** | **X** | **S** | **t** | **Sd** | p |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Kadın | 88 | 4,25 | ,58 | 3,033 | 149 | ,003 |
| Erkek | 72 | 3,97 | ,60 | | | |
| **Toplam** | **160** | | | | | |

Tablo incelendiğinde kadın ve erkeklerin emanet tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır*(p> 0,003).* Cinsiyet açısından anlamlı bir fark görülmemesine rağmen aritmetik olarak kadınların emanet tutum puan ortalamasının (X= 4,25), erkeklere göre (X= 3,97) daha yüksek olduğu görülmüştür.

Diğer bir ifade ile kadınların çocuklarının emanet olarak görme inanç düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir.

### 5.7.2. Medeni Durum

Tablo 5.6: *Medeni Duruma Göre Frekans Dağılımı*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde %** |
|---|---|---|
| Evli | 133 | 83,1 |
| Bekâr | 2 | 1,3 |
| Eşinden Ayrılmış | 20 | 12,5 |
| Eşi Ölmüş | 5 | 3,1 |
| Toplam | 160 | 100,0 |

Tablo da ankete katılan bireylerin medeni durumunu göstermektedir. Buna göre katılımcıların 133'ü Evli, 2'si bekâr, 20'si Eşinden ayrılmış ve 5'i de eşi ölmüş şeklinde sonuç çıkmıştır.

Tablo 5.7: *Medeni Duruma Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA)*

| İmtihan | N | X | S | F | Sd | p | Ikili Karşılatırma * |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1.Evli | 133 | 4,63 | ,43 | | | | - |
| 2.Bekâr | 2 | 4,75 | ,35 | | | | - |
| 3.Eşinden ayrılmış | 20 | 4,70 | ,34 | ,185 | 3 | ,906 | - |
| 4.Eşi Ölmüş | 5 | 4,65 | ,33 | | | | - |
| Toplam | 160 | 4,64 | ,42 | | | | |

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda medeni duruma göre imtihan tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır*(p<0,*906*).* Aritmetik olarak bekârlar katılımcıların imtihan tutumuna yönelik algıları (X=4,75), diğer medeni duruma sahip katılımcıların imtihan tutumuna yönelik algılarından daha yüksektir. medeni duruma göre imtihan tutumuna yönelik algıları en yüksek olan grup bekârlardır (X=4,75), en düşük ise evli olanlardır (X=4,63).

Tablo 5.8: *Medeni Duruma Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA)*

| Emanet | N | X | S | F | Sd | p | Ikili Karşılatırma* |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1.Evli | 133 | 4,13 | ,61 | | | | - |
| 2.Bekâr | 2 | 4,87 | ,17 | | | | - |
| 3.Eşinden ayrılmış | 20 | 4,01 | ,57 | 1,270 | 3 | ,287 | - |
| 4.Eşi Ölmüş | 5 | 4,10 | ,45 | | | | - |
| Toplam | 160 | 4,12 | ,60 | | | | |

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda medeni duruma göre emanet tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır*(p<0,287).* Aritmetik olarak bekârlar katılımcıların imtihan tutumuna yönelik algıları (X=4,87), diğer medeni duruma sahip katılımcıların emanet tutumuna yönelik algılarından daha yüksektir. medeni duruma göre emanet tutumuna yönelik algıları en yüksek olan grup bekârlardır (X=4,87), en düşük ise eşinden ayrılmış olanlardır (X=4,01).

### 5.7.3. Yaş

Tablo 5.9: *Yaş'a Göre Frekans Dağılımı*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde %** |
|---|---|---|
| 18-24 | 8 | 5,0 |
| 25-30 | 34 | 21,3 |
| 31-35 | 37 | 23,1 |
| 36-40 | 44 | 27,5 |
| 41-45 | 21 | 13,1 |
| 46-50 | 15 | 9,4 |
| 51 ve üzeri | 1 | 0,6 |
| Toplam | 160 | 100,0 |

Tablo da Kaç Yaşındasınız sorusuna 8'i 18-24, 34'ü 25-30, 37'si 31,35, 44'ü 36,40, 21'i 41,45, 15'i 46,50, 1'i 51 ve üzeri yaş aralığında oldukları cevabını vermişlerdir.

Tablo 5.10: Yaş'a Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA)

| İmtihan | N | X | S | F | Sd | p | Ikili Karşılatırma* |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1. 30 yaş ve altı | 42 | 4,67 | ,41 | | | | - |
| 2. 31-35 | 37 | 4,63 | ,47 | | | | - |
| 3. 36-40 | 44 | 4,61 | ,40 | 1,288 | 4 | ,277 | - |
| 4. 41-45 | 21 | 4,78 | ,38 | | | | - |
| 5. 46 ve üzeri | 16 | 4,48 | ,37 | | | | - |
| Toplam | 160 | 4,64 | ,42 | | | | |

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda yaşa göre imtihan tutuma yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır*(p<0,277).* Aritmetik olarak 41-45 yaş aralığında bulunan katılımcıların imtihan tutumuna yönelik algıları (X=4,78), diğer yaş aralığında bulunan katılımcıların imtihan tutumuna yönelik algılarından daha yüksektir. Yaşa göre imtihan tutumuna yönelik algıları en yüksek olan grup 41-45 yaş aralığıdır (X=4,78), en düşük ise 46 ve üzeri yaş aralığıdır(X=4,48).

Tablo 5.11: *Yaş'a Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA)*

| Emanet | N | X | S | F | Sd | p | Ikili Karşılatırma* |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1. 30 yaş ve altı | 42 | 4,37 | ,54 | | | | 3,5 |
| 2. 31-35 | 37 | 4,09 | ,69 | | | | - |
| 3. 36-40 | 44 | 3,99 | ,55 | 5,229 | 4 | ,001 | 1 |
| 4. 41-45 | 21 | 4,30 | ,43 | | | | 5 |
| 5. 46 ve üzeri | 16 | 3,70 | ,60 | | | | 1,4 |
| Toplam | 160 | 4,12 | ,60 | | | | |

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda yaşa göre emanet tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır*(p<0,001).* Aritmetik olarak 30 yaş ve altı yaş aralığında bulunan katılımcıların emanet tutumuna yönelik algıları (X=4,37), diğer yaş aralığında bulunan katılımcıların emanet tutumuna yönelik algılarından daha yüksektir. 46 ve üzeri yaş aralığın emanet tutumuna yönelik algıları (X=3,70) ise diğer yaş gruplarından daha düşük, yani aleyhine yönelik bir fark vardır.

### 5.7.4. Meslek

Tablo 5.12: *Mesleğe Göre Frekans Dağılımı*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| İşçi | 26 | 16,3 |
| Memur | 11 | 6,9 |
| Esnaf | 11 | 6,9 |
| Serbest Meslek | 25 | 15,6 |
| Ev Hanımı | 58 | 36,3 |
| Öğretmen | 14 | 8,8 |
| Çiftçi | 15 | 9,4 |
| Toplam | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların hangi meslek grubuna dahil oldukları sorulduğunda 26'i işçi 11'i memur, 11'i esnaf, 25'i serbest meslek 58'i ev hanımı 14'ü öğretmen ve 15'i çiftçi cevabını vermişlerdir.

Tablo 5.13: *Mesleğe Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA)*

| İmtihan | N | X | S | F | Sd | p | Ikili Karşılatırma* |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1. İşçi | 26 | 4,71 | ,42 | | | | - |
| 2. Memur | 11 | 4,65 | ,43 | | | | - |
| 3. Esnaf | 11 | 4,63 | ,60 | | | | - |
| 4. Serbest Meslek | 25 | 4,69 | ,35 | ,952 | 6 | ,480 | - |
| 5. Ev Hanımı | 58 | 4,66 | ,42 | | | | - |
| 6. Öğretmen | 14 | 4,41 | ,41 | | | | - |
| 7. Çiftçi | 15 | 4,58 | ,30 | | | | - |
| Toplam | 160 | 4,64 | ,42 | | | | |

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda meslek gruplarına göre imtihan tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır*(p<0,*480*).* Aritmetik olarak işçilerin imtihan tutumuna yönelik algıları (X=4,71), öğretmenlerin imtihan tutumuna yönelik algılarından (X=4,41), daha yüksektir.

Serbest meslek sahibi olanların imtihan tutumuna yönelik algıları(X=4,69), öğretmenlerin imtihan tutumuna yönelik algılarından (X=4,41), daha yüksektir.

Ev hanımlarının imtihan tutumuna yönelik algıları(X=4,66), öğretmenlerin imtihan tutumuna yönelik algılarından (X=4,41), daha yüksektir.

Mesleklerin imtihan tutumuna yönelik algıları en yüksek olan işçilerdir (X=4,71), mesleklerin imtihan tutumuna yönelik algıları en düşük olan ise öğretmenlerdir(X=4,41).

Tablo 5.14: *Mesleğe Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA)*

| Emanet | N | X | S | F | Sd | p | Ikili Karşılatırma* |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1. İşçi | 26 | 4,08 | ,54 | | | | 2,7 |
| 2. Memur | 11 | 4,54 | ,45 | | | | 1,4,7 |
| 3. Esnaf | 11 | 4,13 | ,76 | | | | - |
| 4. Serbest Meslek | 25 | 4,11 | ,57 | 2,334 | 6 | ,035 | 2,7 |
| 5. Ev Hanımı | 58 | 4,16 | ,62 | | | | 7 |
| 6. Öğretmen | 14 | 4,21 | ,61 | | | | 7 |
| 7. Çiftçi | 15 | 3,70 | ,49 | | | | 1,2,4,5,6 |
| Toplam | 160 | 4,12 | ,60 | | | | |

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda meslek durumuna göre emanet tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır*(p<0,035).*

Çiftçilerin emanet tutumuna yönelik algıları(X=3,70), işçilerin algılarından(X=4,08), memurların algılarından(X=4,54), serbest meslek sahiplerinin algılarından(X=4,11), ev hanımlarının algılarından(X=4,16) ve öğretmenlerin algılarından(X=4,21) daha düşüktür.

Memurların emanet tutumuna yönelik algıları(X=4,54), serbest meslek sahiplerinin algılarından(X=4,11), işçilerin algılarından (X=4,08) ve çiftçilerin emanet tutumuna yönelik algıları(X=3,70) daha yüksektir.

Serbest meslek sahiplerinin algılarından(X=4,11), memurların algılarından(X=4,54) düşük, çiftçilerin emanet tutumuna yönelik algılarıdan(X=3,70) daha yüksektir.

Mesleklerin imtihan tutumuna yönelik algıları en yüksek olan memurlardır (X=4,54), mesleklerin imtihan tutumuna yönelik algıları en düşük olan ise çiftçilerlerdir(X=3,70).

### 5.7.5. Eğitim Durumu

Tablo 5.15: *Eğitim Durumuna Göre Frekans Dağılımı*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| İlkokul mezunu ve Altı | 34 | 21,3 |
| Ortaokul mezunu | 45 | 28,1 |
| Lise Mezunu | 51 | 31,9 |
| Üniversite ve Üzeri | 30 | 18,8 |
| Toplam | 160 | 100,0 |

Tablo da ankete katılanların eğitim durumu gösterilmektedir. Buna göre katılımcıların 34'ü İlkokul mezunu ve Altı, 45'i Ortaokul mezunu, 51'i Lise mezunu 30'u ise Üniversite ve üzeri eğitim düzeylerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 5.16: *Eğitim Durumuna Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA)*

| İmtihan | N | X | S | F | Sd | p | Ikili Karşılatırma* |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1.İlkokul mezunu ve altı | 34 | 4,61 | ,44 | | | | - |
| 2.Ortaokul mezunu | 45 | 4,72 | ,36 | | | | - |
| 3.Lise mezunu | 51 | 4,62 | ,43 | ,768 | 3 | ,514 | - |
| 4.Üniversite ve üzeri | 30 | 4,59 | ,44 | | | | - |
| Toplam | 160 | 4,64 | ,42 | | | | |

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda eğitim düzeyine göre imtihan tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır*(p<0,*514*).* Aritmetik olarak Ortaokul mezunu olan katılımcıların imtihan tutumuna yönelik algıları (X=4,72), diğer eğitim düzeyine sahip katılımcıların imtihan tutumuna yönelik algılarından daha yüksektir. Eğitim düzeyine göre imtihan tutumuna yönelik algıları en yüksek olan grup Ortaokul mezunu olanlardır (X=4,72), en düşük ise Üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip olan katılımcılardır (X=4,59).

Tablo 5.17: *Eğitim Durumuna Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA)*

| Emanet | N | X | S | F | Sd | p | Ikili Karşılatırma* |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1.İlkokul mezunu ve altı | 34 | 3,93 | ,60 | | | | 3,4 |
| 2.Ortaokul mezunu | 45 | 4,02 | ,52 | | | | 3 |
| 3.Lise mezunu | 51 | 4,26 | ,62 | 3,264 | 3 | ,023 | 1,2 |
| 4.Üniversite ve üzeri | 30 | 4,28 | ,61 | | | | 1 |
| Toplam | 160 | 4,12 | ,60 | | | | |

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda eğitim durumuna göre emanet tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır*(p<0,023).* İlkokul mezunu ve altının emanet tutumuna yönelik algıları(X=3,93), Lise mezunlarının emanet tutumuna yönelik algılarından(X=4,26) ve üniversite mezunu ve üzerinin emanet tutumuna yönelik algılarından(X=4,28) daha düşüktür.

Ortaokul mezunlarının emanet tutumuna yönelik algıları(X=4,02) Lise mezunlarının emanet tutumuna yönelik algılarından(X=4,26) daha düşüktür. Üniversite mezunu ve üzerinin emanet tutumuna yönelik algıları en yüksektir.

### 5.7.6. Aylık Kazanç

Tablo 5.18: *Aylık Kazanca Göre Frekans Dağılımı*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| 2000TL ve Altı | 5 | 3,1 |
| 2001-3000TL | 35 | 21,9 |
| 3001-4000TL | 27 | 16,9 |
| 4001-5000TL | 20 | 12,5 |
| 5001TL ve Üzeri | 14 | 8,8 |
| Düzenli Kazancı Yok (Ev Hanımı, Öğrenci, İşsiz Gibi) | 59 | 36,9 |
| Toplam | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların aylık kazançları görülmektedir. Tabloya göre 5'i 2000TL ve Altı, 35'i 2001-3000TL, 27'si 3001-4000TL, 20'si 4001-5000TL, 14'ü 5001TL ve Üzeri ve 59'u Düzenli Kazancı Yok yanıtını vermişlerdir.

Tablo 5.19: *Aylık Kazanca Göre İmtihan Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA)*

| İmtihan | N | X | S | F | Sd | p | Ikili Karşılatırma* |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1. 3000TLve altı | 40 | 4,70 | ,34 | | | | 4 |
| 2. 3001-4000TL | 27 | 4,53 | ,51 | | | | - |
| 3. 4001-5000TL | 20 | 4,76 | ,31 | | | | 4 |
| 4. 5001TL ve üzeri | 14 | 4,39 | ,43 | 2,434 | 4 | ,050 | 1,3,5 |
| 5. Düzenli kazancı yok | 59 | 4,66 | ,42 | | | | 4 |
| Toplam | 160 | 4,64 | ,42 | | | | |

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda aylık kazanç durumuna göre imtihan tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır*(p<0,050).*

Aritmetik olarak 3000TLve altı alanların imtihan tutumuna yönelik algıları(X=4,70), 5001TL ve üzeri alanların imtihan tutumuna yönelik algılarından(X=4,39) daha yüksektir.

4001-5000TL alanların imtihan tutumuna yönelik algıları(X=4,76), 5001TL ve üzeri alanların imtihan tutumuna yönelik algılarından(X=4,39) daha yüksektir.

Düzenli kazancı olmayanların imtihan tutumuna yönelik algıları(X=4,66), 5001TL ve üzeri alanların imtihan tutumuna yönelik algılarından(X=4,39) daha yüksektir.

Aylık kazanç durumuna göre imtihan tutumuna yönelik algıları en yüksek olan 4001-5000TL alanlardır(X=4,76), imtihan tutumuna yönelik algıları en düşük olan ise 5001TL ve üzeri alanlardır(X=4,39).

Tablo 5.20: *Aylık Kazanca Göre Emanet Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (Tek Yönlü ANOVA)*

| Emanet | N | X | S | F | Sd | p | Ikili Karşılatırma* |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1. 3000TLve altı | 40 | 3,92 | ,59 | | | | 3,5 |
| 2. 3001-4000TL | 27 | 4,09 | ,58 | | | | - |
| 3. 4001-5000TL | 20 | 4,36 | ,55 | | | | 1 |
| 4. 5001TL ve üzeri | 14 | 4,25 | ,60 | 2,191 | 4 | ,073 | - |
| 5. Düzenli kazancı yok | 59 | 4,17 | ,62 | | | | 1 |
| Toplam | 160 | 4,12 | ,60 | | | | |

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda aylık kazanç durumuna göre emanet tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır*(p<0,073).*

Aritmetik olarak 3000TLve altı alanların emanet tutumuna yönelik algıları(X=3,92), 4001-5000TL alanların emanet tutumuna yönelik algılarından(X=4,36) ve Düzenli kazancı olmayanların emanet tutumuna yönelik algıları(X=4,17) daha düşüktür.

Aylık kazanç durumuna göre emanet tutumuna yönelik algıları en yüksek olan 4001-5000TL alanlardır(X=4,36), emanet tutumuna yönelik algıları en düşük olan ise 3000TLve altı alanlardır(X=3,92).

Tablo 5.21: *Çocukların Engel Durumuna Göre Frekans Dağılımı*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Zihinsel Engelli | 90 | 56,3 |
| Görme Engelli | 3 | 1,9 |
| İşitme Engelli | 13 | 8,1 |
| Dil ve Konuşma Engelli | 26 | 16,3 |
| Bedensel Yetersizliği ve Süreğen Hastalığı Olanlar | 28 | 17,5 |
| Toplam | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılara çocuklarının engel durumu sorulmuş ve cevaplar şu şekilde olmuştur; 90'ı zihinsel engelli, 3'ü görme engelli, 13'ü işitme engelli, 26'sı dil ve konuşma engelli, 28'inin bedensel yetersizliği ve süreğen hastalığı olduğunu ifade etmişlerdir. Anketimize katılanların arasında çocuğun engel durumuna bakıldığında en fazla 90 ile zihinsel engelli bireylerin ailelerinden oluşmaktadır.

### 5.8. Temel Dini İnançlar.

**5.9.** Tablo 5.22: *Allah Vardır ve Birdir.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 157 | 98,1 |
| Katılıyorum | 3 | 1,9 |
| Kararsızım | 0 | 0,0 |
| Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılara ‘Allah vardır ve birdir.’ Sorusuna verdikleri cevapların dağılımı görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıların tümünün bu soruya katıldıklarını ve Allah’ın var bir olduğuna inandıkları görülmektedir.

Tablo 5.23: *Ölümden Sonra Dirilme Gerçektir ve Ahiret Hayatı Vardır.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 155 | 96,9 |
| Katılıyorum | 5 | 3,1 |
| Kararsızım | 0 | 0,0 |
| Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da bakıldığında ankete katılan engelli ailelerinin tümü ölümden sonra bir dirilişin olduğuna ve ahret hayatının geçekliğine katılmaktadırlar.

Tablo 5.24: *Kur’an Allah Tarafından Gönderilmiştir.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 154 | 96,3 |
| Katılıyorum | 6 | 3,8 |
| Kararsızım | 0 | 0,0 |
| Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların ‘Kur’an Allah tarafından gönderilmiştir.’ Sorusuna verdikleri cevapların dağılımı görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıların tamamının katılıyorum cevabını verdiğini görmekteyiz. Tablodan da anlaşılacağı katılımcılarımız Kur’an Allah tarafından gönderildiğine inanmaktadırlar.

Tablo 5.25: *Cennet ve Cehennem Diye Bir Şey Vardır.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 155 | 96,9 |
| Katılıyorum | 5 | 3,1 |
| Kararsızım | 0 | 0,0 |
| Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların ‘Cennet ve cehennem diye bir şey vardır.’ Sorusuna verdikleri cevapların dağılımı görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıların tamamının katılıyorum cevabını verdiğini görmekteyiz. Tablodan da anlaşılacağı katılımcılarımız Cennet ve cehennemin var olduğuna inanmaktadırlar.

**Tablo 5.26.** *Kur'an'ın Bildirdiği Her Şey Doğrudur.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 153 | 95,6 |
| Katılıyorum | 6 | 3,8 |
| Kararsızım | 1 | 0,6 |
| Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların 'Kur'an'ın bildirdiği her şey doğrudur.' Sorusuna verdikleri cevapların dağılımı görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıların çoğunluğunun Katılıyorum cevabını verdiğini görmekteyiz. Tablodan da anlaşılacağı katılımcılarımız Kur'an'ın bildirdiği her şey doğru olduğuna inanmaktadırlar.

Tablo 5.27**:** *Allah'a İnanıp İyi İşler Yapanlar Cennete, Allah'a İnanmayıp Kötü Davranışta Bulunanlar Cehenneme Gidecektir.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 151 | 94,4 |
| Katılıyorum | 4 | 2,5 |
| Kararsızım | 5 | 3,1 |
| Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların 'Allah'a inanıp iyi işler yapanlar cennete, Allah'a inanmayıp kötü davranışta bulunanlar cehenneme gidecektir.' Sorusunu yönelttik ve aldığımız

cevaplar da şu şekilde oldu. Kesinlikle Katılıyorum 151, Katılıyorum 4, Kararsızım 5 olmak üzere toplam 160 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcılar Allah'a inanıp iyi işler yapanlar cennete, Allah'a inanmayıp kötü davranışta bulunanlar cehenneme gideceğine inanmaktadırlar.

Tablo 5.28: *Her Şeyi Yaratan ve İdare Eden Allah'tır. Fakat İnsan Kendisi İyi veya Kötü Yönü Seçer ve Bundan da Ahirette Sorumlu Olur.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 151 | 94,4 |
| Katılıyorum | 9 | 5,6 |
| Kararsızım | 0 | 0,0 |
| Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların 'Her şeyi yaratan ve idare eden Allah'tır. Fakat insan kendisi iyi veya kötü yönü seçer ve bundan da ahirette sorumlu olur.' Sorusuna verdikleri cevapların dağılımı görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıların tamamının Katılıyorum cevabını verdiğini görmekteyiz. Tablodan da anlaşılacağı katılımcılarımız Her şeyi yaratan ve idare eden Allah'tır. Fakat insan kendisi iyi veya kötü yönü seçer ve bundan da ahirette sorumlu olduğuna inanmaktadırlar.

Tablo 5.29: *Allah İnsanlara Kendi Emirlerini Bildirmek Üzere Peygamberleri Aracılığı ile İlahi Kitaplar Göndermiştir.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 153 | 95,6 |
| Katılıyorum | 7 | 4,4 |
| Kararsızım | 0 | 0,0 |
| Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların 'Allah insanlara kendi emirlerini bildirmek üzere peygamberleri aracılığı ile ilahi kitaplar göndermiştir.' Sorusuna verdikleri cevapların dağılımı görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıların tamamının Katılıyorum cevabını verdiğini görmekteyiz. Tablodan da anlaşılacağı katılımcılarımız Allah insanlara kendi emirlerini bildirmek üzere peygamberleri aracılığı ile ilahi kitaplar göndermiş olduğuna inanmaktadırlar.

Tablo 5.30: *Yaptığımız İyi ve Kötü Davranışlar Melekler Tarafından Yazılmaktadır.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 154 | 96,3 |
| Katılıyorum | 5 | 3,1 |
| Kararsızım | 1 | 0,6 |
| Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılara ‘Yaptığımız iyi ve kötü davranışlar melekler tarafından yazılmaktadır.’ Sorusunu yönelttik ve aldığımız cevaplar da şu şekilde oldu. Kesinlikle Katılıyorum 154, Katılıyorum 5, Kararsızım 1 olmak üzere toplam 160 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcılar Yaptığımız iyi ve kötü davranışlar melekler tarafından yazıldığına inanmaktadırlar.

Tablo 5.31: *Kader veya Alın Yazısı Diye Bir Şey Vardır.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 153 | 95,6 |
| Katılıyorum | 6 | 3,8 |
| Kararsızım | 1 | 6,0 |
| Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların ‘Kader veya alın yazısı diye bir şey vardır.’ Sorusuna verdikleri cevapların dağılımı görülmektedir. Buradan hareketle Kesinlikle Katılıyorum 153, Katılıyorum 6, Kararsızım 1 olmak üzere toplam 160 tanedir. Tablodan da anlaşılacağı katılımcıların Kader veya alın yazısı diye bir şeyin var olduğuna inanmaktadırlar.

### 5.10. İbadet Sıklığı.

Tablo 5.32: *Günde Beş Vakit Namaz Kılarım.*

| Değişken | Sayı | Yüzde% |
|---|---|---|
| Her zaman | 60 | 37,5 |
| Sıklıkla | 29 | 18,1 |
| Ara sıra | 39 | 24,4 |
| Nadiren | 16 | 10,0 |
| Hiç | 16 | 10,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılara 'Günde beş vakit namaz kılarım.' Sorusunu yönelttik ve aldığımız cevaplar da şu şekilde oldu. Her zaman 60, Sıklıkla 29, Ara sıra 39, Nadiren 16, Hiç 16 olmak üzere toplam 160 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğu Her zaman cevabını vermiş ve beş vakit namazlarını düzenli olarak kıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.33: *Cuma Namazı Kılarım.*

| Değişken | Sayı | Yüzde% |
|---|---|---|
| Her zaman | 52 | 74,3 |
| Sıklıkla | 15 | 21,4 |
| Ara sıra | 2 | 2,9 |
| Nadiren | 1 | 1,4 |
| Hiç | 0 | 0,0 |
| Total | 70 | 100,0 |

Tablo da sadece erkeklerden oluşan katılımcılarımıza ‘Cuma namazı kılarım.’ Sorusunu yönelttik ve aldığımız cevaplar da şu şekilde oldu. Her zaman 52, Sıklıkla 15, Ara sıra 2, Nadiren 1, olmak üzere toplam 70 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğu Her zaman cevabını vermiş ve Cuma namazlarını kıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.34: *Bayram Namazı Kılarım*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Her zaman | 64 | 91,4 |
| Sıklıkla | 4 | 5,7 |
| Ara sıra | 2 | 2,9 |
| Nadiren | 0 | 0,0 |
| Hiç | 0 | 0,0 |
| Total | 70 | 100,0 |

Tablo da sadece erkeklerden oluşan katılımcılarımıza ‘Cuma namazı kılarım.’ Sorusunu yönelttik ve aldığımız cevaplar da şu şekilde oldu. Her zaman 64, Sıklıkla 4, Ara sıra 2, olmak üzere toplam 70 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğu Her zaman cevabını vermiş ve Cuma namazlarını kıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.35: *Teravih Namazı Kılarım*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Her zaman | 48 | 30,0 |
| Sıklıkla | 32 | 20,0 |
| Ara sıra | 47 | 29,4 |
| Nadiren | 24 | 15,0 |
| Hiç | 9 | 5,6 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılarımıza 'Teravih namazı kılarım' Sorusunu yönelttik ve aldığımız cevaplar da şu şekilde oldu. Her zaman 48, Sıklıkla 32, Ara sıra 47, Nadiren 24, Hiç 9 olmak üzere toplam 160 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğu Her zaman cevabını vermiş ve Teravih namazlarını kıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.36: *Ramazan Orucunu Tutarım.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Her zaman | 152 | 95,0 |
| Sıklıkla | 6 | 3,8 |
| Ara sıra | 2 | 1,3 |
| Nadiren | 0 | 0,0 |
| Hiç | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılarımıza 'Ramazan orucunu tutarım.' Sorusunu yönelttik ve aldığımız cevaplar da şu şekilde oldu. Her zaman 152, Sıklıkla 6, Ara sıra 2, olmak

üzere toplam 160 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğu Her zaman cevabını vermiş ve Ramazan orucunu tuttuklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.37: *Dua Ederim.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Her zaman | 125 | 78,1 |
| Sıklıkla | 26 | 16,3 |
| Ara sıra | 9 | 5,6 |
| Nadiren | 0 | 0,0 |
| Hiç | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılarımıza 'Dua ederim.' Sorusunu yönelttik ve aldığımız cevaplar da şu şekilde oldu. Her zaman 125, Sıklıkla 26, Ara sıra 9, olmak üzere toplam 160 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcılarımızın çoğu Her zaman cevabını vermiş ve Dua ediklerini bu sayede kalplerini ferahladığını ve kendilerine bir sığınak bulduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.38: *Tövbe İstiğfar Ederim.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Her zaman | 90 | 56,3 |
| Sıklıkla | 41 | 25,6 |
| Ara sıra | 24 | 15,0 |
| Nadiren | 5 | 3,1 |
| Hiç | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılarımıza ‘Tövbe istiğfar ederim.’ Sorusunu yönelttik ve aldığımız cevaplar da şu şekilde oldu. Her zaman 90, Sıklıkla 41, Ara sıra 24, Nadiren 5 olmak üzere toplam 160 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğu Her zaman cevabını vermiş ve Tövbe istiğfar ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 5.39: *Kandil Gecelerinde İbadet Ederim.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Her zaman | 94 | 58,8 |
| Sıklıkla | 37 | 23,1 |
| Ara sıra | 24 | 15,0 |
| Nadiren | 5 | 3,1 |
| Hiç | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılarımıza ‘Kandil gecelerinde ibadet ederim.’ Sorusunu yönelttik ve aldığımız cevaplar da şu şekilde oldu. Her zaman 94, Sıklıkla 37, Ara sıra 24, Nadiren 5 olmak üzere toplam 160 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğu Her zaman cevabını vermiş ve Kandil gecelerinde ibadet ettiklerini belirtmişlerdir.

## 5.11. Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Çocuklarına Dini Boyutta Yaklaşımlarına Yönelik Tutumlar.

Tablo 5.40: *Çocuğumun Engelli Olmasıyla Allah Beni İmtihan Etmektedir.*

| Değişken | Sayı | Yüzde% |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 101 | 63,1 |
| Katılıyorum | 52 | 32,5 |
| Kararsızım | 6 | 3,8 |
| Katılmıyorum | 1 | 0,6 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcıların 'Çocuğumun engelli olmasıyla Allah beni imtihan etmektedir.' Sorusuna verdikleri cevapların dağılımı görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Kesinlikle Katılmıyorum cevabını verdiğini görmekteyiz. Tablodan da anlaşılacağı üzere engelli çocuğa sahip olan aileler Allah tarafından imtihan edildiğini düşündükleri sonucu çıkmıştır.

Tablo 5.41**:** *Çocuğumun Engelli Olması Ahirette Alacağım Mükâfattan Dolayı Benim İçin Bir Lütuftur.*

| Değişken | Sayı | Yüzde% |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 97 | 60,6 |
| Katılıyorum | 56 | 35,0 |
| Kararsızım | 6 | 3,8 |
| Katılmıyorum | 1 | 0,6 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da görüldüğü ‘Çocuğumun engelli olması ahirette alacağım mükâfattan dolayı benim için bir lütuftur.’ Sorusuna yine katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Kesinlikle Katılmıyorum cevabını verdiğini görmekteyiz. Tablodan çıkan sonuç engelli çocuğa sahip olmak ve ona gereken bakımı yapmanın Ahirette karşılıksız kalmayacağını mükafat olarak kendilerine döneceğine inandıkları sunucu çıkmaktadır. Bazı ebeveynler ahirete inansa da çocuklarına yönelik olumlu davranışlarından dolayı karşılık beklentisi içerisinde olmazlar. Bunun nedeninin çocuklarına duydukları samimi ve koşulsuz sevgiden kaynaklandığını açıklarlar.

Tablo 5.42: *Benim Çocuğumda Kesinlikle Normal Bir Birey Olmalıydı.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 49 | 30,6 |
| Katılıyorum | 39 | 24,4 |
| Kararsızım | 52 | 32,5 |
| Katılmıyorum | 19 | 11,9 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 1 | 0,6 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılarımıza ‘Benim çocuğumda kesinlikle normal bir birey olmalıydı.’ Sorusunu yönelttik ve aldığımız cevaplar da şu şekilde oldu. Kesinlikle Katılıyorum 49, Katılıyorum 39, Kararsızım 52, Katılmıyorum 19, Kesinlikle Katılmıyorum 1 olmak üzere toplam 160 tanedir. Yine buradan anlaşılacağı üzere katılımcılar Allah’tan gelene razı olduklarını belirterek çocuklarının normal olmasını istediklerini belirtirken, çoğunluğu Kesinlikle Katılıyorum ve Katılıyorum diye cevabını vermiştir.

Tablo 5.43: *Çocuğumun Engelli Olması Allahın Takdiridir Başa Gelene Rıza Göstermek ve İsyan Etmekten Sakınmak Gerekir.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 108 | 67,5 |
| Katılıyorum | 44 | 27,5 |
| Kararsızım | 3 | 1,9 |
| Katılmıyorum | 3 | 1,9 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 2 | 1,3 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da görüldüğü 'Çocuğumun engelli olması Allahın takdiridir başa gelene rıza göstermek ve isyan etmekten sakınmak gerekir.' Sorusuna yine katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Kesinlikle Katılıyorum cevabını verdiğini görmekteyiz. Tablodan çıkan sonuç Allah'tan gelene razı olmak gerektiğinin, tam bir teslimiyet içinde çocuğumuza karşı görevlerini yerine getirilmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır.

Tablo 5.44: *Anne Karnında Çocuğun Engelli Olduğunu Öğrenilince Çocuğu Aldırmak Hayatta Sıkıntı Yaşamaması İçin En Mantıklısıdır.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 27 | 15,0 |
| Katılıyorum | 47 | 29,4 |
| Kararsızım | 34 | 21,3 |
| Katılmıyorum | 28 | 17,3 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 27 | 16,9 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da katılımcılarımıza ‘Anne karnında çocuğun engelli olduğunu öğrenilince çocuğu aldırmak hayatta sıkıntı yaşamaması için en mantıklısıdır.’ Sorusunu yönelttik, tabloda da görüldüğü gibi çıkan sonuçlar şöyledir; Kesinlikle Katılıyorum 27, Katılıyorum 28, Kararsızım 34, Katılmıyorum 28, Kesinlikle Katılmıyorum 27 şeklindedir. Yani Anne karnında çocuğun engelli olduğunu öğrenince aldırılması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

Tablo 5.45: *Allah’ın Verdiği Canı Allahtan Başkası Alamaz. Çocuğun Dünyaya Gelmesi Gerekir.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 144 | 90,0 |
| Katılıyorum | 10 | 6,3 |
| Kararsızım | 5 | 3,1 |
| Katılmıyorum | 1 | 0,6 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da ‘Allah’ın verdiği canı Allahtan başkası alamaz. Çocuğun dünyaya gelmesi gerekir.’ Sorusuna verilen cevaplar şu şekilde sıralanmıştır. Kesinlikle Katılıyorum 144, Katılıyorum 10, Kararsızım 5, Katılmıyorum 1 Şeklinde olmuştur. Yani tablodan çıkan sonuç şudur katılımcılarımızın çoğunluğunun görüşü her canlının yaşama hakkı vardır bunu kimse onun elinden almamalıdır şeklinde olmuştur.

Tablo 5.46: *Allah Beni Engelli Çocuğum Hürmetine Çeşitli Nimetlerle Rızıklandırmaktadır.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 53 | 33,1 |
| Katılıyorum | 62 | 38,8 |
| Kararsızım | 35 | 21,9 |
| Katılmıyorum | 9 | 5,6 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 1 | 0,6 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da 'Ev Allah beni engelli çocuğum hürmetine çeşitli nimetlerle rızıklandırmaktadır.' Sorusunu yönelttik ve çıkan sonuçlarda da büyük bir çoğunluğun katıldıklarını gördük yani engelli çocuğun ailede bir tür nimet olarak görülmekte eldeki var olanın onun sayesinde Allah'ın kendilerine verildiğine inandıkları sonucu çıkmaktadır.

Tablo 5.47**:** *Çocuğumun Engelli Olması Sebebiyle Dinime Olan Bağlığımın Artığını Hissediyorum.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 40 | 25,0 |
| Katılıyorum | 51 | 31,9 |
| Kararsızım | 30 | 18,8 |
| Katılmıyorum | 27 | 16,9 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 12 | 7,5 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da ‘Çocuğumun engelli olması sebebiyle dinime olan bağlığımın artığını hissediyorum.’ Sorusuna verilen cevaplar şu şekildedir. Kesinlikle Katılıyorum 40, Katılıyorum 51, Kararsızım 30, Katılmıyorum 27, Kesinlikle Katılmıyorum 12 olarak çıkmıştır. Katılımcıların ifadesine göre engelli çocuk sebebiyle ailenin teslimiyet ve sabır etmek açısından yaratıcıya sığınma ihtiyaçları daha artmış olduklarını belirtmekte ve dine olan bağlılıklarının bu düzeyde daha da fazlalaştığını ifade etmektedirler.

Tablo 5.48: *Engelli Bireyin Tedavisi İçin Elden Gelen Bütün Yollara Başvurduktan Sonra Şifa Allah’tan Olduğunu Bilip ve Ondan Ümit Kesmeyerek Dua Etmek Gerekir.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 90 | 56,3 |
| Katılıyorum | 66 | 41,3 |
| Kararsızım | 3 | 1,9 |
| Katılmıyorum | 1 | 0,6 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da ‘Engelli bireyin tedavisi için elden gelen bütün yollara başvurduktan sonra Şifa Allahtan olduğunu bilip ve ondan ümit kesmeyerek dua etmek gerekir.’ sorusuna verilen cevaplar şu şekildedir. Kesinlikle Katılıyorum 90, Katılıyorum 66, Kararsızım 3, Katılmıyorum 1’dir. Buradan da anlaşılacağı üzere Engelli bireyin tedavisi için elden gelen bütün yollara başvurduktan sonra Şifa Allahtan olduğunu bilip ve ondan ümit kesmeyerek dua etmek gerekli olduğu görüşü ağır basmıştır.

Tablo 5.49: *Allah Beni Çocuğumla İmtihan Etmekle Katındaki Değerimi ve Bana Olan Sevgisini Göstermektedir.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 80 | 50,0 |
| Katılıyorum | 44 | 27,5 |
| Kararsızım | 19 | 11,9 |
| Katılmıyorum | 17 | 10,6 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da 'Allah beni çocuğumla imtihan etmekle katındaki değerimi ve bana olan sevgisini göstermektedir.' Sorusunu katılımcılarımıza yönelttik buna göre; 80'i Kesinlikle Katılıyorum, 44'ü Katılıyorum, 19'u Kararsızım, 17'i Katılmıyorum, şeklinde cevaplamışlardır. Yani tablodan da anlaşılacağı üzere Allah beni çocuğumla imtihan etmekle katındaki değerimi ve bana olan sevgisini gösterdiği inanıldığı sonucu çıkmaktadır.

Tablo 5.50: *Engelli Bir Çocuğun Dünyaya Gelmesinde Annenin Yediği Yiyecekler, İçtiği İçecekler ve Yaptığı Hareketler Neden Olmuştur, Burada Dini Bir Boyut Söz Konusu Değildir.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 22 | 13,8 |
| Katılıyorum | 15 | 9,4 |
| Kararsızım | 43 | 26,9 |
| Katılmıyorum | 47 | 29,4 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 33 | 20,6 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da ‘Engelli bir çocuğun dünyaya gelmesinde Annenin yediği yiyecekler, içtiği içecekler ve yaptığı hareketler neden olmuştur, burada dini bir boyut söz konusu değildir.’ Sorusu sorulmuştur katılımcıların verdiği cevaplar şu şekildedir. Kesinlikle Katılıyorum 22, Katılıyorum 15, Kararsızım 43, Katılmıyorum 47, Kesinlikle Katılmıyorum 33 şeklindedir. Yani tablodan anlaşılan çocuğun engelli olmasında dini boyutunda söz konusu olduğu sonucu çıkmaktadır.

Tablo 5.51: *Engelli Çocuğumuza Her Türlü Davranışımızda Onun Allah’tan Emanet Olduğunu Bilerek Davranmamız Gerekir.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 73 | 45,6 |
| Katılıyorum | 66 | 41,3 |
| Kararsızım | 20 | 12,5 |
| Katılmıyorum | 1 | 0,6 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da ‘Engelli çocuğumuza her türlü davranışımızda onun Allah’tan emanet olduğunu bilerek davranmamız gerekir.’ Sorusuna katılımcılardan yarıdan fazlası katıldıkları yönde görüş bildirmişlerdir.

**Tablo 5.52:** *Çocuğumun Engelli Olması Benim Günahlarım Yüzünden Olmuştur.*

| Değişken | Sayı | Yüzde% |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 29 | 18,1 |
| Katılıyorum | 42 | 26,3 |
| Kararsızım | 49 | 30,6 |
| Katılmıyorum | 24 | 15,0 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 16 | 10,0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da ‘Çocuğumun engelli olması benim günahlarım yüzünden olmuştur.’ Sorusunu katılımcılarımıza yönelttik buna göre; 29’u Kesinlikle Katılıyorum, 42’si Katılıyorum, 49’u Kararsızım, 24’ü Katılmıyorum, 16’sı Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde cevaplamışlardır. Yani tablodan da anlaşılacağı üzere Çocuklarının hatalarından dolayı engelli olduğuna inanan bazı ailelerin istemeden de olsa "günah işlemiş olabileceklerini" göstermiştir. Kula’nın araştırmasında zihinsel engelliler hariç diğer engelli gruplarına ‘‘engelli olmayla dini anlamda cezalandırılmış olma’’ arasında bağlantı bulup bulmadıkları soruldu. Engelli gencin durumunu ailelerinin kusurları nedeniyle, engelli çocuklarıyla cezalandırılmış olma durumunun olasılığı araştırılmıştır. Sonuç olarak görme engelli ve ortopedik engelli gençlerin % 70’i ‘ailelerinin hatalarının bedelini ödediklerini’ inandığını sonucu çıkmıştır. (Kula, 2000, s. 64)

Tablo 5.53: *Engelli Bireye Sahip Olan Ailelerin Kendilerine Bir Şey Olması Halinde Çocuğunun İleride Durumunun Ne Olacağına Dair Sürekli Endişe Etmesine Gerek Yoktur, Çocuğuma Ne Olacağını Allah Bilir Takdir Onundur.*

| **Değişken** | **Sayı** | **Yüzde%** |
|---|---|---|
| Kesinlikle katılıyorum | 60 | 37,5 |
| Katılıyorum | 73 | 45,6 |
| Kararsızım | 26 | 16,3 |
| Katılmıyorum | 1 | 0,6 |
| Kesinlikle Katılmıyorum | 0 | 0 |
| Total | 160 | 100,0 |

Tablo da 'Engelli bireye sahip olan ailelerin kendilerine bir şey olması halinde çocuğunun ileride durumunun ne olacağına dair sürekli endişe etmesine gerek yoktur, çocuğuma ne olacağını Allah bilir takdir onundur.' Sorusuna katılımcılardan çoğunluğu katıldıkları yönde görüş bildirmişlerdir.

## 5.12. REGRESYON

### 5.12.1. İMTİHAN TUTUM

Tablo 5.54: *İmtihan Tutum Regresyon Analizi*

| Model | Metrik katsayılar | | Standartlaştırılmış katsayılar | t | Anlamlılık |
|---|---|---|---|---|---|
| | b | Std. Error | β | | |
| 1.Sabit | 1,854 | ,682 | | 2,718 | ,007 |
| i7.Her şeyi yaratan ve idare eden Allah'tır. Fakat insan kendisi iyi veya kötü yönü seçer ve bundan da ahirette sorumlu olur. | ,564 | ,138 | ,310 | 4,095 | ,000 |
| 2.Sabit | 1,681 | ,671 | | 2,506 | ,013 |
| i7.Her şeyi yaratan ve idare eden Allah'tır. Fakat insan kendisi iyi veya kötü yönü seçer ve bundan da ahirette sorumlu olur. | ,552 | ,135 | ,303 | 4,085 | ,000 |
| d1. Günde beş vakit namaz kılarım | ,065 | ,023 | ,207 | 2,792 | ,006 |
| 3.Sabit | ,663 | ,693 | | ,957 | ,340 |
| i7.Her şeyi yaratan ve idare eden Allah'tır. Fakat insan kendisi iyi veya kötü yönü seçer ve | ,566 | ,129 | ,311 | 4,380 | ,000 |

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| bundan da ahirette sorumlu olur. | | | | | |
| d1. Günde beş vakit namaz kılarım | ,050 | ,023 | ,158 | 2,186 | ,030 |
| d6. Dua ederim | ,212 | ,054 | ,282 | 3,910 | ,000 |
| Açıklanan varyans :0,20 | | | | | |

a. Dependent Variable: imtihan (t1, t2, t4, t6)

Temel dini inançların ebeveynlerin engelli çocuklarla imtihan olduklarına yönelik tutumlara etkisi vardır. Yapılan hiyerarşik regresyon analizinde temel inanç konularından kadere iman sorusu olan "*Her Şeyi Yaratan ve İdare Eden Allah'tır. Fakat İnsan Kendisi İyi veya Kötü Yönü Seçer ve Bundan da Ahirette Sorumlu Olur"* Sorusu en etkili çıkmıştır. Kadere inanç konusundaki bir birim artış engelli çocuklarla ebeveynlerin imtihan olduğuna yönelik tutumlarında ,564 oranında artışa neden olmaktadır. Etki anlamlıdır (p=,0001).

Dini davranışların ebeveynlerin engelli çocuklarla imtihan olduklarına yönelik tutumlarına etkisi vardır. Beş vakit nama kılma sıklığındaki bir birim artış ebeveynlerin engelli çocuklarla imtihan olduklarına yönelik tutumlarında ,050 oranında artışa neden olmaktadır. Etki anlamlıdır (p= ,030).

Dua etmenin ebeveynlerin engelli çocuklarla imtihan olduklarına yönelik tutumlarına etkisi vardır. Dua etme pratiğindeki bir birim artış ebeveynlerin engelli çocuklarla imtihan olduklarına yönelik tutumlarında ,212 oranında artışa neden olmaktadır. Etki anlamlıdır (p= ,0001).

### 5.12.2. EMANET TUTUM

Tablo 5.55: *Emanet Tutum Regresyon Analizi*

| Model | Metrik katsayılar | | Standartlaştırılmış katsayılar | t | Anlamlılık |
|---|---|---|---|---|---|
| | b | Std. Error | β | | |
| 1.Sabit | ,249 | ,987 | | ,252 | ,801 |
| i7.Her şeyi yaratan ve idare eden Allah'tır. Fakat insan kendisi iyi veya kötü yönü seçer ve bundan da ahirette sorumlu olur. | ,785 | ,199 | ,299 | 3,935 | ,000 |
| 2.Sabit | ,048 | ,979 | | ,049 | ,961 |
| i7.Her şeyi yaratan ve idare eden Allah'tır. Fakat insan kendisi iyi veya kötü yönü seçer ve bundan da ahirette sorumlu olur. | ,770 | ,197 | ,293 | 3,906 | ,000 |
| d1. Günde beş vakit namaz kılarım | ,076 | ,034 | ,167 | 2,227 | ,027 |
| Açıklanan varyans :0,10 | | | | | |

a. Dependent Variable: emanet (t8, t9, t10, t12)

Temel dini inançların ebeveynlerin engelli çocukların kendilerine bir emanet olduğuna yönelik tutumlarına etkisi vardır. Yapılan hiyerarşik regresyon analizinde temel inanç konularından kadere iman sorusu olan "*Her Şeyi Yaratan ve İdare Eden Allah'tır.*

*Fakat İnsan Kendisi İyi veya Kötü Yönü Seçer ve Bundan da Ahirette Sorumlu Olur."* Sorusu en etkili çıkmıştır. Kadere inanç konusundaki bir birim artış engelli ebeveynlerin engelli çocukların kendilerine bir emanet olduğuna yönelik tutmlarında,770oranıda artışa neden olmaktadır. Etki anlamlıdır (p=,0001).

Dini davranışların ebeveynlerin engelli çocukların kendilerine bir emanet olduğuna yönelik tutumlarına etkisi vardır. Beş vakit namaz kılma sıklığındaki bir birim artış ebeveynlerin engelli çocukların kendilerine verilen bir emanet olduklarına yönelik tutumlarında ,076 oranında artışa neden olmaktadır. Etki anlamlıdır (p= ,027).

Genel olarak değerlendirildiğinde ebeveynlerin engelli çocuklarına yönelik tutumlarında oldukça yüksek düzeyde tevekkül sahibi oldukları görülmektedir. Sahip olunan bu tevekkülde en fazla kadere iman konusunun etkili olduğu ikinci sırada günde beş vakit namaz kılmanın etkili olduğu üçüncü sırada da dua etmenin etkili olduğu sonıucu çıkmıştır. Bu sonuçlar ışığında engelli çocuklara sahip olan ebeveynlerin çocuklarıyla imtihan olduklarını ve bu çocukların kendilerine verilen bir emanet olduğu inancını en fazla dini inanç ve ibadetlerin etkilediği yorumu yapılabilir.

# 6. SONUÇ

Din, insan yaşamının tüm yönlerini kapsayan önemli bir kurumdur. Bireyler engelliliğe bağlı sıkıntıları ve çeşitli sorunları çözmek için dine yönelmektedir. Bu bağlamda din, hem engelliler hem de aileleri için engelliliği anlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle engellilere dini bir bakış açısı çok önemlidir. Çalışmamızda ilk olarak İslam dininin engelli bireye bakış açısını diğer din ve medeniyetlerle karşılaştırmalı olarak ortaya koymaya çalıştık ve yaptığımız literatür çalışması sonucunda geçmişten günümüze kadar toplumların bir parçası olan engellilik olgusu her toplum ve medeniyette farklı tutum ve davranışlarla karşı karşıya kalmıştır. Semavi dinler yeryüzünde hüküm sürmeden önce engelli bireye insan değeri göstermemişler, aşağılamışlar ve hor görmüşlerdir. Semavi dinlerin yeryüzünde hüküm sürmeye başlamasıyla birlikte insan değeri görmeye başlayan engelli birey son ve hak din olan İslam'ın yeryüzüne hakim olmasıyla sağlıklı insanlardan hiçbir farkının olmadığını ortaya koymuş, insanın değerinin dış görünüş ve sağlık açısından ölçülmediğini insanı insan yapan değerlerin kalplerinde olan imanın olduğunu ve bir insanın diğer bir insana üstünlüğünün ancak takva ile olacağını bildiren ilahi kanunları Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (sav) aracılığıyla tüm insanlığa bildirmiştir. Allah (c.c) Peygamber Efendimiz (sav) örnek hayatıyla insanlığa bildirdiği hükümler sayesine engelli birey ve ailelerinin sığınağı olan İslam dini gönüllere su serpmiş, kişiyi hem manevi hem psikolojik sıkıntılara düşmekten kurtaran sığınacak bir liman olmuştur. Engelli bireyler ve aileleri, karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerinde Allah, ahiret, peygamber, kader, dua, ibadet, sabır, şükür, imtihan gibi dini inanç ve değerlerden kuvvet ve destek almıştır. Neden böyle bir şeyin başlarına geldiğini anlamaya çalışırken dini değerlere başvurarak, Allah'ın takdiri, ahiret, kader, imtihan, sabır, tevekkül gibi dini inanç ve değerlerle açıklamaya çalışmaktadırlar.

Çalışmamızın değerlendirmeye çalıştığı nokta, engelli çocuğa sahip ebeveynlerin dini inanç ve düşüncelerinin engelli çocukların durumu ile etkileşime girip girmediğini ve eğer öyleyse bu etkilerin ne yönde olduğudur. Anket sonuçlarının değerlendirilmesi sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Engelli bir çocuğun doğumuyla birlikte ailenin yaşam standardında ve duygularında değişme meydana gelmektedir. Aileler bu değişimlere kolay kolay adapte olamamakta ve yeni bir hayatın stresiyle baş etmek kendilerini olabildiğince zorlamaktadır.

Ebeveynler, problemlere cesur ve yapıcı yaklaşabilmeleri, morallerini yüksek tutabilmeleri, içinde bulundukları duruma felsefi bir açıklama getirebilmeleri, aile içinde sevgi, saygı ve bağlılık oluşturabilmeleri, her birinin duygu ve sorumluluklarını paylaşabilmeleri aile üyelerinin bu ağır yükün üstesinden gelmeleri için kilit bir unsurdur. Burada maneviyatın güçlendirilmesinde dini inançlar önemli bir rol oynamaktadır.

Anket sonuçlarına göre; Cinsiyet açısından bakıldığında yapılan T-test analizi sonucunda cinsiyetin imtihan *(p<0,736)* tutumuna etkisi kıyaslandığında anlamlı derecede etkisinin olmadığı görülmüştür. Fakat cinsiyetin emanet *(p<0,003),* tutumuna etkisi olduğu görülmektedir.

Medeni durum açısından bakıldığında yapılan ANOVA analizi sonucunda medeni durumun imtihan *(p<0,906)* ve emanet *(p<0,287)* tutumlarına etkisi kıyaslandığında anlamlı derecede etkisinin olmadığı görülmüştür.

Yaş açısından bakıldığında bakıldığında yapılan ANOVA analizi sonucunda yaşın imtihan *(p<0,277),* tutumuna etkisi kıyaslandığında anlamlı derecede etkisinin olmadığı görülmüştür. Fakat yaşın emanet *(p<0,001),* tutumuna etkisi olduğu görülmektedir.

Meslek açısından bakıldığında bakıldığında yapılan ANOVA analizi sonucunda mesleğin imtihan *(p<0,460),* tutumuna etkisi kıyaslandığında anlamlı derecede etkisinin olmadığı görülmüştür. Fakat mesleğin emanet *(p<0,001),* tutumuna etkisi olduğu görülmektedir.

Eğitim durumu açısından bakıldığında bakıldığında yapılan ANOVA analizi sonucunda eğitimin imtihan *(p<0,514),* tutumuna etkisi kıyaslandığında anlamlı derecede etkisinin olmadığı görülmüştür. Fakat eğitimin emanet *(p<0,023),* tutumuna etkisi olduğu görülmektedir.

Aylık kazanç açısından bakıldığında bakıldığında yapılan ANOVA analizi sonucunda aylık kazancın imtihan *(p<0,050),* tutumuna etkisi kıyaslandığında anlamlı derecede

etkisinin olduğu görülmüştür. Fakat aylık kazancın emanet *(p<0,073),* tutumuna etkisi olmadığı görülmektedir.

ankete katılım sağlayanların %95,6'lik çoğu 'engelli çocuğa sahip olmakla Allah'ın kendilerini imtihan ettiğini' söylemişlerdir. Katılımcıların %95,6'si, 'Ahirette alacakları mükafat bakımında çocuklarını bir lütuf olarak görmekte', %95'i çoğunluğu 'Allah'ın takdiri olarak düşündüklerini, başlarına gelene razı olunmasını ve isyandan sakınılması gerektiğini', %96,3'lük Katılımcıların Tamamı 'Allah'ın verdiği canı ondan başkasını alamayacağını',%71,9'u 'çocuklarının hürmetine rızıklandırıldıklarını', %56,1'i 'dinine olan bağlılığının arttığını, %97,6'sı 'Şifanın Allah'tan olduğunu dua edilmesinin gerektiğini', %77,5'i 'Allah katındaki değer ve sevgisini göstergesi olduğunu',%50,3'ü 'çocuğun engelli olmasında dini boyutunda söz konusu olduğunu', %86,9'luk çoğunluğun ise 'Allah'ın emanet olarak bilinmesi gerektiğini', %47'si 'anne-baba'nın günahları yüzünden olduğunu', %83,1'i ise'geleceğe dair fazla endişe edilmemesi ve Allah'a teslim olunması gerektiğini' ifade etmişlerdir.

Son olarak, ebeveynlerin var olan dini inanışlarının engelli çocuklarından dolayı olumsuz yönde bir etkilenmenin olmadığı, bu durumu 'çocukları için dua da bulunmak, bu onların kaderi olduğunu kabul etmek ve imtihan olarak görmek' gibi düşüncelerle dini yönden bir değerlendirmeye tabii tuttukları görülmektedir.

# 7. KAYNAKÇA


5378 Sayılı Özürlüler Kanunu. (2005, 07 01).

Akkök, F. (1989). Özürlü Bir Çocuğa Sahip Olan Anne Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracının Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Psikoloji Dergisi , 7*, 27-30.

Aksaz, N. (1992). Bilgi Verici Danışmalığın Otistik Çocuğu Olan Anne Babaların Kaygı Düzeylerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* , 2.

Algül, H. (2010). *Peygamberimizin Şemaili Ahlak ve Adabı.* İstanbul: Işık Yayınları.

Baybal, M. S. (2015). Yahudilik Ve Hıristiyanlığın Engellilere Bakışı. *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* , 275-298.

Barnes, C. (1998), The Social Model of Disability: A Sociological Phenomenon Ignored by Sociologists?, in. The Disability Reader: Social Science Perspectives, T. Shakespeare (ed.), New York: Cassell Pub.

Bricker, D., & Filler, J. (1985). Severe Mental Reterdation from Theory to Practise. *Printed by Lonchaster Press. ınc* , 142.

Burcu, E. (2007a), Türkiye'de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Burcu, E. (2020). Engellilik Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Cebeci, L. (1985). *Kuran'da Şer Problemi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Crapss, R. W. (1986). An Introduction to Psychology of Religion. *Merces University Prex* , 322-324.

Çağlar, D. (1982). *Ortopedik Özürlü Çocuklar ve Eğitimi.* Ankara: AÜEBF Yayınları.

Director-General, R. o. (1998). *The World Health Report 1998 Life in The 21 st Century A visionforall.* Design and layout by WHO.

Doğan Ş. (2007). *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Dini* Tutumları *(Anakara Örneği).* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan Ş. (2016). Dindarlık-Muhafazakâr Aile Değerleri İlişkisi, Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 4(07).159-188.

Döndüren, H. (2003). İslâm'ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar ve Ruhsatlar. Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam. Ankara: D.İ.B.

Ebunnasr, M. M. (2004). *Te'hîl ve Riâyeti'l-İâka.* Kahire.

Efenceri, Y. (1999). *el-Etfâl Zevi'l-İhtiyâcâti'l-Hâssa.* Dımeşık.

El-Munziri, A. b. (1968). *et-Terğibve't- Terhib*, İhyau't-Turasi'l- Arabiyye, Beyrut, C. 4, s. 294.

Enç, M. (1972). *Görme Özürlüler Gelişim, Uyum ve Eğitimleri.* Ankara: Sevinç Yayınları.

Enç, M., Çağlar, D., & Özsoy, Y. (1981). *Özel Eğitime Giriş.* Ankara: AÜEF Yayınları.

Ergüvenç, Ç. (1978). *Otizm Şart Mıydı?* İstanbul: Tisamat Basım.

Ersoy, Ö., & Avcı, N. (2000). *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar Ve Eğitimleri - Özel Eğitim.* İstanbul: YA-PA Yayınları.

Fısıloğlu, A., & Fısıloğlu, H. (1992). İşitme Engelli Çocuğun Ailesi. *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları* , 88.

Gül, E. (2005). *Kur'an'da Engelliler.* İstanbul: Akis Yayınları.

Güler, İ. (1998). *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

H.Mass, R. (1988). Human Adaptatıon Coping with Life Crises. *Standford University D.C* , 77.

Hanbel, A. b. *Müsned* (Cilt 5).

Hayreddin Karaman ve Diğerleri. (2007). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir.* Ankara: D.İ.B. Yayınları.

İbnü'l-Esîr. *Üsdü'l-ğâbe* (Cilt 4).

Karagöz, İ. (2005). *Ayetler ve Hadisler Işığında Engelliler.* Ankara: D.İ.B. Yayınları.

Karagöz, İ. (2003). Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı. *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İs lam Sempozyumu* (s. 35). Ankara: D.İ.B. Yayınları.

Kaygusuz, C. (2011). *Özel Eğitim ve Rehberlik", Psikolojik Danışma ve Rehberlik.* Ankara: Anı Yayınları.

Kazzâfî, M. R. (1988). *Sikolojiyyeti el-İâka.* Libya: Cenzûr, s. 17-18; Ravi Malhotra, The Politics of the Disability Rights Movements, vol: 8 no: 3 (new series) whole no:31, 2001.

Kravetz, S., & Katz, S. (1990). Goal Direct Approach to Training Parents of Children with a Developmental Disability. *The British Journal of Mental Subnormality* , 18.

Kula, N. (2003). Bedeni Özürlü Gençlerin Din Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Psikolojik Hususlar, Gençlik Dönemi ve Eğitimi II. *İSAV İlmi Tartışmalar Toplantısı.* İstanbul.

Kula, N. (2000). Bedeni Özürlü Gençlerin Din Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Psikolojik Hususlar,Gençlik Dönemi ve Eğitimi . *İSAV İlmi Tartışmalar Toplantısı.* İstanbul.

Küçüker, S. (1993). Özürlü Çocuk Anne Babalarına Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi* (3), 23.

Lupper, M. B. (1978). Making Secular and Religios Attributions the Availability Hypeotesis Revisited. *I. Journal of Personality and Social Psyhology , 36* (1), 59.

Macha, E. *Disabled People and Discrimination*. 03 2021, 20 tarihinde A Global Overview: www.wcc- coe.org adresinden alındı

Menolascino, F. C. (1968). Parents of The Mentally Retarted an Operational Approach to Diagnosis and Menagament. *Journal of the American Academy of the Child* , 589.

Oelvein, P. L. (1995). Teaching Reading to Children with Down Syndrome a Guide for Parents and Teachers. *Woodbine House Inc.* , 6.

Özsoy, Y. (1971). *Konuşma Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri.* Ankara: AÜEF Yayınları.

Özsoy, Y., Özyürek, M., & Eripek, S. (2002). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Özel Eğitime Giriş.* Ankara: Karatepe Yayınları.

Öztürk, M. (2011). *Türkiye'de Engelli Gerçeği.* İstanbul: Ajansvista Yayınları.

Peker, H. (2003). *Din Psikolojisi.* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Peker, H. (1998). Din ve Ahlak Eğitimi. *Psikolojik ve Metodolojik Esaslar* , 20.

Russel, B. (2001). *Bilimin Toplum Üzerindeki Etkileri.* (E. Esençay, Çev.) İzmir: İlya Yayıncılık.

Sancaklı, S. (2006). Hz. Peygamberin Engellilere Karşı Bakış Açısının Tespiti. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* , *6* (2), 40.

Sarıçam, İ. (2000). *Hz. Peygamberin Çağımıza Mesajları.* Ankara: T.D.V. Yayınları.

Scalenghe, S. (2014). Disability in the Ottoman Arab World. *New York: Cambridge University Press.* , 1500-1800 .

Seyyar, A. (2004). *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla Sosyal Bakım.* Ankara: SHÇEK Yayınları.

Şahin, S. (2003). *Özel Eğitimin Tarihçesi", Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş.* Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Tezcan, M. (2006). Kur'an'da Engellilere Yaklaşımı ve İslam'ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar. *T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sos- yal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans Tezi* .

Turan, S. (2013). *Hıristiyanlıkta Engellilik Teolojisi.* Ankara: STS Yayınları.

Türkiye Özürlüler Araştırması 2002. (2004). *T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Baş- kanlığı ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.* Ankara: D.İ.E. Matbaası.

Usta, H. (1992). *Bedensel Özürlü Olmanın Sebepleri (Görme-İşitme ve Ortopedik Özürlüler).* İstanbul: M.E.B. Yayınları.

Usta, M. (2010). Özel Eğitim Gerektiren Birey, Aile ve Din Eğitimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* (20), 83.

WHO. (1980). *InternalClassification of Impairments.* 11 15, 2012 tarihinde DisabilitiesandHandicapsGeneva: http://whqlibdoc.who.int/publications/1980/9241541261_eng.pdf. adresinden alındı

Wilber, K. (2001). *Merhamet ve Metanet.* (A. Ergenç, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

Wood, P. (1980), International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps, Geneva: World Health Organization.www.eyh.gov.tr, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Yaparel, R. (1994). Depresyon ve Dini İnançlar İle Tabiatüstü Nedensel YükLemeler Arasındaki İlişkiler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergis* (8), 277.

8 20, 2021 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 adresinden alındı

8 20, 2021 tarihinde tuik: http://www.tuik.gov.tr/Pre HaberBultenleri.do?id=18617 adresinden alındı

8 20, 2021 tarihinde www.hiproweb.org/fileadmin/cdroms/Handicap Developpement/ www /en_page21.html adresinden alındı

9 27, 2021 tarihinde http://dsq-sds. org/article/view/988/1164 adresinden alındı

9 28, 2021 tarihinde http://dsq-sds. org/article/view/988/1164 adresinden alındı

9 28, 2021 tarihinde www. hristiyanforum. com adresinden alındı

9 25, 2021 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ismail-heniyenin-yegeni-de-olduruldu/142103 adresinden alındı

# EKLER

## EK-1: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Sizi Ziya Emre ATLI tarafından yürütülen "İslam'ın Engelliye Bakış Açısı ve Engelli Aileleri" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkına sahipsiniz. Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayınız. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır

## ANKET SORULARI

1. Cinsiyetiniz?
2. Yaşınız?
3. Medeni Durumunuz?
4. Eğitim Durumunuz?
5. Mesleğiniz?
6. Aylık kazancınız?

**7.** Çocuğunuzun engel durumu?

**8.** Allah vardır ve birdir.

**9.** Ölümden sonra dirilme gerçektir ve ahiret hayatı vardır.

**10.** Kur'an Allah tarafından gönderilmiştir.

**11.** Cennet ve cehennem diye bir şey vardır.

**12.** Kur'an'ın bildirdiği her şey doğrudur.

**13.** Allah'a inanıp iyi işler yapanlar cennete, Allah'a inanmayıp kötü davranışta bulunanlar cehenneme gidecektir.

**14.** Her şeyi yaratan ve idare eden Allah'tır. Fakat insan kendisi iyi veya kötü yönü seçer ve bundan da ahirette sorumlu olur.

**15.** Allah insanlara kendi emirlerini bildirmek üzere peygamberleri aracılığı ile ilahi kitaplar göndermiştir.

**16.** Yaptığımız iyi ve kötü davranışlar melekler tarafından yazılmaktadır.

**17.** Kader veya alın yazısı diye bir şey vardır.

**18.** Günde beş vakit namaz kılarım.

**19.** Cuma namazı kılarım.

**20.** Bayram namazı kılarım.

**21.** Teravih namazı kılarım.

**22.** Ramazan orucunu tutarım.

**23.** Dua ederim.

**24.** Tövbe istiğfar ederim.

**25.** Kandil gecelerinde ibadet ederim.

**26.** Çocuğumun engelli olmasıyla Allah beni imtihan etmektedir.

**27.** Çocuğumun engelli olması ahirette alacağım mükâfattan dolayı benim için bir lütuftur.

**28.** Benim çocuğumda kesinlikle normal bir birey olmalıydı.

**29.** Çocuğumun engelli olması Allahın takdiridir başa gelene rıza göstermek ve isyan etmekten sakınmak gerekir.

**30.** Anne karnında çocuğun engelli olduğunu öğrenilince çocuğu aldırmak hayatta sıkıntı yaşamaması için en mantıklısıdır.

**31.** Allah'ın verdiği canı Allahtan başkası alamaz. Çocuğun dünyaya gelmesi gerekir.

**32.** Allah beni engelli çocuğum hürmetine çeşitli nimetlerle rızıklandırmaktadır.

**33.** Çocuğumun engelli olması sebebiyle dinime olan bağlığımın artığını hissediyorum.

**34.** Engelli bireyin tedavisi için elden gelen bütün yollara başvurduktan sonra Şifa Allahtan olduğunu bilip ve ondan ümit kesmeyerek dua etmek gerekir.

**35.** Allah beni çocuğumla imtihan etmekle katındaki değerimi ve bana olan sevgisini göstermektedir.

**36.** Engelli bir çocuğun dünyaya gelmesinde Annenin yediği yiyecekler, içtiği içecekler ve yaptığı hareketler neden olmuştur, burada dini bir boyut söz konusu değildir.

**37.** Engelli çocuğumuza her türlü davranışımızda onun Allah'tan emanet olduğunu bilerek davranmamız gerekir.

**38.** Çocuğumun engelli olması benim günahlarım yüzünden olmuştur.

**39.** Engelli bireye sahip olan ailelerin kendilerine bir şey olması halinde çocuğunun ileride durumunun ne olacağına dair sürekli endişe etmesine gerek yoktur, çocuğuma ne olacağını Allah bilir takdir onundur.

TEŞEKKÜR EDERİM

# ÖZGEÇMİŞ

## KİŞİSEL BİLGİLER

| | |
|---|---|
| **ORCID** | 0000-0001-9530-7969 |
| **Adı Soyadı** | Ziya Emre ATLI |
| **Doğum Yeri** | Ankara/Çubuk |
| **Doğum Tarihi** | 05.11.1995 |

## LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

| | |
|---|---|
| **Üniversite** | ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ |
| **Fakülte** | EDEBİYAT FAKÜLTESİ |
| **Bölüm** | SOSYOLOJİ |

## YABANCI DİL BİLGİSİ

| | |
|---|---|
| **İngilizce** | **YDS (…..) YÖKDİL (….) TOEFL (….) EILTS (….)** |
| **…** | |

## İŞ DENEYİMİ

| | |
|---|---|
| **Çalıştığı Kurum** | |
| **Görevi/Pozisyonu** | |
| **Tecrübe Süresi** | |

## KATILDIĞI

| | |
|---|---|
| **Kurslar** | Özel Eğitim Öğretmenliği Kursu |
| **Projeler** | |

## İLETİŞİM

| | |
|---|---|
| **Adres** | Yavuz Selim Mahallesi Hükümet Caddesi Anadolu Sokak No:4/2 Çubuk/Ankara |
| **E-mail** | zemre1995@gmail.com |